

Regeringens proposition

1977/78:114

om ett centralt organ för informationsförsörjning, m. m.;

beslutad den 16 mars 1978.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen konstateras att den snabba utvecklingen på informations- och dokumentationsområdet kräver åtgärder för att säkerställa en effektiv informations- och dokumentationsverksamhet och ett ändamålsenligt utnyttjande av resurserna. Det är därvid viktigt att behandla den traditionella biblioteksverksamheten och den tekniska informationen och dokumentationen som en helhet, vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning.

Mot denna bakgrund föreslås att en särskild delegation för informationsförsörjning inrättas. Delegationen skall ha som huvuduppgift att svara för dels övergripande samordning och planering av informationsförsörjningen, dels forsknings- och utvecklingsarbete inom denna.

I propositionen föreslås också att kungl. biblioteket omorganiseras. Biblioteket bör framdeles ha ställning som nationalbibliotek med uppgift bl. a. att bevara nationalexemplaret av det svenska trycket och att svara för den nationalbibliografiska verksamheten. Det omorganiserade biblioteket skall enligt förslaget ledas av en styrelse med representation för olika intressen som berörs av bibliotekets verksamhet.

Även frågor om organisation m. m. för mikrofilmning av svensk dagspress behandlas i propositionen.

Förslagen i propositionen föreslås bli genomförda den 1 juli 1979.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-03-16

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, statsråden Bohman, Ullsten, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Burenstam Linder, Wikström, Johansson och Wirtén.

Föredragande: statsrådet Wikström.

Proposition om ett centralt organ för informationsförsörjning, m. m.

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 29 maj 1975 tillkallade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet sakkunniga¹ för att utreda frågan om ett centralt biblioteksorgan m. m. De sakkunniga antog benämningen biblioteks- och dokumentationssamverkanskommittén (BIDOK; U 1975: 06).

Med stöd av regeringens bemyndigande den 26 juni 1975 tillkallade t. f. chefen för industridepartementet en sakkunnig² för att se över organisationen av verksamheten inom området teknisk och vetenskaplig information och dokumentation. Utredningen antog benämningen SINFDOK-utredningen (I 1975: 04).

Med stöd av regeringens bemyndigande tillkallade slutligen dåvarande statsrådet Moberg den 18 maj 1973 sakkunniga³ med uppgift att svara för planering m. m. av verksamheten med mikrofilmning av den svenska dagspressen. De sakkunniga antog benämningen tidningsfilmningskommittén (U 1973: 07).

BIDOK och SINFDOK-utredningen avgav den 20 oktober 1977 ett gemensamt betänkande (SOU 1977: 71) Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning. Efter remiss nar yttranden över betänkandet avgivits av datainspektionen, försvarets forskningsanstalt, socialstyrelsen, televerket, statens väg- och trafikinstitut, statistiska centralbyrån, statskontoret,

¹ Generaldirektören Sven Moberg (ordförande), byråchefen Paul Almfelt, t. f. överbibliotekarien Birgitta Jansson, länsbibliotekarien Jan Nilsson, riksdagsledamoten Lennart Pettersson, överbibliotekarien Björn Tell, dåvarande riksbibliotekarien Uno Willers

² Riksdagsledamoten Lennart Pettersson, den 1 februari 1977 efterträdd av civilingenjören Harry Brynielsson

³ Överdirektören Benkt Konander, ordförande, förste bibliotekarien Måns Backelin, organisationsdirektören Olov Höglund, numera kanslichefen Kerstin Sönnerrind, docent Jarl Torbacke

byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket, nämnden för samhällsinformation, riksarkivet, kungl. biblioteket, universitets- och högskoleämbetet, som också har överlämnat remissyttranden från ett antal högskolor, skolöverstyrelsen, statens kulturråd, statens naturvårdsverk, patent- och registreringsverket, statens industriverk, styrelsen för teknisk utveckling, statens råd för vetenskaplig information och dokumentation, forskningsrådsnämnden, humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, medicinska forskningsrådet, naturvetenskapliga forskningsrådet, forskningsbiblioteksrådet, Sveriges lantbruksuniversitet, statens råd för skogs- och jordbruksforskning, delegationen för energiforskning, AB Atomenergi, Bibliotekstjänst AB, Centralorganisationen SACO/SR, Företagarföreningarnas förbund, Ingenjörsvetenskapsakademien, Landsorganisationen i Sverige, Landstingsförbundet, länsbiblioteket i Jämtlands län, Nordforsk, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska bokförläggareföreningen, Svenska kommunförbundet, Svenska språknämnden, Sveriges allmänna biblioteks-förening, Sveriges författarförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges radio AB, Standardiseringskommissionen i Sverige, Tekniska litteratursällskapet, Tekniska nomenklaturcentralen och Tjänstemännens centralorganisation.

Skrivelser har dessutom inkommit från Nordiska museet, Sveriges civilingenjörsförbund, Läkemedelsindustriföreningen, Föreningen Teknisk Information samt Plan- och byggtterminologikommittén.

Tidningsfilmningskommittén avgav den 14 februari 1975 en rapport (DsU 1975: 4) Dagspress på mikrofilm. Tidningsfilmningsens omfattning och organisation m. m. och den 17 november 1976 en andra rapport (DsU 1976: 14) Dagspress på mikrofilm. Filmning – arkivering – läsning. Efter remiss har yttranden över kommitténs *första rapport* avgivits av justitiekanslern, riksåklagaren, hovrätten över Skåne och Blekinge, statskontoret, byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket, riksarkivet, kungl. biblioteket, universitetskanslersämbetet – som överlämnat yttranden från universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm och Umeå – arbetsmarknadsstyrelsen, statens humanistiska forskningsråd, statens råd för samhällsforskning, forskningsbiblioteksrådet, länsstyrelsen i Kalmar län – som överlämnat yttranden bl. a. från länsarbetsnämnden i Kalmar län – organisationskommittén för skyddat arbete, Kalmar läns landsting, Kalmar kommun, Sveriges allmänna biblioteks-förening samt Pressens samarbetsnämnd (Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen), samt över kommitténs *andra rapport* av statskontoret, byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket, riksarkivet, kungl. biblioteket, universitets- och högskoleämbetet – som överlämnat yttranden från universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm, Umeå och Linköping – arbetsmarknadsstyrelsen, statens provningsanstalt, humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, forskningsbiblioteksrådet, samarbetsnämnden för LUP-kommittéerna, Kalmar läns landsting, Sveri-

ges allmänna biblioteks förening, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska journalistförbundet samt Svenska tidningsutgivareföreningen.

2 BIDOK:s och SINFDOK-utredningens förslag

2.1 Utredningsförslagen

Biblioteks- och dokumentationssamverkanskommittén (U 1975:06, BIDOK) och SINFDOK-utredningen (I 1975:04) har lagt fram förslag om informations- och dokumentationsverksamhet m. m. i det gemensamma betänkandet (SOU 1977:71) Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning.

2.1.1 Avgränsnings- och definitionsfrågor

I kapitel 2 av betänkandet redovisar utredningarna sin uppfattning i centrala avgränsnings- och definitionsfrågor. Sveriges beroende som industrination av den information som framkommer på olika håll i världen medför allt större krav på en effektiv informationsförsörjning, framhåller de. Samtidigt är kostnadsutvecklingen ogynnsam. För att bemästra den krävs ökad samverkan, nationellt och internationellt, mellan de institutioner som förmedlar information och ökad användning av tekniska hjälpmedel.

Den verksamhet de båda utredningarna behandlar faller inom ett område som är svårt att definiera och avgränsa. Utredningarna ser det som nödvändigt att samordna å ena sidan traditionell biblioteksservice och å andra sidan vetenskaplig och teknisk information och dokumentation.

Utredningarna använder som sammanfattande benämning på detta vida problemområde begreppet vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning till skillnad från informationsspridning. Den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen betjänar forsknings- och utvecklingsverksamhet, högskoleutbildning och annan verksamhet som baseras på doku- menterad erfarenhet, såsom utrednings- och planeringsverksamhet inom den offentliga och privata sektorn, massmedias verksamhet men även enskilda människors studier. Den tekniska informationen i strikt bemärkelse är ett problemområde som i första hand berör SINFDOK-utredningen. Med sådan teknisk information avses material av icke-vetenskaplig karaktär av särskild betydelse för företagen, såsom produktdata, mätvärden, områdesöversikter och information om patent.

Informationsförsörjningen beskrivs mot bakgrund av en indelning i tre typer av system: referenssystem, beståndssystem och kommunikationssystem. Till referenssystem hänförs de hjälpmedel som syftar till att ge kännedom om existerande informationskällor. Beståndssystem består av biblioteks och andra institutioners gemensamma samlingar av dokument

och andra informationsbärare. Referenssystem och beståndssystem samverkar via kommunikationssystem som främst kan ses som förbindelse-länk med användaren eller den som söker information.

2.1.2 Allmänna riktlinjer för informationsförsörjningen

Utredningarna formulerar vissa allmänna riktlinjer för informationsförsörjningen. De anger att huvudsyftet bör vara att informationsförsörjningen skall kunna tillgodose de behov av information som finns eller som kan förutses vid forsknings- och utvecklingsverksamhet och liknande verksamhet oavsett var den bedrivs i samhället.

Informationsförsörjningen skall avse information inom alla ämnesområden samt förse användarna med information oavsett medium, form, bearbetningsgrad och oberoende av var den framtagits. Det internationella utbudet av informationstjänster skall utnyttjas i största möjliga utsträckning och de internationella kontakterna hanteras med utgångspunkt i en helhetssyn på den nationella informationsförsörjningen. De tjänster som byggs upp skall också utnyttja de möjligheter som ges av tillgänglig teknik.

Utredningarna framhåller att Sverige har ett särskilt ansvar för att det svenska kulturarvet bevaras och tillhandahålls. Detta speciella ansvar medför stora krav på fullständiga bestånd och noggrann bibliografering. Riktlinjer för denna typ av nationaldokumentär verksamhet anges vara att samla, ordna, förteckna, förvara och tillhandahålla yttringar av svenskt språk, liv och kultur.

2.1.3 Informationsförsörjningens nuvarande struktur

Med utgångspunkt i den tidigare indelningen i referenssystem, beståndssystem och kommunikationssystem ger utredningarna en utförlig beskrivning av informationsförsörjningen i dagsläget. Med anledning av den betydelse frågorna om forskning och utveckling samt utbildning inom informationsförsörjningen har för utredningarnas senare överväganden behandlas dessa verksamheter i ett särskilt avsnitt. Vidare beskrivs folkbibliotekens roll liksom internationell samverkan inom informationsförsörjningen.

I särskilda avsnitt beskriver utredningarna kungl. biblioteket, forskningsbiblioteksrådet (FBR), statens råd för vetenskaplig och teknisk information och dokumentation (SINFODOK), informationscentralerna vid karolinska institutet och tekniska högskolan i Stockholm, Tekniska nomenklaturcentralen samt försöksverksamheten med ett datorbaserat informationssystem för bibliotek (LIBRIS).

2.1.3.1 Den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen

Vid redogörelsen för den vetenskapliga och tekniska informationsför-

sörjningen beskriver utredningarna först tillkomsten av vissa samarbetsorgan. Vissa av dem beskrivs utförligare senare i betänkandet.

Det svenska biblioteksväsendet brukar traditionellt indelas i två skilda bibliotekstyper, vetenskapliga bibliotek (forskningsbibliotek) och folkbibliotek. Till den första gruppen kan också hänföras vissa specialinriktade informationscentraler för informationssökningstjänster. Inom gruppen *vetenskapliga bibliotek* brukar man skilja mellan allmänbibliotek, specialbibliotek och förvaltningsbibliotek. Även vissa företagsbibliotek har karaktär av forskningsbibliotek.

Som vetenskapliga allmänbibliotek räknas i första hand kungl. biblioteket och universitetsbiblioteken. Kungl. biblioteket intar en särställning genom att såsom nationalbibliotek och självständig myndighet sortera direkt under regeringen. Universitetsbiblioteken och de flesta specialbiblioteken är däremot i organisatoriskt hänseende serviceinrättningar inom högskolan.

Betydande specialbibliotek finns vid de tekniska högskolorna, lantbruksuniversitetet, Handelshögskolan i Stockholm samt karolinska institutet och vid vissa museer, vetenskapliga institut och akademier. Dessa bibliotek begränsar i regel förvärv och service till vissa ämnesområden av särskilt intresse för bibliotekets huvudman. Flera större förvaltningsbibliotek fungerar också som specialbibliotek, bl. a. riksdagsbiblioteket. De vetenskapliga specialbiblioteken har en påtagligt stark koncentration till stockholmsområdet.

De större *informationscentralerna* är förlagda till högskoleenheter under utbildningsdepartementet. Verksamheten finansieras dock till stor del genom bidrag från SINFODOK. Myndigheter inom flera andra departementens ansvarsområden finansierar och bedriver också informationsförsörjning. Huvuddelen faller dock inom industri- och utbildningsdepartementens ansvarsområden.

Informationsförmedlingen till industrin sker på olika sätt. Företagsbiblioteken svarar för vissa informationsfunktioner, medan en betydande del av den aktuella informationen går direkt till företagsledning, stabsorgan eller expertis i linjeorganisationen utan att passera biblioteken. Arbetsgivarorganisationer och branschorgan liksom branschforskningsinstitut och olika serviceorgan inom näringslivet är betydelsefulla inslag i företagens informationsförsörjning.

Ett tjugotal större företagsbibliotek finns f. n. i landet. Mindre företag har i allmänhet inte egna resurser för informationsförsörjning.

Företagsbiblioteken samarbetar inbördes och med allmänt tillgängliga vetenskapliga bibliotek och informationscentraler genom fjärrlån och utnyttjande av referenstjänster. Tekniska högskolans bibliotek i Stockholm förmedlar bl. a. lån av sällsynta tidskrifter från vissa företagsbibliotek.

Medan staten bär huvudansvaret för de vetenskapliga biblioteken är *folkbiblioteken* i allt väsentligt en uppgift för kommunerna, även om ett mindre statsbidrag utgår till främst länsbibliotek och lånecentraler.

Anslagen till de vetenskapliga biblioteken inom utbildningsdepartementets ansvarsområde (undantaget vissa bibliotek med programbudgetanslag) uppgår innevarande budgetår (1977/78) till ca 90,1 milj. kr. SINFODK:s anslag uppgår budgetåret 1977/78 till 7,4 milj. kr.

Referenssystemet

Referenssystemet tillhandahåller uppgifter om informationsbärare som dels gör det möjligt att entydigt identifiera dokument, dels ger en viss uppfattning om dess innehåll. I systemet inbegrips även hänvisningar till andra källor än dokument, t. ex. fakta, numeriska data, institutioner och personer.

Dokumentet identifieras med hjälp av bibliografiska beskrivningar. Dessa kan innehålla uppgifter om författarnamn, titel, utgivningsort, tryckår m. m. Till beskrivningarna kan också höra klassifikationsbeteckningar, indextermer och innehållsbeskrivningar (referat, abstracts).

Bibliotek och informationscentraler tillhandahåller informationssökningsservice, referenstjänster, som innebär att användaren får tillgång till bibliografisk information. Biblioteken har sedan länge tillhandahållit kataloger över det egna beståndet och tryckta bibliografier av olika slag, t. ex. nationalbibliografier och ämnesvis ordnade bibliografier. På senare år har stora insatser gjorts, i första hand vid olika informationscentraler men även vid bibliotek, för att erbjuda referenstjänster med hjälp av datateknik.

Nationalbibliografierna utgör ett centralt inslag i referenssystemet. Huvudtanken i det s. k. Universal Bibliographic Control-programmet är att varje land har skyldighet att publicera information om verk som publiceras inom landet. Med datateknikens möjligheter att snabbt tillhandahålla bibliografiska data står det klart att datorbaserade nationalbibliografier över böcker, tidskrifter, rapporter etc. i framtiden kommer att kunna spela en väsentlig roll för uppbyggnad av bibliotekens kataloger, framhåller utredningarna.

Den svenska nationalbibliografieringen syftar till att ge fullständig överblick över produktionen av svenska skrifter. Detta sker genom dels löpande bibliografier, dels retrospektiva. Äldre svenska skrifter finns redovisade i bibliografier, med undantag för perioden 1700–1829. Vid kungl. biblioteket pågår ett arbete med stöd från riksbankens jubileumsfond för att täcka denna lucka. De löpande nationalbibliografiska förteckningarna framställs av bibliografiska institutet (BI), vid kungl. biblioteket.

Central katalogisering av det svenska trycket utförs sedan år 1958 vid BI. Svenska verk skall härigenom inte behöva katalogiseras mer än en gång för samtliga bibliotek som mottager leveranser av svenska skrifter. Från BI har tidigare distribuerats katalogkort bl. a. till samtliga bibliotek som erhåller tryckerileveranser. Denna verksamhet har upphört i och med att biblioteken nu kan beställa önskade kort via LIBRIS. Huvuddelen av den svens-

ka litteraturen katalogiseras för folkbiblioteken genom sambindningstjänsten vid Bibliotekstjänst AB.

Svenskt material inrapporteras till ett flertal internationella ämnesbibliografier m. m., både av konventionell typ och i datorläsbar form.

Den traditionella utgivningen av Accessionskatalogen över utländska böcker i svenska forskningsbibliotek (AK) släpar starkt efter. För monografier finns uppgifter senast i en AK-publikation som förtecknar inköp år 1974. De flesta där förtecknade verken har publicerats ett eller flera år tidigare. De stora biblioteken har en ersättning i LIBRIS.

Beståndskataloger kan i vissa fall innehålla en mycket stor del av den tillgängliga litteraturen av ett visst slag eller inom ett visst område. I kungl. bibliotekets och de äldre universitetsbibliotekens kataloger finns större delen av den svenska bokproduktionen förtecknad. Riksdagsbibliotekets nyförvärvslistor som seriepubliceras i Från riksdag och departement tjänstgör som en svensk bibliografi inom samhälls- och rättsvetenskap.

Nordisk samkatalog över periodica (NOSP) är ett projekt som syftar till en datorbaserad samkatalog över tidskrifter i nordiska bibliotek. NOSP skall som lokaliseringsregister i framtiden kunna ge svar på frågor om vilka bibliotek i Norden som i sina samlingar har utländska tidskrifter. Avsikten är att ur en gemensam nordisk databas göra periodiska och kumulerade uttag samt att kunna producera olika slag av ämnesförteckningar. Målsättningen är att databasen även skall vara direkt sökbar via terminaler över det allmänna telenätet eller det nordiska datanätet SCANNET.

Katalogiseringsregler som utgivits av kungl. biblioteket har varit normgivande för den bibliografiska beskrivningen i landets bibliotek. Efter initiativ av FBR utgavs år 1974 nya svenska regler, som ansluter till International Standard Bibliographic Description (ISBD). Dessa regler används i LIBRIS och har därmed successivt införts i de svenska forskningsbiblioteken samt i något förenklad form även vid folkbiblioteken.

Ämnesbibliografiska databaser är tillgängliga för användaren via svenska och utländska informationscentraler. Även myndigheter, företag och organisationer tillhandahåller sökningar i databaser.

Beståndssystemet

Beståndssystemet består av bibliotekens och andra institutioners gemensamma tillgängliga samlingar av dokument eller andra informationskällor, t. ex. produkt- och faktadatabaser.

Svenska skrifter

Enligt lagen om skyldighet att avlämna biblioteksexemplar av tryckt skrift i den form den hade då betänkandet avlämnades skulle boktryckare till kungl. biblioteket och vart och ett av universitetsbiblioteken i Uppsala, Lund och Göteborg lämna ett exemplar av varje tryckt skrift som fram-

ställs i landet. Umeå universitetsbibliotek har sedan år 1967 erhållit granskningsexemplaret av tryckt skrift. Enligt särskilda bestämmelser levereras allt statligt offentligt tryck även till riksdagsbiblioteket. Andra vetenskapliga bibliotek är hänvisade till köp.

Alla svenska tryckta skrifter bör i minst ett exemplar finnas tillgängliga för såväl svenska som utländska låntagare enligt internationella rekommendationer (Unesco). Kungl. biblioteket skall enligt sin instruktion samla, förvara och tillhandahålla i landet framställda och utgivna tryckta skrifter samt utomlands utgivna tryckta skrifter på svenska språket, av svenska författare eller om svenska förhållanden. Övriga vetenskapliga bibliotek som erhåller tryckerileveranser har inte motsvarande skyldighet; för dem finns sålunda möjlighet att i större utsträckning gallra i materialet.

Pliktleveranserna omfattar årligen ca 200 000 trycksaker. År 1976 uppgick leveranserna till kungl. biblioteket till ca 218 000 exemplar. Därav utgör böcker, broschyrer och fortsättningsverk ca 15 000 exemplar, s. k. småtryck, dvs. sådana skrifter m. m. som inte katalogiseras, ca 95 000 exemplar, tidsningsnummer ca 60 000 och tidskrifter ca 43 000. Det leveranspliktiga materialet ökar med ca 3 % per år. Av detta material upptas årligen ca 10 000 i Svensk bokförteckning.

Utöver förvärv genom pliktleveranser och köp erhåller biblioteken också gåvor av svenskt material, särskilt forskningsrapporter, uppsatser, stenciler, småtryck etc. Vissa specialbibliotek anskaffar systematiskt sådant material från andra instanser. Folkbiblioteken köper den svenska litteratur de behöver, i allmänhet genom Bibliotekstjänst AB.

Utredningarna konstaterar att den nya tryckfrihetsförordning (TF) som träder i kraft den 1 januari 1978 innebär vissa ändringar med återverkan på pliktleveransordningen och hänvisar till de förslag med anledning härav som har lagts fram av utredningen om skyldighet att leverera biblioteksexemplar av tryckt skrift m. m. i betänkandet (DsU 1977: 12) Pliktexemplar av skrift.

Vetenskapliga och tekniska rapporter utgör ett speciellt problem till följd av variationerna i utformning och publikationssätt. En av SINFODOK stödd utredning uppskattade antalet i landet framställda vetenskapliga och tekniska rapporter till 10 000–15 000 (fördelade på ca 1 000 serier) i början av 1970-talet. Detta material ingår som regel i numrerade serier och levereras vanligen till och förvaras vid högskolebibliotek, myndighetsbibliotek och företagsbibliotek. I allmänhet söker de vetenskapliga biblioteken insamla och tillhandahålla rapporter framställda inom den egna högskoleenheten.

Utländsk litteratur

De svenska forskningsbiblioteken anskaffar en stor mängd utländsk litteratur och avsevärda summor tas i anspråk för sådana förvärv. Tillgänglig statistik medger inte någon beräkning av de totala kostnaderna för köp av utländsk litteratur till forskningsbiblioteken.

En betydande del av den litteratur som inkommer till de statliga svenska forskningsbiblioteken skaffas dock genom byte. Den genom byte erhållna litteraturen utgör kvantitativt sett en mycket stor del, i många fall mer än hälften, av de större vetenskapliga bibliotekens nyförvärv. Bland betydelsefull litteratur som förvärfvas genom byte kan nämnas doktorsavhandlingar samt tidskrifter och serier från universitet, akademier och vetenskapliga sällskap m. m. Sådana skrifter är ofta svåra att anskaffa på annat sätt. En annan betydelsefull kategori är skrifter från öststaterna. Även sådant material är svåråtkomligt på annat sätt än genom byte.

De *faktadatabaser* som utvecklats särskilt under senare år kan anses ingå i beståndssystemet. Sådana faktadatabaser innehåller t. ex. mätvärden, materialinformation och produktinformation. I Sverige finns f. n. ett antal sådana databaser i drift. Som exempel kan nämnas databaserna inom kristallografi och masspektrografi vid Medicindata i Göteborg.

Kommunikationssystem

Referens- och beståndssystemen samverkar via kommunikationssystem. Kommunikationssystem är dock främst en förbindelselänk från referens- och beståndssystemen till den som söker information, användaren.

Kommunikationen från referenssystemet till beståndssystemet går oftast via användaren, eftersom det krävs ett besked från denne om vilken information som skall tas fram ur beståndssystemet på basis av erhållna referenser. I många fall kan det vara överflödigt att föra in begreppet kommunikationssystem när det gäller användarnas kontakter med referens- och beståndssystemen. Detta gäller när användaren möter dessa system samtidigt, t. ex. i ett bibliotek där litteratur efterforskas i kataloger och sedan direkt hämtas. I andra fall föreligger inte denna samtidighet och då har kommunikationssystemet ett speciellt intresse.

Redan under 1950-talet började datorer användas för informationsåtervinning och i början av 1960-talet började sådana tillämpningar bli mera vanliga. Ett av de första och även största var det system som utvecklades av National Library of Medicine (NLM) i USA under benämningen Medical Literature Analysis and Retrieval System (MEDLARS).

Flera av de stora informationsåtervinningssystem som skapades i början av 1960-talet hade till primärt syfte att producera index eller referatpublikationer. Nästa steg i utvecklingen blev att göra databaserna tillgängliga för sökningar via terminaler i direktkontakt med datorn och databaserna. Redan tidigt under 1960-talet gjordes experiment med denna sök teknik och i slutet av decenniet utvecklades ett antal stora programpaket för interaktiv sökning via terminal. Överföringen år 1971 av MEDLARS till terminalversionen MEDLINE har betytt mycket för utvecklingen av informationsåtervinning med terminalteknik.

MEDLINE tillhandahålls för terminalsökning dels hos databasproducenten NLM på egen datorutrustning, dels hos olika informationscentraler

runt om i världen. Under senare år har särskilda företag bildats som anskaffar databaser från olika håll och gör dessa tillgängliga för terminalsökning för en mycket vid krets av kunder. En europeisk organisation som sedan slutet av 1960-talet arbetar på detta sätt är European Space Agency (ESA) som genom sin Space Documentation Service (SDS) har ett antal databaser tillgängliga.

Ett flertal olika programpaket avsedda för terminalsökning har konstruerats och är i kontinuerlig användning i Sverige och utomlands. Även då det gäller den maskinella utrustningen har utvecklingen i snabb takt gått mot datorer avsedda för terminalbearbetningar.

Datanäten har haft en avgörande betydelse för terminalsökningens framväxt. Främsta anledningen är att kommunikationer med avlägset belägna datacentraler med tillgång till databaser förbilligas genom utnyttjande av datanäten. Datanäten kan också ge en snabbare och säkrare överföring av informationen. Tillkomsten av datanäten har otvivelaktigt varit en av de mest betydelsefulla strukturförändringar som ägt rum inom informationsförsörjningen.

Då det gäller kommunikationsmedia för överföring av data mellan dator och terminaler finns det flera alternativ som kan kombineras, t. ex. lokala förbindelser mellan dator och terminaler, uppringda förbindelser över allmänna telefonnätet, fast uppkopplade fjärrförbindelser i det allmänna telefonnätet och datanät. I Sverige har den förhållandevis omfattande MEDLINE-sökningen tidigare skett genom uppringda förbindelser över allmänna telenätet. Numera är tjänsten tillgänglig genom en kombination av uppringda förbindelser och ett speciellt datanät, SCANNET. SCANNET som tillkommit på initiativ av SINFDOK är ett nordiskt datanät som drivs av NORDFORSK och är avsett speciellt för informationsförsörjningen.

Det första nät som byggdes upp för svenskt vidkommande var LIBRIS-nätet. Utredningarna redovisar LIBRIS-projektet utförligare i ett särskilt avsnitt i betänkandet.

Det äldsta av näten avsedda för sökning i referensdatabaser är ESA:s nät, via vilket ett antal databaser vid ESA:s datacentral i Frascati kan nås.

ESA:s dokumentationsservice (Space Documentation Service, SDS) startades ursprungligen som en service enbart för den egna organisationen. Det var därför naturligt att de databaser som anskaffades huvudsakligen täckte området rymdteknik och angränsande vetenskaper. Då tjänsterna började erbjudas även utanför den egna organisationen framfördes önskemål från de nya användarna om tillgång även till andra ämnesområden. Detta har medfört att ämnesurvalet inte längre är strängt avgränsat till det ursprungliga.

I Sverige finns en fast ansluten textskärmsterminal vid IDC i Stockholm. Under år 1976 har en nod för uppringning installerats i Stockholm. IDC i Stockholm är nationellt centrum för ESA/SDS.

I ESA/SDS-nätet finns endast en datacentral. Nätet har till uppgift att förbinda denna med anslutna terminaler, noder och andra nät.

Ett tredje datanät av växande betydelse för svenska användare är TYM-NET som ägs av företaget Tymshare Inc. i USA. TYMNET är ett amerikanskt kommersiellt tillgängligt nät som spelar en stor roll för svenska användare genom att ge tillgång till ett större antal databaser än något annat datanät. TYMNET har flera noder i Europa varav den i Nederländerna nås från Sverige. Via noderna överförs samtalen till USA där ett flertal datacentraler kan nås.

Ett par datanät som kan komma att få stor betydelse för informationsförsörjningen i Sverige är under uppbyggnad. Dessa är EURONET, som byggs upp i regi av EG, och det allmänna datanätet i Norden. För uppbyggnaden av det senare har teleförvaltningarna i Danmark, Finland, Norge och Sverige etablerat ett ingående samarbete. Det allmänna datanätet i Norden kommer att baseras på televerkets nuvarande kabelnät men med särskilda växlar och koncentratorer för datatrafiken. Nätet förväntas komma i bruk under år 1978.

Sverige deltar inte direkt i samarbetet kring EURONET. Sverige har dock en del anknypningspunkter eftersom Sverige är delägare i ESA/SDS och denna verksamhet genom avtal mellan EG och ESA kommer att införlivas med EURONET. Det finns vidare ett erfarenhetsutbyte mellan det nordiska datanätet SCANNET och EURONET.

Utredningarnas redovisning visar att det finns ett omfattande utbud av databaser tillgängliga för terminalsökning från Sverige. Utbudet är så stort att det för en enskild informationssökare, en forskare, tekniker eller handläggare, torde vara svårt att med rimlig säkerhet veta var den sökta informationen står att finna. Även om utvecklingen går mot att de slutliga informationsanvändarna själva skall kunna söka vid terminalen kommer det att under lång tid finnas behov av specialister som kan ge råd om vilka databaser som passar bäst för en viss frågeställning.

Enligt utredningens mening är detta ett problem som delvis kommer att kunna lösas med utbildning och erfarenhet. Emellertid kvarstår frågan om kvaliteten på den information som erbjuds i olika databaser. Det finns behov av att man utvärderar och informerar om olika tillgängliga informationstjänster. Detta problem kan bli särskilt aktuellt i samband med de internationellt tillgängliga näten.

2.1.3.2 Forskning, utveckling och utbildning

Forskning och utveckling avsedd för eller tillämpbar på informationsförsörjning är av mycket skiftande slag och bedrivs på olika håll i samhället.

Informationsförsörjning är ej från forsknings- och utvecklingssynpunkt ett entydigt och avgränsat område utan utgör ett typiskt tvärvetenskapligt område liksom exempelvis miljövård och trafiksäkerhet. Detta ställer stora krav ifråga om planering för att få till stånd forskning och utveckling inom väsentliga delområden för informationsförsörjningen.

Merparten av den utvecklingsverksamhet inriktad på informationsförsörjning som bedrivits i Sverige under senare år har varit av datateknisk karaktär. Med målsättningen att förbättra ekonomi och funktion inom informationsförsörjningen har t. ex. SINFDOK koncentrerat sina resurser till datorbaserade informationssystem.

Forskningsaktiviteter brukar vanligtvis indelas i grundforskning, tillämpad forskning och utvecklingsarbete. SINFDOK:s program har innehållit relativt begränsade insatser för grundforskning, en något större satsning på tillämpad forskning och en avsevärd satsning på utvecklingsarbete inom informationsförsörjningen.

Huvuddelen av grundforskningen har bedrivits av forskningsstipendiaterna vid olika institutioner både i Sverige och utomlands. Det har gällt ämnen inom bl. a. informationssociologi, organisationsteori, systemanalys och ekonometri tillämpade på informationsprocessen.

Den tillämpade forskningen har främst bedrivits inom ramen för större utvecklingsprojekt och bl. a. omfattat framtagning av s. k. snabba sökalgoritmer och statistiska beskrivningsmodeller för informationssöknings-system.

Utvecklingsarbetet har varit inriktat på att få fram effektivare program-system för den datorbaserade informationsförsörjningen. Insatserna har koncentrerats på metoder att kunna utnyttja en och samma frågeteknik oavsett typ av databasuppbyggnad, att förenkla sättet att upprätta frågor och att komprimera den lagrade informationsmängden för att minska sökkostnaderna vid stora informationsmängder.

I och med att *datatekniken* tidigt kom att utnyttjas för ändamål inom informationsförsörjningen har anpassning och utveckling av sådana hjälpmedel bedrivits i många sammanhang både utomlands och i Sverige. Man kan här dela in den hittillsvarande utvecklingen efter två huvudlinjer, dels datasystem avsedda för att rationalisera traditionell bibliotekshantering, dels datasystem avsedda för hantering av referensinformation.

Den förstnämnda typen av utveckling började tidigt bedrivas i Sverige. LIBRIS-projektet startades av statskontoret i samverkan med forskningsbiblioteksrådet och universitetskanslersämbetet (UKÄ) i början av 1970-talet. År 1972 presenterades BUMS (Bibliotekstjänsts Utlånings- och MediaKontrollsystem), ett för folkbiblioteken speciellt avsett datasystem. Liknande system har utvecklats på många håll i utlandet. Karakteristiskt för denna typ av system är att de i första hand utvecklats för att motsvara behoven inom en viss organisation och för ett bestämt informationsinnehåll.

Behoven av samverkan mellan användare, bibliotek och informationscentraler inom och utom landet har inneburit att utveckling av *kommunikationsteknik* blivit ett angeläget område inom informationsförsörjningen. De mest omfattande insatserna har gällt utvecklingen av datanät för olika ändamål. Inom LIBRIS-projektet har sålunda bedrivits viss kommunikationsteknisk utveckling för att knyta samman de olika vetenskapliga biblioteken i ett datanät.

Den mest omfattande insatsen av kommunikationsteknisk natur inom landet har emellertid skett genom utvecklingen av SCANNET som ett nordiskt försöksdatanät avsett för informationsförsörjningen.

Utanför det data- och kommunikationstekniska området bedrivs forskning och utveckling med inriktning på informationsförsörjning på olika håll. Exempelvis forskningsgruppen för kvantitativ lingvistik (KVAL) i Stockholm arbetar med problem rörande dokumentsökning och anlägger därvid främst lingvistiska aspekter på metodiken. Ett annat exempel ger informationsforskningsgruppen vid sociologiska institutionen vid universitetet i Umeå, som bl. a. har ägnat sig åt studier av hur olika informations-tjänster används i olika miljöer (t. ex. inom industri, av teknologistuderande) samt åt utvärdering av informationssystem och informationstjänster.

Även inom Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS) pågår flera projekt bl. a. rörande utformning av publikationer (förkortning av titlar, dokumentdatablad för rapporter m. m.), bibliografisk struktur för informationsutbyte på magnetband och standardisering inom mikrografiområdet.

Vid Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) slutligen finns projektet TERMDOK, som bl. a. syftar till att skapa ett register över svenska tekniska termer. Avsikten är att denna termdatabas i framtiden skall kunna nås via SCANNET.

Forskning om *litteratur och bibliotek i samhället* kan gälla studiet av läsvanor, läsupplevelser, biblioteksutnyttjande samt bibliotekens administration, ekonomi och roll i samhället m. m. Forskning av detta slag spänner över ett vitt fält och har anknytning till bl. a. samhällsvetenskaper, ekonomiska vetenskaper, litteraturvetenskap och beteendevetenskaper. Verksamheten bedrivs på olika håll av intresserade personer och utan institutionell anknytning även om undantag finns (avdelningen för litteratursociologi vid Uppsala universitet).

Utbildning inom området informationsförsörjning kan vara av många olika slag. Den kan dels omfatta den grundutbildning som är nödvändig för bibliotekarier och dokumentalister, dels omfatta information och utbildning för användare.

Bibliotekshögskolan inrättades år 1972 med uppgift att utbilda bibliotekarier för folk- och skolbibliotek samt forsknings- och företagsbibliotek. Utbildningen är fr. o. m. den 1 juli 1977 en allmän utbildningslinje vid högskolan i Borås. Intagningskapaciteten är läsåret 1977/78 300 platser.

Bibliotekarielinjen är tvåårig med tre terminers sammanhållen utbildning och specialisering under den fjärde terminen på folk- och skolbibliotek eller forsknings- och företagsbibliotek. En översynsgrupp arbetar f. n. med att revidera studiegången.

Bibliotekshögskolan erbjuder i dag ingen utbildning avsedd för biblioteksbiträden och assistenter. Den nu arbetande översynsgruppen för utbildning vid bibliotekshögskolan behandlar frågan.

För tillträde till kungl. bibliotekets biträdes- och assistentutbildning om

14 veckor krävs f. n. anställning vid forskningsbibliotek i stockholmsregionen. Andra statliga forskningsbibliotek, främst universitetsbiblioteken, har tidigare haft och på senare tid ånyo börjat bedriva en liknande utbildning.

Undervisning i *informatik* meddelas sedan början av 1970-talet vid institutionen för informationsbehandling, som är gemensam för universitetet och tekniska högskolan i Stockholm.

De högre kurserna syftar till fördjupade insikter i ämnesområdet och kännedom om aktuella frågeställningar jämte förmåga att självständigt och kritiskt ge förslag till problemlösningar. Vidare finns forskarutbildning i ämnet.

Tekniska litteratursällskapet (TLS) ser som sin uppgift att sprida kunskap om och verka för utveckling av samt stimulera erfarenhetsutbyte inom informations- och dokumentationsområdet. Dess verksamhet är sålunda inte begränsad till information om teknik. Sällskapet bedriver bl. a. kursverksamhet.

Vidare anordnas kurser av en rad olika organ, bl. a. informationscentralerna vid tekniska högskolan i Stockholm (IDC) och karolinska institutet (MIC), FBR, statskontoret och Svenska bibliotekariesamfundet.

Särskild användarundervisning för studerande bedrivs vid många högskolebibliotek. De flesta bibliotek ger en introduktion till nya studerande. Denna brukar vanligtvis ha formen av en kort visning. Åtskilliga bibliotek ger undervisning för studerande på grundexamensnivå, vanligen vid den tidpunkt då eleverna närmar sig slutet av sina studier inom ett ämne eller en utbildning och för studerande på forskarutbildningsnivå. Denna undervisning är i allmänhet frivillig, men kan ibland vara schemalagd.

2.1.3.3 Folkbiblioteken i informationsförsörjningen

Frågan om den allmänna målsättningen för folkbiblioteken i Sverige har diskuterats i flera sammanhang under senare decennier. Av gällande målformuleringar framgår att folkbiblioteken strävar efter att fylla en plats när det gäller att förmedla vetenskaplig och teknisk information (informationsförsörjning) till olika grupper i samhället.

I Unescos manifest om folkbibliotek framhålls bl. a. att folkbiblioteket skall bjuda människorna vederkvickelse genom böcker för förströelse och nöje, men också bistå de studerande genom aktuell teknisk, vetenskaplig och samhällelig information.

Folkbibliotekens verksamhet har utvecklats snabbt. År 1960 var deras totala bokbestånd ca 14,5 milj. band och år 1976 ca 33 milj. band. Den totala utlåningen var ca 30 milj. band år 1960 och ca 75 milj. band år 1976. Bland övriga media är grammfonskivor och ljudband i dag reguljära inslag i verksamheten. Utlåning av konst (artotekverksamhet) växer fram i folkbibliotekens regi och mikrofilmade arkivalier tillhandahålls i allt större utsträckning.

Kommunernas sammanlagda satsning på folkbiblioteken uppgick år 1976 till ca 520 milj. kr. Vidare tillkommer visst stöd från landstingen samt statliga insatser som syftar till att minska standardskillnaden mellan olika kommuner och stimulera utvecklingen av den uppsökande verksamheten. Sådant statligt stöd till lokala folkbibliotek uppgår budgetåret 1977/78 till sammanlagt 17 milj. kr.

En betydande insats när det gäller rationalisering av folkbibliotekens arbetsformer har gjorts av Bibliotekstjänst AB (Btj) som bildades år 1951 och år 1960 ombildades till aktiebolag. Btj är ett serviceföretag för främst folkbiblioteken men har även anknytning till andra av folkbiblioteksverksamheten intresserade parter genom att i styrelsen ingår representanter för statens kulturråd och Svenska kommunförbundet. Aktiemajoriteten i bolaget innehas av Sveriges allmänna biblioteksforening och övrig delägare är Svenska kommunförbundet.

En betydelsefull del i Btj:s verksamhet är sambindningen, som startade i syfte att lösa folkbibliotekens problem att få böcker i specialband avsedda för biblioteksbruk. Genom den centrala katalogiseringen vid Btj erhåller biblioteken erforderliga katalogkort. Btj svarar också för anskaffning och katalogisering av grammfonskivor, talböcker och andra AV-media. Verksamheten vid förlagssektionen inom Btj innefattar publicering av olika bibliografiska hjälpmedel som även utnyttjas av forskningsbiblioteken.

Btj presenterade år 1972 ett för folkbiblioteken speciellt avsett datasystem, BUMS. Detta system syftar på kort sikt till att förenkla och förbilliga folkbibliotekens rutiner avseende förvärvsregistrering, lånehantering, om-sättning, reservationer, kravkontroller etc. Det syftar också att tillgodose både bibliotekens och den enskilde låntagarens behov av aktuell och systematisk information om folkbibliotekens mediabestånd.

De formella kontakterna mellan folk- och forskningsbibliotek består främst i att folkbiblioteken har representation i forskningsbiblioteksrådet och forskningsbiblioteken representation i Btj:s styrelse. Inom Sveriges allmänna biblioteksforening (SAB) är såväl folkbibliotek som forskningsbibliotek företrädare, och i bibliotekstidskrifter som Biblioteksbladet diskuteras gemensamma problem och informeras om verksamheten på ömse håll.

Den praktiska samverkan mellan folk- och forskningsbibliotek består bl. a. av den s. k. fjärrlåneverksamheten. En undersökning från början av 1970-talet visar att av de till vetenskapliga allmänbibliotek inkomna fjärrlånebeställningarna kom 30 % från folkbibliotek. Av beställningar utsända från folkbibliotek gick 14 % till vetenskapliga allmänbibliotek och 9 % till specialbibliotek. Utlåningen från forskningsbiblioteken till folkbiblioteken är alltså omfattande och utgör ett betydelsefullt inslag i den svenska informationsförsörjningen.

2.1.3.4 Internationell samverkan

Utredningarna presenterar några viktiga organ och program för internationellt samarbete med särskild hänsyn till svensk medverkan. Internationellt samarbete på informationsförsörjningens område bedrivs inom fler organ än de här beskrivna. Det är därvid i allmänhet fråga om ett operativt samarbete inom ett visst ämnesområde.

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) utgjorde från början en sammanslutning av biblioteksföreningar. Numera kan även institutioner (bibliotek) vara medlemmar. En rad svenska organisationer och institutioner är medlemmar.

IFLA har strävat efter att i sin organisation spegla olika bibliotekstyper och gemensamma funktioner, t. ex. katalogisering och automatisering. Organisationen är även initiativtagare till den biblioteksstatistik som publiceras av Unesco. För svensk del insamlas denna statistik av FBR. IFLA har även spelat en betydelsefull roll för det internationella publikationsutbytet och för internationell lånetrafik.

International Federation for Documentation/Fédération internationale de documentation (FID) tilldrog sig under 1950-talet ett ökat intresse från främst USA och Sovjetunionen och statliga insatser bidrog till att öka budgeten. I flera stater bildades understödjande nationalkommittéer för att främja FID:s verksamhet. SINFDOK är s. k. nationell medlem i FID. FID har bl. a. utvecklat det universella decimalklassifikationssystemet, UDK, som översatts till ett tjugotal språk.

Unesco har under sin kvartssekkellånga verksamhet aktivt främjat frågor avseende informationsförsörjning. Verksamheten har emellertid varit splittrad, vilket man på senare tid sökt motverka.

Unescos program *Intergovernmental Programme for Co-operation in the Field of Scientific and Technological Information* (UNISIST) antogs av Unescos generalförsamling år 1972 efter rekommendationer från Unescos Intergovernmental Conference for the Establishment of a World Science Information System. Sverige har anslutit sig till programmet och utsett SINFDOK till svenskt kontaktorgan. Sedemera har tillkommit en särskild svensk UNISIST-kommitté, knuten till SINFDOK.

National Information System (NATIS) antogs av Unescos generalkonferens år 1974 varvid Sverige anslöt sig till det rekommenderade programmet. Huvudpunkterna i detta gäller stöd till gemensam planering av den nationella infrastrukturen inom dokumentations-, biblioteks- och arkivområdet, vilket innebär upprättande av de organ och myndigheter som är nödvändiga för att ett land skall kunna fungera i det internationella samarbetet och maximalt kunna utnyttja detta.

OECD inrättade år 1965 en Information Policy Group (IPG). Denna grupp har sökt formulera en generell informationspolitik för medlemsländerna.

International Standardization Organization (ISO) har till uppgift att

2 Riksdagen 1977/78. I saml. Nr 114

främja standardiseringsarbete. I varje land finns nu ett nationellt organ, i vårt land Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS).

De viktigaste *nordiska samarbetsorganen* är numera dels NORDFORSK, dels NORDINFO.

Inom området vetenskaplig information och dokumentation har NORDFORSK varit aktivt sedan början av 1950-talet. NORDFORSK:s nämnd för teknisk information och dokumentation har som uppgift att vara ett rådgivande och planerande organ. Vidare svarar NORDFORSK för uppbyggnaden av SCANNET och driver i USA informationscentralen SCANDOC.

Det år 1976 inrättade Nordiska samarbetsorganet inom området forskningsbiblioteksväsende, vetenskaplig information och dokumentation (NORDINFO) har till uppgift att inom sitt område verka för en utveckling som syftar till förbättrad eller mer rationell service för forskare och andra nyttjare av vetenskaplig information och dokumentation i de nordiska länderna. I detta syfte skall organet särskilt följa utvecklingen på området såväl i de nordiska länderna som internationellt. NORDINFO skall även främja och samordna överföring av dokumenterbar information inom och mellan de nordiska länderna samt på internationell basis. Samarbetsorganet skall vidare initiera och bedriva utrednings- och projektverksamhet (innefattande metod- och systemutveckling samt utbildning på biblioteks-, dokumentations- och informationsområdet) samt lämna råd och upplysningar till nationella och nordiska organ.

2.1.3.5 Kungl. biblioteket

Uppgifter och inriktning

Kungl. biblioteket (KB) är enligt sin instruktion (1965: 733, ändrad senast 1974: 975) nationalbibliotek med uppgift att:

samla, förvara och tillhandahålla i landet framställda och utgivna tryckta skrifter samt utomlands utgivna tryckta skrifter på svenska språket, av svenska författare eller om svenska förhållanden,

mottaga och förvara handskrifter som tillhör området för bibliotekets verksamhet,

främja utvecklingen av svenskt biblioteksväsen.

Biblioteket skall vidare inom de ämnesområden och i den omfattning regeringen bestämmer dels vara lokalt forskningsbibliotek, dels svara för biblioteksservice åt universitetet i Stockholm. Den senare uppgiften har fr. o. m. den 1 juli 1977 överförts till universitetet i Stockholm. Enligt prop. 1976/77: 59 (s. 345 – 346) skall universitetet svara för litteraturförsörjningen till utbildning och forskning vid universitetet. I framtiden bör i första hand universitetsbiblioteket förvärva och hålla denna litteratur. Den slutliga överföringen till universitetsbiblioteket bör dock anstå tills kungl. bibliotekets framtida uppgifter fastställs på grundval av BIDOK:s förslag. Fr. o. m. budgetåret 1977/78 överfördes ansvaret för juridik samt vissa samhällsve-

tenskapliga och språkvetenskapliga ämnen, medan KB t. v. bevakar övriga humanistiska ämnesområden. Biblioteket har sedan år 1661 rätt till "biblioteksexemplar" av alla tryckta svenska skrifter.

Redigering och utgivning av den samlade accessionskatalogen över utländsk vetenskaplig litteratur vid svenska forskningsbibliotek är en central uppgift för KB. De bibliografiska uppgifterna har sammanförts till ett bibliografiskt institut för redigering och utgivning av accessionskatalogen och nationalbibliografierna samt den s. k. centralkatalogiseringen av den svenska litteraturen. Vidare är forskningsbiblioteksrådets sekretariat administrativt knutet till KB. Vid KB finns en lånecentral för tidningsfilm och en provisorisk tidningsfilmningsavdelning. KB är också huvudman för nationalfonoteket.

Statsbudgetanslagen för KB (inkl. bibliografiska institutet och forskningsbiblioteksrådet) uppgick för budgetåret 1976/77 till sammanlagt 19,1 milj. kr.

Bibliotekets samlingar uppgick år 1975 till ca 55 000 hyllmeter, vilket torde motsvara närmare 2 milj. band och ca 10 milj. småtryck. Tillväxten under år 1975 uppgick till ca 1 000 hyllmeter varav ca 485 m svenskt tryck och ca 435 m utländskt tryck samt ca 80 m övrigt. Under de senaste fem åren har en svag ökning skett i tillväxten uttryckt i meter. Ökningen har gällt den svenska litteraturen, medan den utländska något minskat i tillväxttakt.

Antalet utlånade volymer per år uppgår till ca 100 000 och antalet fotoreproduktioner till mellan 300 000 och 400 000. Variationerna i antalet lån har varit små under den senaste femårsperioden. Av lånen var år 1976 ca 70 000 läsesalslån, ca 17 000 forskarsalslån och ca 16 000 hemlån. De interurbana lånen uppgick till ca 11 000 varav ca 9 700 utlån.

Organisation

KB intar en särställning bland de vetenskapliga biblioteken genom att som myndighet sortera direkt under regeringen. Ansvar för planering och ledning av verksamheten ligger hos bibliotekets chef, riksbibliotekarien.

I nu gällande organisation sorterar följande enheter under riksbibliotekarien:

åtta avdelningar (enligt instruktionen)

bibliografiska institutet

nationalfonoteket

tidningsfilmningsavdelningen

biblioteksdepån.

Bibliotekets personal (exkl. personal vid Stockholms universitetsbibliotek) uppgick vid budgetårsskiftet 1977/78 till ca 165 befattningshavare uttryckt i årsverken.

Med den terminologi som utredningarna använder har KB uppgifter som är nationaldokumentära med inriktning mot kultursektorn men också upp-

gifter inom informationsförsörjningen. KB har mer än andra bibliotek en uttalad nationaldokumentär uppgift, nämligen att samla, förvara och tillhandahålla i landet framställda och utgivna tryckta skrifter samt utomlands utgivna skrifter på svenska språket, av svenska författare eller om svenska förhållanden. I sådana uppgifter ingår också att utge de nationalbibliografiska produkterna. KB:s uppgifter med inriktning på informationsförsörjning gäller dels nationell informationsförsörjning, dels uppgifter av lokal och regional karaktär.

Nationella uppgifter

Som framgår av instruktionen fungerar KB som nationalbibliotek med arkivskyldighet för *svenska skrifter*. Biblioteket erhåller enligt lag pliktleveranser från landets tryckerier. Genom att bibliografiska institutet dessutom erhåller frivillig leverans från förlagen för bibliografering får KB i allmänhet två exemplar av den svenska bokproduktionen. De utomlands utgivna skrifterna om Sverige (suecana) erhålles genom köp eller genom byte/gåva.

Funktionen som arkivbibliotek för svenska skrifter är KB:s viktigaste. KB har nu det största och mest fullständiga beståndet av svenska skrifter.

KB kan tillsammans med universitetsbiblioteken karakteriseras som vetenskapligt allmänbibliotek, även om dess *samlingar av utländsk litteratur* är koncentrerade till humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnesområden. För KB:s del torde ca 60 % av bibliotekets ca 55 000 hyllmeter hänföra sig till de utländska samlingarna. Detta bestånd ingår som en viktig del i det svenska sambiblioteket och spelar därmed en viktig roll i den svenska informationsförsörjningen.

Biblioteket har omfattande bytesförbindelser med en rad bibliotek i andra länder. Utlåningen till andra länder uppgår till närmare 1 800 volymer per år.

KB har till uppgift att motta och förvara *handskrifter* som tillhör området för bibliotekets verksamhet. Liknande arbete bedrivs särskilt vid de äldre universitetsbiblioteken, som också har betydande handskriftssamlingar. Under de senaste decennierna har KB lagt större vikt än tidigare vid nationalbiblioteksaspekten på handskriftsområdet. Det får betraktas som en nationell uppgift att göra KB:s handskriftssamlingar tillgängliga på bästa sätt.

Kart- och planschavdelningen anskaffar, registrerar och tillhandahåller kartor, planscher, porträtt m.m. Anskaffningen sker huvudsakligen genom gåvor. En del material, som svenska kartor, kartografiska arbeten och vykort, ingår i tryckerileveranserna. Det äldre beståndet kompletteras genom köp.

Kartsamlingen är vid sidan av krigsarkivet landets största. Planschsamlingen innehåller porträtt, historiska och topografiska bilder, handteckningar, gravyrer, vykort, exlibris m.m.

De krav som ställs på KB att för framtiden bevara svenskt tryck ställer

också särskilda krav på bibliotekets *bokvårdsavdelning* för att förhindra att äldre och nyare material förfärs och förslits. Problem vållas av att det inom landet inte finns någon utbildning i bokbinderi och av att det saknas lämplig utbildning av konservatorer. Ett uttalat behov av rådgivning i konserveringsfrågor finns också, bl. a. till följd av att kommunala bibliotek erhållit äldre samlingar.

Skyddsfilmning av tidningar kan också anses vara en nationaldokumentär uppgift. Frågan har utretts av tidningsfilmningskommittén (TFK) som har föreslagit att en särskild tidningsfilmningsavdelning inrättas vid KB och att KB utses till att bevara ett nationalexemplar av tidningstrycket. Statsmakterna har bl. a. i avvaktan på BIDOK:s förslag ännu inte tagit slutlig ställning i dessa frågor.

KB administrerar lånecentralen för tidningsfilm, som står under forskningsbiblioteksrådets överinseende. Centralen ställer till bibliotekens förfogande bruksexemplar av de viktigaste svenska tidningarna och ett antal utländska. KB ger härigenom en service av nationell räckvidd. Vid KB finns en provisorisk tidningsfilmningsavdelning.

Nationalfonoteket har byggts upp genom frivilliga leveranser av olika typer av ljuddokument. Syftet är att bevara hela den kommersiellt saluförda auditiva produktionen, från fonografrullar till LP-skivor och bandupptagningar. Genom insamlingsaktioner i samarbete med framför allt Sveriges Radio, har man lyckats i mycket stor utsträckning insamla material producerat före år 1955. Inköp förekommer också ofta av utländska skivor med svensk anknytning eller äldre svenskt material.

Bibliografiska institutet redigerar de nationalbibliografiska publikationerna Svensk bokförteckning, Svensk bokkatalog, Svensk tidskriftsförteckning och Svensk musikförteckning. Institutet ger ut en periodisk förteckning över verk om Sverige och svensk litteratur på främmande språk. Vidare katalogiseras svenska skrifter med tryckår t. o. m. år 1975.

Till verksamheten är knutna två nummercentraler med uppgift att föra register över internationella standardnummer, dels för böcker (ISBN-systemet, vari ingår numerisk beteckning för förlag/motsvarande), dels för periodiska skrifter och andra seriepublikationer (ISSN-systemet).

Vid KB anordnas årligen en *utbildning* av en termins längd för assistent- och biträdespersonal vid forskningsbiblioteken.

KB har enligt gällande instruktion uppgiften att vara *lokalt forskningsbibliotek*.

Enligt ämbetsberättelsen uppgick år 1976 besöken i låneexpeditionen och läsesalar till 88 588 varav 64 950 i låneexpeditionen och 23 638 i forskarsal och forskarrum. Vissa förskjutningar i besöksfrekvensen har inträtt sedan det provisoriska huvudbiblioteket för universitetet i Stockholm etablerats i Frescati.

Av de ca 17 300 hemlånen år 1976 avsåg ca 12 800 privatpersoner, och av de ca 4 500 hemlånen till myndigheter etc. avsåg ca 1 300 universitet och högskolor i Stockholm.

Statens biblioteksdepå i Bålsta förvaltas av KB. I depån förvaras sällan utnyttjat material som ej behöver vara omedelbart tillgängligt men bör kunna tas fram med några dagars varsel. Depån betjänar förutom KB ett tjugotal vetenskapliga bibliotek och institutioner i Stockholm samt Uppsala universitetsbibliotek.

Roggebiblioteket i Strängnäs är ett bokmuseum för studier och forskning främst i lärdoms- och personhistoria med särskild anknytning till Strängnäs stift. Samlingarna uppgår till mer än 60 000 band.

2.1.3.6 *Forskningsbiblioteksrådet*

Forskningsbiblioteksrådet (FBR), som inrättades år 1965 (jfr prop. 1965:1 bil. 10), skall enligt gällande bestämmelser vara ett organ för samråd i frågor av gemensamt intresse för de vetenskapliga biblioteken. FBR består av riksbibliotekarien tillika ordförande och tolv av regeringen för högst tre år förordnade ledamöter med personliga ersättare.

FBR fungerar som remissinstans och har uttalat sig i en rad frågor rörande svenskt biblioteksväsen. Vidare har FBR ålagts utredningsuppdrag eller självt tagit initiativ till sådana. Rådet har även i särskilda skrivelser till regering och centrala myndigheter tagit upp frågor av centralt intresse för biblioteksväsendet. Det utger vissa periodiska publikationer.

FBR redigerar den samstatistik för svenska forskningsbibliotek som årligen redovisas i Statistisk årsbok för Sverige och sammanställer sedan slutet av 1960-talet prisstatistik i syfte att mäta prisändringar på den från utlandet förvärvade periodiska litteraturen.

Samarbetskommittén bibliotek-bokbinderier (SaBB) konstituerades år 1968 främst i syfte att föreslå åtgärder för att rationalisera bokbinderiarbetet för de vetenskapliga biblioteken. Kommittén består av representanter utsedda för FBR och Sveriges bokbinderiidkareförening.

2.1.3.7 *Statens råd för vetenskaplig information och dokumentation*

Uppgifter och organisation

Statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINF-DOK) tillkom år 1968 (prop. 1968:68, SU 1968:131, rskr 1968:304). SINF-DOK fick administrativ anknytning till styrelsen för teknisk utveckling (STU) som tillkom vid samma tidpunkt.

Enligt instruktionen är SINF-DOK centralt organ för frågor rörande vetenskaplig och teknisk information och dokumentation. SINF-DOK har inom detta område särskilt till uppgift att:

följa utvecklingen och dra upp riktlinjer för verksamheten i syfte att skapa en samordning av tillgängliga resurser och en i övrigt tillfredsställande ordning

svara för den långsiktiga planeringen av verksamheten, initiera och främja samt fördela stöd till forsknings- och utvecklingsarbete

göra de framställningar och avge de utlåtanden som kan anses erforderliga med hänsyn till verksamhetens ändamålsenliga bedrivande tillhandagå myndigheter och organ med råd, upplysningar och biträde bereda ärenden i frågor rörande internationellt samarbete.

Rådet består av fem ledamöter som utses av regeringen. Till SINFDOK är knuten en särskild rådgivande grupp för industri och teknik. SINFDOK:s sekretariat hade den 1 juli 1977 åtta tjänster, samtliga uppförda på STU:s personalstat.

SINFDOK:s verksamhet finansieras över STU:s delprogram Informations- och dokumentationsverksamhet. För budgetåret 1977/78 har anvisats 7,4 milj. kr. med karaktär av särskilt reservationsanslag.

Verksamhet

SINFDOK har enligt sin instruktion en väsentlig uppgift genom att det bygger upp en kompetens som kan ligga till grund för inriktningen av framtida statliga insatser. Eftersom begreppet teknisk och vetenskaplig information och dokumentation inte kan entydigt avgränsas och från forsknings- och utvecklingssynpunkt utgör ett tvärvetenskapligt område, omspänner de möjliga insatserna många ämnesområden.

SINFDOK har valt att koncentrera sina utvecklingsinsatser till framtående av metoder och hjälpmedel för datorbaserad informationssökning.

Beträffande kunskapsuppbyggnad har SINFDOK främst koncentrerat insatserna till utbildning av specialister genom stipendiatverksamhet samt punktvisa satsningar på forskningsprojekt inom olika delområden. Hittills har SINFDOK haft 14 stipendiater.

SINFDOK är svenskt kontaktorgan för internationella och nordiska organisationer som Unesco, OECD, resp. NORDINFO (tillsammans med FBR) och NORDFORSK.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1975/76 lade SINFDOK fram en *femårsplan* för sin fortsatta verksamhet. SINFDOK angav som övergripande mål att myndigheten skulle bidra till ett effektivt utnyttjande av den samlade kunskapen inom vetenskap och teknik. Medan SINFDOK dittills främst satsat på en utveckling av effektivare system för lagring och sökning av datorbaserad information ansåg SINFDOK att utvecklingsarbetet i framtiden borde förskjutas mot utarbetande av system med decentraliserade datorterminaler och kommunikation mellan dessa och de centrala datorer i vilka informationen lagras.

2.1.3.8 Informationscentraler

Informations- och dokumentationscentralen vid tekniska högskolans bibliotek

Informations- och dokumentationscentralen vid tekniska högskolans bibliotek i Stockholm (IDC) tillhandahåller datorbaserade informations-

tjänster och bedriver därmed förenad forskning och utveckling. Denna verksamhet syftar till att utveckla system för datorbaserad informations-sökning och till att bygga upp informationstjänster baserade på de utvecklade systemen.

Verksamheten vid IDC finansieras i huvudsak av SINFDOK, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) och tekniska högskolan i Stockholm samt genom avgifter. Systemutvecklingen utförs dels av SINFDOK-stipendiater, dels inom ramen för särskilda projekt. För driften av de datorbaserade systemen utnyttjas Stockholms datamaskincentral (QZ).

Utvecklingen av informationstjänster har i huvudsak inriktats mot områdena naturvetenskap och teknik. Kraven från användarna har lett till att vissa samhälls- och beteendevetenskaper också har inkluderats i de ämnesområden som täcks av informationstjänsterna. En medveten avgränsning har gjorts mot de s. k. livsvetenskaperna, där MIC tillhandahåller informationstjänster. Inom kemiområdet förekommer en överlappning mellan MIC och IDC eftersom kemiinformation är väsentlig både inom medicin och för industrin.

De informationstjänster som IDC har byggt upp och etablerat är selektiv delgivning av information (SDI), dvs. en löpande, individuellt anpassad nyhetsbevakning i en eller flera databaser, samt retrospektiva sökningar. SDI-service och satsvisa retrospektiva sökningar tillhandahåller IDC från ett tjugotal databaser.

Ur organisatorisk synvinkel är IDC jämställd med en avdelning vid tekniska högskolans bibliotek men verksamheten bedrivs i projektform. Under första halvåret 1976 fanns 27 tjänster vid IDC, vilka till övervägande del finansierades av SINFDOK.

Budgetåret 1976/77 erhöll projekten vid IDC från SINFDOK ca 1,5 milj. kr. och från UHÄ ca 0,65 milj. kr. Intäkterna genom avgifter uppgick till ca 1 milj. kr.

Medicinska informationscentralen vid karolinska institutet

Medicinska informationscentralen vid karolinska institutet (MIC) har utvecklats ur dåvarande avdelningen för databehandling vid institutionen för medicinsk fysik. Statens medicinska forskningsråd (MFR) anslog medel till karolinska institutet för biomedicinsk dokumentation första gången budgetåret 1963/64 och inrättade år 1968 en forskargrupp för biomedicinsk informations- och dokumentationsverksamhet. Verksamheten förlades till karolinska institutet sedan ur avdelningen för databehandling avskilt en självständig enhet för biomedicinsk informations- och dokumentationsverksamhet, kallad biomedicinska dokumentationscentralen (BMDC).

Budgetåret 1975/76 överfördes BMDC från MFR till karolinska institutets stat. Benämningen BMDC har fr. o. m. november 1975 ändrats till MIC.

Den biomedicinska dokumentationscentralen inrättades i första hand som en servicefunktion för forskare vid universitet och högskolor samt lä-

kare med klinisk forskningsverksamhet, men även större läkemedelsindustrier anmälde tidigt sitt intresse för databasen MEDLARS. I och med den satsning som gjordes av SINFDOK och som innebar en utökning av dokumentationsverksamheten med tre kemiska databaser vidgades kundkretsen till andra industrier och företag. Naturvetare och samhällsvetare återfanns i ökad utsträckning bland användarna efter introduktionen av Biological Abstracts Previews (nu BIOSIS-Previews) och Psychological Abstracts.

MIC svarar för service till livsvetenskaper (medicin, biologi, biokemi och beteendevetenskap), arbetsmedicin, yrkeshygien och miljövård.

MIC är organiserat på sektioner och projektgrupper samt ett administrativt sekretariat. Antalet anställda uppgick i juni 1977 till ca 30 personer. Budgetåret 1976/77 bedrevs verksamheten med anslag till ett belopp av ca 3,3 milj. kr. och inkomster från avgifter ca 1,1 milj. kr.

Andra informationscentraler

Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek (SPPB) är specialbibliotek för psykologi och pedagogik. I samarbete med IDC tillhandahåller SPPB datorbaserad sökning från databasen ERIC. SPPB svarar också på försök för svensk inmatning till ett internationellt datorbaserat informationssystem för utbildningsområdet, EUDISED, som sorterar under Europarådet.

Vid *AB Atomenergi* finns ett forskningsbibliotek vars verksamhet omfattar inmatning till två internationella informationssystem, SDI-verksamhet och litteraturundersökningar (i samarbete med IDC och MIC), systemutveckling inom informationsförsörjningsområdet, handhavande av en rapportdatabas m. m. Verksamheten vid AB Atomenergis bibliotek finansieras budgetåret 1977/78 med medel från industridepartementet och nämnden för energiproduktionsforskning (ca 3,6 milj. kr.) samt egna intäkter (ca 0,4 milj. kr.). Biblioteket har nyligen varit föremål för utredning.

Allmänt tillgängliga terminaler för sökning i MEDLARS-databasen finns på karolinska sjukhuset och Södersjukhuset i Stockholm. Huddinge sjukhus, biomedicinska biblioteket i Göteborg, regionsjukhuset i Linköping, universitetsbiblioteket i Lund, biomedicinskt centrum i Uppsala och universitetsbiblioteket i Umeå.

Institutet för byggdokumentation (BYGGDOK) tillhandahåller ett brett sortiment av tjänster inom informationsförsörjningsområdet inriktade på byggsektorn.

Andra myndigheter som svarar för databaser eller inmatning till utländska databaser är bl. a. statens väg- och trafikinstitut, miljödatanämnden, lantbruksuniversitetets Ultunabibliotek och försvarets forskningsanstalt. Även vid andra myndigheter används datateknik inom informationsförsörjningen i allt större utsträckning. Detta är fallet vid bl. a. statens livsmedelsverk, socialstyrelsen (läkemedelsavdelningen) och statskontoret. De åtgärder som vidtas avser dels ökad åtkomst till extern information, dels

förbättrad hantering av den interna informationen. I sistnämnda fallet är det ofta diarieföringen som berörts, t. ex. vid justitiedepartementet, konsumentverket och datainspektionen.

Databaser av olika omfattning och med varierande tillgänglighet framställs av vissa organ, t. ex. STU, K-konsult, Sveriges Verkstadsförening, Personaladministrativa rådet och Svenska Textilforskningsinstitutet.

2.1.3.9 LIBRIS

Inledning

I rapporten Biblioteksarbete och automatisk databehandling (1969) utarbetad av en kommitté tillsatt av dåvarande universitetskanslersämbetet (UKÄ) i samråd med riksbibliotekarien, drogs riktlinjer upp för ett nationellt datorbaserat bibliotekssystem.

Kommitténs förslag gick ut på att man borde arbeta efter tre eller fyra utvecklingslinjer: 1) man borde framställa AK-publikationerna med datateknik, 2) man borde utnyttja andra länders bibliografiska beskrivningar (MARC-band), 3) man skulle sikta till en integrering av hela det svenska biblioteksväsendets rutiner i ett gemensamt system som även skulle vara kompatibelt med internationella system. Härvid skulle en nationell bibliotekscentral inrättas med möjlighet att ansluta terminaler. I rapporten framhölls att dessa tre utvecklingslinjer stod i nära samband med varandra och att de med tiden skulle kunna förenas. Man tog upp men behandlade inte närmare en fjärde utvecklingslinje, nämligen att med datateknik framställa nationalbibliografiska publikationer. De ovan antydda utvecklingslinjerna återkommer i LIBRIS (LIBRARY Information System) där huvudvikten har lagts vid att integrera rutinerna inom och mellan biblioteken.

År 1967 gjordes en översyn av de vetenskapliga bibliotekens inre organisation för att bl. a. undersöka möjligheterna att rationalisera verksamheten med tekniska hjälpmedel. Detta utredningsarbete, som utfördes i nära kontakt med bl. a. FBR och UKÄ, utgjorde inledningen till LIBRIS-projektet.

Försöksverksamheten med LIBRIS påbörjades våren 1972 vid dåvarande Linköpings högskolas bibliotek. För närvarande är 14 forskningsbibliotek anslutna till LIBRIS. Försöksverksamheten har redovisats i ett antal lägesrapporter, senast i LIBRIS: En lägesrapport (Statskontoret. Rapport 1976:10). Verksamheten bedrivs av statskontoret i samråd med FBR och UHÄ.

Inom försöksverksamheten har de datorbaserade rutinerna i LIBRIS vidareutvecklats och anpassats till FBR:s nya katalogiseringsregler för svenska forskningsbibliotek (SKR 1974). Dessa regler som också successivt justerats utifrån gjorda erfarenheter ansluter i princip till internationellt vedertagna principer för bibliografisk beskrivning av olika slags publikationer. Den omfattande standardisering som de nya reglerna inneburit har bl. a. ställt krav på nya programversioner av LIBRIS. De nya datorpro-

grammen, benämnda LIBRIS II, färdigställdes successivt under år 1975.

En grundläggande idé i LIBRIS-projektet har varit att integrera framställningen av olika katalogprodukter med löpande bibliografering och registrering vid de vetenskapliga biblioteken. LIBRIS har utformats med sikte på att även konventionella katalogprodukter såsom katalogkort, nyförvärvsförteckningar och bokkataloger, bl. a. AK, skall kunna framställas ur LIBRIS databas.

Den bibliografiska information som registreras i LIBRIS blir omedelbart tillgänglig för sökning via terminal från samtliga anslutna bibliotek. Katalogisering av en publikation sker vid det LIBRIS-bibliotek som först förvärvat publikationen. En huvudprincip är att denna katalogisering skall kunna utnyttjas även av andra bibliotek som förvärvat samma publikation. Biblioteken skall då endast behöva komplettera den redan registrerade informationen med i första hand lokala uppgifter.

Kostnaderna för LIBRIS utgörs, förutom av vissa personalkostnader, huvudsakligen av engångskostnader för utvecklings- och omlägningsarbete samt löpande driftkostnader, främst för teknisk utrustning, datortid samt system- och programunderhåll. Därtill kommer bl. a. kostnader för utveckling och framställning av katalogprodukter (samkataloger och katalogkort) med hjälp av LIBRIS.

Förutom rent kvantifierbara intäkter väntas LIBRIS i utbyggt skick, med rutiner för framställning av bibliotekskataloger i bokform och mikroform, även innebära fördelar av mer indirekt natur.

Samarbetsformer inom projektet

Regeringens uppdrag till statskontoret gäller att "i samråd med universitetskanslersämbetet och forskningsbiblioteksrådet bedriva fortsatt försöksverksamhet med ett datorbaserat informationssystem för bibliotek".

Forskningsbiblioteksrådets medverkan i projektet sker genom en ledningsgrupp för fortlöpande informella samråd mellan forskningsbiblioteksrådet, universitets- och högskoleämbetet och statskontoret. I denna har diskussioner förts om projektets budget, planering och genomförande.

LIBRIS-gruppen vid statskontoret svarar för samordning av arbetet inom projektet bl. a. i förhållande till olika leverantörer. Statskontoret har till projektet knutit konsulter som utför underhåll av system och program i den försöksdrift som bedrivs vid Östergötlands läns landstings datacentral i Linköping (ÖI.L.D). Forskningsbibliotekens medverkan i projektet har huvudsakligen skett genom personal som engagerats i detta arbete vid sidan av övriga uppgifter. År 1976 inrättades ett provisoriskt LIBRIS-sekretariat vid kungl. biblioteket. Statskontoret har f. n. ca tre personår för sin andel i arbetet med LIBRIS.

Försöksdriften

LIBRIS delsystem för *sökning* har vissa funktioner för sökning via termi-

nal. Vid positivt svar erhålles en bibliografisk beskrivning av en publikation jämte uppgift om var publikationen finns.

Däremot ger LIBRIS inte möjlighet till ämnesmässiga sökningar. Sökning i andra databaser via de för LIBRIS avsedda terminalerna är möjlig men fordrar särskilda terminalprogram. Sådana sökningar sker dock i mycket ringa utsträckning.

Produktionen av katalogkort med hjälp av LIBRIS sker sedan hösten 1976 från band som framställs vid datacentralen, varefter Bibliotekstjänst AB trycker och distribuerar produkten. Tiden från beställning uppgår f. n. till ca 14 dagar.

Delsystemet för *katalogisering* tillåter registrering av bibliografiska uppgifter via terminaler och hålremsstansar vid de LIBRIS-anslutna biblioteken samt direkt från magnetband med datorläsbar bibliografisk information. LIBRIS databas innehåller nu ca 300 000 titlar, huvudsakligen monografier.

Utrustning

Terminaldatorerna i LIBRIS är via ett fast uppkopplat datakommunikationsnät direktanslutna till en centraldator vid ÖLLD i Linköping. Anslutningsmöjligheterna är med befintlig programvara begränsade till högst 28 terminaler. LIBRIS datakommunikationsnät består av fyra fast uppkopplade teleförbindelser. Vid de LIBRIS-anslutna biblioteken/motsvarande (f. n. 14) finns sammanlagt 24 terminaldatorer och 10 hålremsstansar.

2.1.3.10 Tekniska nomenklaturcentralen

Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) bildades år 1941 på initiativ av IVA som centralorgan för teknisk och vetenskaplig terminologi och har enligt sina av Kungl. Maj:t fastställda stadgar till uppgift att åstadkomma en för svenska förhållanden lämpad teknisk nomenklatur, varmed förstås allt som rör teknikens språkliga uttrycksmedel samt dessas innebörd.

TNC bedriver sin verksamhet i samarbete med drygt 100 anslutna medlemmar samt fyra stödjande akademier och rådgivare.

Omkring 60 % av kostnaderna för TNC:s verksamhet täcks f. n. genom statliga bidrag. År 1976 hade TNC intäkter om ca 1,4 milj. kr., varav driftbidrag från SINFDOK 227 000 kr., anslag för särskilda ändamål 560 000 kr. och medlemsavgifter 242 000 kr. Försäljning av publikationer gav 233 000 kr. Den största utgiftsposten gällde löner m. m. till personalen, 707 000 kr. SINFDOK har ställt en särskild publiceringsfond om 100 000 kr. till TNC:s förfogande.

2.1.4 Internationell översikt

Utredningarna beskriver hur informationsförsörjningen organiserats i vissa andra länder, bl. a. i Norden. Även om organisationslösningarna va-

rierar mellan olika länder kan man skönja likartade och växlande krav på rationalisering och samverkan inom informationsförsörjningen. Omfattande åtgärder för att förbättra informationsutbudet inom vetenskap och teknik har vidtagits i de flesta industrinationerna. Brister i systemen har analyserats och motåtgärder har börjat sättas in från det allmännas sida. Satsningen på särskilt teknisk och naturvetenskaplig information har i vissa av dessa länder varit betydande.

Utredningarna har studerat organisationslösningar i bl. a. Kanada, Frankrike och Storbritannien.

2.1.5 Utvecklingstendenser och förutsättningar

2.1.5.1 Allmänna utvecklingstendenser av betydelse för informationsförsörjningen

Utredningarna konstaterar att bibliotekens uppgift traditionellt har varit att samla, ordna och tillhandahålla böcker, tidskrifter och andra skrifter. De vetenskapliga bibliotekens verksamhet har sålunda präglats av att varje bibliotek strävat efter hög självförsörjningsgrad. Verksamheten har emellertid alltmer utvecklats i riktning mot att hänvisa till och förmedla litteratur ur bibliotekens gemensamma bestånd. Speciella enheter och institutioner har dessutom utvecklats för referensservice och bearbetning av information. Ökningen av informationsutbudet medför emellertid att fullständig täckning inte kan komma i fråga ens inom ett helt land.

Under senare år har begrepp som informationsexplosionen kommit att användas om den växande informationsvolymen. Bakom denna informationsexplosion ligger flera faktorer varav en är ökningen av antalet vetenskapsmän och tekniker som producerar forskningsresultat. Utredningarna konstaterar att antalet tekniska och vetenskapliga tidskrifter beräknas växa till ca 100 000 år 1980. Varje år publiceras omkring 2 milj. tidskriftsartiklar med vetenskapligt och tekniskt innehåll. Informationsförsörjningen knyts också närmare till forskningens resultatredovisning. Allt större vikt läggs därvid vid att vetenskapliga och tekniska dokument formaliseras.

Datatekniska hjälpmedel är nu förhållandevis vanliga. Merparten av de datorbaserade systemen är avsedda för registrering, lagring och sökning av information. Datatekniken har emellertid också kommit att utnyttjas för det löpande arbetet i biblioteken.

Antalet användare av datorbaserade informationstjänster väntas öka starkt, vilket ställer krav på utbildning både av användare och av personal. Den ökade mängden information tillsammans med alltmer komplicerade tekniska hjälpmedel torde – enligt utredningarna – leda till att förmedlare (mellanhänder) kommer att spela en allt större roll i informationsprocessen. Bibliotek och informationscentraler får därvid ett ökat ansvar för att tillgodose de grupper som inte har tillgång till teknisk utrustning eller vana att hantera sådan.

2.1.5.2 Förutsättningar för svensk informationsförsörjning

Informationsförsörjningen med vetenskaplig och teknisk information har tidigare i första hand riktat sig till forskning vid universitet och högskolor. På senare tid har emellertid nya användargrupper tillkommit. Politiker, läkare, lärare, tjänstemän i offentlig förvaltning och industri, arbetsmarknadens organisationer, massmedia och allmänheten ställer numera ökade krav på service. Medan forskare många gånger har möjlighet att själva söka och bearbeta sin information har andra, t. ex. de som är sysselsatta med utvecklingsarbete eller löpande arbete i näringsliv och förvaltning, ofta större behov av vägledning och bearbetning för att informationen skall kunna tillgodogöras. För de vetenskapliga biblioteken innebär de nya kraven stora påfrestningar, framhåller utredningarna.

Ökningen av antalet traditionella användare och tillkomsten av nya användargrupper på nya orter leder till att de olika institutioner som svarar för informationsförsörjningen i framtiden kommer att behöva samverka än mera för att kunna lämna en fullgod service. För användarna är det angeläget att på samma ställe få service inte bara i fråga om lån av dokument utan även i fråga om hänvisningar, bibliografisk information och faktainformation. Folkbibliotek och andra lokala bibliotek kan därvid väntas få ökad betydelse som lokala förmedlare i informationsförsörjningen. Bibliotek av olika slag och övriga institutioner inom informationsförsörjningen blir sålunda i ökad utsträckning beroende av hur samarbetet dem emellan fungerar. Ansvar och kostnader måste fördelas mellan ett växande antal institutioner. Enligt utredningarna är det för närvarande svårt att överblicka förändringar i användarstrukturen och informationsbehoven och att vidtaga nödvändiga förändringar i den nuvarande organisationen.

Beskrivningen visar på behovet av en helhetssyn på informationsförsörjningen och behovet av balans mellan de tre tidigare nämnda systemen. De tekniska landvinningarna har till stor del utnyttjats för förbättringar i referenssystemet. Det är numera tämligen lätt att snabbt få hänvisningar till publikationer från i stort sett hela världen, medan det kan vara svårt att lokalisera och få tag i motsvarande dokument. Många av de publikationer som hänvisas till är inte heller tillgängliga i Sverige utan måste hämtas utomlands. En viss obalans råder sålunda mellan referensservicen och beståndsservicen i landet. Inom samhällsvetenskaper och framför allt inom humaniora har datateknik för bibliografisk service inte utnyttjats i samma utsträckning som inom naturvetenskap, teknik och medicin. Utbudet av datorbaserad information har dock under senare tid ökat inom de förstnämnda områdena och erfarenheterna av den hittillsvarande verksamheten inom naturvetenskapliga och tekniska ämnesområden bör vara tillämpliga även på andra ämnesområden. Det är också viktigt att se hur Sverige skall utnyttja den internationellt tillgängliga informationen.

Den svenska informationsförsörjningen är decentraliserad, framhåller utredningarna, i det avseendet att den ombesörjs av institutioner under oli-

ka huvudmannaskap (statligt, kommunalt, privat) och att varje institution oberoende av andra institutioner avgör vilken litteratur som skall inköpas och vilken service som skall ges. En övergång till ändamålsinriktade anslag (programbudgeteringsprinciper) i den nya högskolan kommer att göra högskoleenheternas bibliotek mera direkt avhängiga av lokal forskning och utbildning, vilket kan förstärka denna decentralisering. För att uppnå en lämpligt sammansatt referens- och litteraturservice behövs enligt utredningarna en övergripande planering och samordning av den nationellt inriktade servicen.

Särskilt under senare år har olika former av teknisk forskning och utveckling nyttiggjorts inom informationsförsörjningen i Sverige. Ny teknik ställer stora krav på organisationers och enskilda individers förmåga till omställning liksom på systematisering och enhetlighet i verksamheten. För att utnyttja tekniken effektivt och möta de problem som kan uppstå genom den tekniska utvecklingen krävs noggrann planering.

Den internationella samverkan inom informationsförsörjningen är synnerligen omfattande och gäller litteratur, referensinformation och kommunikationsnät, konstaterar utredningarna. Det starka internationella beroendet innebär då bl. a. att planeringen av landets informationsförsörjning måste ske med hänsyn till och med beaktande av den internationella utvecklingen.

2.1.6 Aktuella problemområden

En ansvarsfördelning inom bestånds- och referensservicen är nödvändig. Utredningarna föreslår att ett system med ansvarsbibliotek införs. Ett ansvarsbibliotek för ett visst område bör bl. a. svara för referensservice, ämnesbibliografering och nationell medverkan i internationella informationssystem, ta initiativ till uppbyggnad av databaser, ansvara för fjärrlån, kunna ge hänvisning till service på området samt bevaka utbildning och information till användare och personal. Förslaget bygger enligt utredningarna på att det inom många områden finns bibliotek och informationscentraller som i praktiken fungerar som ansvarsbibliotek. För vissa bibliotek kan de nationellt inriktade uppgifterna medföra merarbete, för vilket särskilda medel kan komma att behövas.

Utredningarna har funnit att ett inte obetydligt dubbelarbete sker vid bibliograferingen av svenska skrifter mellan bibliografiska institutet, Bibliotekstjänst AB och riksdagsbiblioteket. Den ämnesbibliografering av svenskt material för databaser och traditionella bibliografier som för närvarande sker på initiativ av myndigheter, organisationer och enskilda personer torde väl kunna inordnas i ett system med ansvarsbibliotek. En fullständigare bibliografering av svenska tidskriftsartiklar och ett klarläggande av luckor och dubbleringar i ämnesbibliograferingen av svenskt material är andra önskemål liksom att utarbeta en enhetligare bibliografering i sam-

klang med internationella riktlinjer och att fastställa ambitionsnivån vid bibliografering.

Ett huvudsyfte med LIBRIS har varit att minska dubbelarbete vid katalogisering. Det är en betydelsefull nationell uppgift att fortsätta detta arbete.

Det är även väsentligt att man bevakar och tar initiativ till uppbyggnad av nationell referensservice och därvid tar hänsyn till områden som kan riskera att bli eftersatta. Riktlinjer för en databaspolicy bör därvid formuleras.

I verksamheten vid bibliotek, informationscentraler, branschorganisationer, företagareföreningar m. fl. ingår att svara för viss hänvisningsservice, varigenom användare får upplysning om var information finns och hur man skall nå den. På senare tid har förts fram tanken på en gemensam central för sådan service, avsedd för alla användarkategorier. Utredningarna menar att behoven på området till viss del bör kunna tillfredsställas inom ramen för ett system med ansvarsbibliotek.

Efterfrågan på fjärrlåneservice kan väntas öka. Det innebär dock inte, enligt utredningarnas uppfattning, att det skulle vara aktuellt i Sverige med ett särskilt fjärrlånebibliotek. Ett sådant skulle troligen inteckna en stor del av reformutrymmet på informationsförsörjningens område. En förutsättning för att fjärrlånetrafiken skall fungera tillfredsställande är dock, enligt utredningarna, att lokaliseringsinstrumenten förbättras samt att utlånande bibliotek får sina kostnader täckta på ett tillfredsställande sätt.

En allmän tendens i den datatekniska utvecklingen är att allt större resursinsatser krävs vid utveckling av stora system och vid produktutveckling. För att motivera de höga kostnaderna måste man vid sådant utvecklingsarbete sikta på flera tillämpningsområden. Man måste också sträva att anpassa redan befintliga produkter till användning inom informationsförsörjningen. Behov föreligger därvid av teknisk rådgivning.

Utredningarna anser att man bör undersöka möjligheterna att göra informationen i LIBRIS databas tillgänglig i avsevärt bredare skala och via enklare och billigare terminaler än de nuvarande. Förändringar i LIBRIS i dess nuvarande utformning bör enligt utredningarnas mening begränsas till nödvändiga eller särskilt angelägna modifieringar, framför allt omläggning till ny dator och förändringar i samband därmed. Vidare bör undersökas möjligheterna till ämnesmässig sökning av posterna i LIBRIS databas. Bibliografisk och teknisk samverkan mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek bör diskuteras.

Utredningarna framhåller sammanfattningsvis att riktlinjer för ny tekniks utnyttjande i informationsförsörjningen bör formuleras i en utvecklingsplan. I en bilaga till betänkandet redovisar utredningarna ett underlag för en sådan plan.

2.1.7 Nationella uppgifter inom informationsförsörjningen

Utredningarna har framhållit att informationsförsörjningen i Sverige bygger på en decentraliserad struktur. Denna behöver enligt utredningarna kompletteras med ett samordningsorgan för nationella uppgifter. Ett särskilt organ förutsätts dels ha överblick över och ansvar för att det totala serviceutbudet blir så väl avvägt som möjligt, dels disponera egna medel för forskning och utveckling inom området.

Till nationella uppgifter hör planering och samordning inkl. internationell samverkan, forskning och utveckling inkl. utbildning och nationell service. Till nationella uppgifter med anknytning till informationsförsörjningen kan också hänföras den typ av nationaldokumentära uppgifter som kungl. biblioteket av tradition haft ansvar för.

Utredningarna har konstaterat behov av planerings- och samordningsinsatser på nationell nivå bl. a. innefattande långsiktig planering med syfte att skapa beslutsunderlag för åtgärder inom informationsförsörjningen. I ett kortare perspektiv bör planeringsverksamheten resultera i åtgärder för att förbättra referens-, bestånds- och kommunikationsservicen i landet. Bland konkreta åtgärder som organet bör verka för nämner utredningarna systemet med ansvarsbibliotek, att bestämma ambitionsnivån för bibliografisk verksamhet och referensservice samt att upprätta service på nya områden och riktad till nya användarkategorier.

Med forsknings- och utvecklingsuppgifter avses här uppgifter av gemensam karaktär som syftar till att inom informationsförsörjningen utnyttja forskningens landvinningar samt planera, initiera och stödja forsknings- och utvecklingsprojekt inom området. Det gäller härvid att skaffa en god överblick över den forskning och utveckling som bedrivs i landet och utomlands samt med egna medel finansiera för landets informationsförsörjning önskvärda projekt. Konsultation och rådgivning i form av teknikstöd, standardisering och normering är andra angelägna uppgifter. En viktig uppgift är att överblicka utbildningen inom informationsförsörjningsområdet och att planera och initiera fort- och vidareutbildning för personal samt användarutbildning.

Till nationella serviceuppgifter hör referens- och beståndsservice av gemensamt intresse för landet. Fjärrlåneverksamheten mellan olika bibliotek är en sådan service. Vidare ingår i de nationella serviceuppgifterna viss bibliografisk verksamhet.

Informationsförsörjningen syftar främst till att tillgodose användarnas behov i dag och i den närmaste framtiden. De nationaldokumentära uppgifterna syftar därutöver till att bevara svenska skrifter och göra dem tillgängliga för all framtid. På detta område har kungl. biblioteket med bibliografiska institutet speciellt uttalade uppgifter. Enligt utredningarnas åsikt bör även fortsättningsvis en institution ha det huvudsakliga ansvaret för de nationaldokumentära uppgifterna.

2.1.8 Organisatoriska förslag

2.1.8.1 *Alternativa organisationsformer*

Den grundläggande principen för en framtida organisation bör enligt utredningarnas uppfattning vara att operativ verksamhet skall utföras i ett decentraliserat mönster men förstärkas med ett centralt organ för främst planering och samordning samt forskning och utveckling. För ett sådant centralt organ framlägger utredningarna två tänkbara organisationslösningar.

Utredningarna har den gemensamma ståndpunkten att endast en lösning som tillgodoser tidigare redovisade krav på en helhetssyn på informationsförsörjningsområdet kan anses ändamålsenlig. Utredningarna förutsätter vidare att det organ som föreslås får en oberoende ställning i förhållande till de myndigheter som i övrigt är verksamma inom området. Den starka anknytningen till universitet och högskolor gör det naturligt att organet får ställning som egen myndighet under utbildningsdepartementet.

Det ena alternativet är ett nationalbibliotek med samordnings- och utvecklingsuppgifter. Detta innebär att kungl. biblioteket, forskningsbiblioteksrådet och SINFDOK upphör och ersätts med ett nationalbibliotek med vida uppgifter inom informationsförsörjningen, däribland ansvar för nationella informationsförsörjningsuppgifter samt kungl. bibliotekets nuvarande nationaldokumentära uppgifter. En sådan myndighet skulle svara för övergripande planering och samordning samt forskning och utveckling inom hela informationsförsörjningens område.

Det andra alternativet innebär en organisatorisk åtskillnad mellan å ena sidan uppgifterna planering, samordning och utveckling för informationsförsörjningen och å andra sidan nuvarande kungl. bibliotekets operativa uppgifter, främst de nationaldokumentära. En särskild delegation för informationsförsörjning inrättas för att handlägga förstnämnda uppgifter. Delegationen övertar SINFDOK:s och FBR:s nuvarande uppgifter. Delegationen får på detta sätt ett uttalat ansvar för övergripande planering och samordning samt forskning och utveckling (inkl. utbildning) inom informationsförsörjningens område. En viktig uppgift är att tjänstgöra som svenskt kontaktorgan för den internationella verksamheten. Kungl. biblioteket ombildas till nationalbibliotek med oförändrad ställning som självständig myndighet.

2.1.8.2 *En delegation för informationsförsörjning*

Utredningarna anser att övervägande skäl talar för lösningen med dels en delegation för informationsförsörjning, dels ett nationalbibliotek. Utredningarnas förord för delegationsalternativet bygger bl. a. på den grundläggande förutsättningen att delegationen får sådan kompetens samt sådana befogenheter och ekonomiska resurser att den effektivt kan verka som centralt samordnings- och utvecklingsorgan inom informationsförsörjningsområdet.

Delegationen föreslås som tidigare nämnts få ställning som myndighet under utbildningsdepartementet med resurser för planering och samordning inkl. internationell samverkan, forskning och utveckling inkl. viss utbildning samt för viss nationell service. Delegationen skall genom sin sammansättning och till myndigheten knutna permanenta nämnder och tillfälliga arbetsgrupper kunna verka inom hela informationsförsörjningsområdet. För att ge myndigheten förutsättningar att effektivt verka inom andra samhällssektorsers ansvarsområden bör delegationen få en allsidig sammansättning.

Delegationen föreslås få mandat att föreslå erforderliga åtgärder för samordning och utveckling inom hela informationsförsörjningsområdet. En viktig uppgift är att i samråd med berörda myndigheter och organisationer hos regeringen föreslå ansvarsbibliotek för olika ämnesområden och serviceformer.

Delegationen bör ha rollen som svenskt kontaktorgan för internationell samverkan och svara för att svenska intressen bevakas och att svenska synpunkter får vederbörligt inflytande.

Delegationen förutsätts bli centralt remissorgan för frågor inom informationsförsörjningsområdet. Statliga myndigheter bör i alla frågor av större omfattning eller principiell betydelse som gäller informationsförsörjning söka samråd med delegationen. Delegationen bör också beredas tillfälle yttra sig över förslag till anslagsframställning från statliga myndigheter och organisationer som har direkt betydelse för informationsförsörjningen.

Utredningarna föreslår att delegationen för informationsförsörjning skall bestå av högst tio ledamöter, som regeringen utser för en period av tre år. Bland ledamöterna utser regeringen ordförande och vice ordförande. Användarrepresentanterna föreslås tillsammans med representanter för allmänintressen bilda majoritet i delegationen. Användarintressena bör enligt utredningarnas mening företrädas i delegationen genom representanter för olika sektorer, t. ex. högre utbildning och forskning inom högskolan, teknisk forskning och utveckling, annan sektoriell forskning och utveckling samt industri och näringsliv. Utredningarna anser att allmänintressena bör företrädas genom riksdagsledamöter. Representanter för närliggande områden, t. ex. folkbiblioteksväsendet, nationaldokumentär verksamhet och datasamordning, bör också enligt förslaget ingå i delegationen. Vidare föreslås i delegationen ingå chefen för delegationens kansli. Utredningarna har inte ansett sig böra ta upp frågan om företrädare för personalorganisationerna.

För att ytterligare bredda inflytandet och därmed underlätta kontakterna med olika intressenter föreslås att delegationen kompletteras med ett antal permanenta rådgivande nämnder och tillfälliga arbetsgrupper. Medan delegationens sammansättning avser att spegla allmänintresse och användarbehov, skall nämnder och arbetsgrupper i högre grad spegla mer speciell kompetens på området samt serviceorganens och utbudsorganisationernas

intressen. Exempel på nämnder som inledningsvis skulle kunna vara motiverade är: en nämnd för de vetenskapliga biblioteken, informationscentralerna och folkbiblioteken, en nämnd för förvaltningsbibliotek och företagsbibliotek, en nämnd för industrifrågor, en nämnd för terminologi och klassifikation, en nämnd för forskning och utveckling inom informationsförsörjningen, en nämnd för kommunikationsfrågor (datanät m. m.) samt en nämnd för utbildningsfrågor.

Utredningarna föreslår vidare att verksamheten vid delegationen skall bedrivas inom tre verksamhetsprogram: forskning och utveckling, planering och samordning samt nationella serviceuppgifter.

Till delegationens förfogande bör stå ett kansli med uppgift att planera, bereda och i delegationen föredra ärenden. Kapacitet bör även finnas för utrednings- och planeringsverksamhet. Till kansliuppgifterna hör vidare att initiera, planera och utvärdera forsknings- och utvecklingsprojekt samt insamla, analysera och sammanställa underlagsmaterial för diskussioner i nämnder och i delegationen. Delegationens kansli föreslås bli uppdelat på en planerings- och samordningsenhet och en utvecklingsenhet. Kansliet föreslås inledningsvis omfatta ca 20 tjänster.

Delegationen för informationsförsörjning förutsätts få omfattande arbetsuppgifter och ett nationellt ansvar som sträcker sig över alla samhällssektorer. Mot denna bakgrund och med hänsyn till omfattningen av det planerings-, samordnings- och utvecklingsarbete delegationen bör få föreslår de båda utredningarna att följande medelsramar ställs till delegationens förfogande för det första verksamhetsåret: för forskning och utveckling 8,1 milj. kr., för planering och samordning 2,6 milj. kr. samt för nationella serviceuppgifter 2,7 milj. kr. eller sammantaget 13,4 milj. kr.

Utredningarna anser det önskvärt att delegationen för informationsförsörjning börjar sin verksamhet den 1 juli 1978. Förberedelsearbete kan komma att erfordra en särskild organisationskommitté. Verksamheterna vid FBR och SINFDOK föreslås upphöra med utgången av budgetåret 1977/78.

2.1.8.3 Informationscentralerna vid karolinska institutet (MIC) och tekniska högskolan i Stockholm (IDC)

IDC har f. n. en organisatorisk ställning som är jämförbar med en avdelning vid tekniska högskolans bibliotek. Verksamheten finansieras dock i särskild ordning. Utredningarna föreslår att tekniska högskolan i Stockholm övertar ansvaret för finansieringen av den informationsservice, med undantag av forsknings- och utvecklingsverksamheten, som nu bedrivs vid IDC med medel från SINFDOK. Kostnaderna har preliminärt uppskattats till 0,9 milj. kr. Den organisatoriska inordningen i biblioteket och överföringen av finansieringsansvaret till högskolan av den operativa verksamhet som nu drivs med medel från SINFDOK bör ske snarast. Samtidigt bör uppdras åt delegationen att i samråd med tekniska högskolans bibliotek

och övriga berörda intressenter utreda vissa frågor beträffande den framtida verksamheten vid biblioteket mot bakgrund av övergången från försöksverksamhet till reguljär drift.

Den nu gällande ordningen med huvudmannaskapet för MIC hos karolinska institutet bör enligt utredningarnas uppfattning kvarstå. En närmare institutionell samordning mellan informationscentralen och karolinska institutets bibliotek bör övervägas.

Det är, enligt utredningarnas uppfattning, önskvärt att karolinska institutet även övertar det finansiella ansvaret för den del av indexeringsverksamheten som hittills bekostats av medicinska forskningsrådet. Större forsknings- och utvecklingsprojekt bör som regel finansieras ur delegationens utvecklingsanslag.

Vidare bör karolinska institutet överta ansvaret för finansieringen av den informationsservice som nu bedrivs vid MIC med medel från SINF-DOK. Kostnaderna härför har preliminärt beräknats till 0,4 milj. kr. Ansvaret för fördelning av datortidsmedlen från UHÅ till de två centralerna föreslås samtidigt bli överfört till delegationen. Sådant utvecklingsarbete vid informationscentralerna som inte är att hänföra till systemunderhåll bör enligt utredningarna finansieras över delegationens anslag.

Frågor enbart för BIDOK

2.1.8.4 Nationalbiblioteket

De båda utredningarnas förslag till organisatorisk lösning innebär att kungl. biblioteket ombildas till nationalbibliotek med främst nationella uppgifter.

BIDOK lägger fram närmare förslag om nationalbibliotekets uppgifter och organisation. Nationalbiblioteket föreslås under ledning av en styrelse med företrädare för olika intressen överta kungl. bibliotekets uppgifter, som även fortsättningsvis bör hållas samlade.

Nationalbiblioteket bör främst inriktas mot nationella uppgifter. Detta innebär en viss förändring i förhållande till kungl. bibliotekets hittillsvarande inriktning. Man måste dock räkna med en omställningsprocess innan denna rikttningsförändring får fullt genomslag. Bland annat behöver universitetsbiblioteket i Stockholm enligt BIDOK:s mening viss tid för planering, uppbyggnad av samlingar och andra förberedelser innan universitetet helt övertar ansvaret för biblioteksservicen vad avser utländsk litteratur till forskning och högre utbildning vid universitetet. Även sedan universitetsbiblioteket övertagit denna uppgift kommer nationalbibliotekets betydande samlingar att vara en värdefull källa för forskning. Inom det nya nationalbiblioteket skall enligt BIDOK:s förslag finnas två grupper av uppgifter med skilda inriktningar och krav. För att åstadkomma en lämplig resursfördelning mellan dessa olika arbetsuppgifter föreslår BIDOK en uppdel-

ning av nationalbibliotekets verksamheter som återspeglar denna skiljelinje, nämligen på ett verksamhetsprogram för nationaldokumentära uppgifter och ett verksamhetsprogram för nationella serviceuppgifter.

Till de nationaldokumentära uppgifterna bör bl. a. hänföras verksamheten som arkivbibliotek för svenska skrifter, verksamheten vid nationalfonoteket samt framställning av de nationalbibliografiska produkterna. Den i kungl. bibliotekets instruktion fastställda skyldigheten att samla, förvara och tillhandahålla svenska tryckta skrifter (arkivbiblioteksfunktionen) bör enligt BIDOK:s förslag bli en central uppgift för det nya nationalbiblioteket. BIDOK föreslår att nationalbiblioteket får ansvaret att vårda och tillhandahålla det nationalexemplar av svenska skrifter som har föreslagits i betänkandet (DsU 1977:12) Pliktexemplar av skrift.

Inom det nationaldokumentära området föreslås nationalbiblioteket därutöver också få till uppgift att vårda och förkovra kungl. bibliotekets äldre samlingar av böcker och annat tryck, handskrifter, kartor och planscher, samt svara för skyddsfilmning av dagstidningar och i övrigt att hålla en representativ samling utländsk litteratur. Enligt BIDOK:s uppfattning kan vidare nationalfonotekets samlingar av fonogram och den därmed förenade verksamheten med fördel knytas till det nya nationalbiblioteket.

De nationella serviceuppgifterna är främst att framställa accessionskatalogen samt att tillhandahålla utländsk bibliografisk information i datorläsbar form (MARC-information) från bibliografiska centraler i andra länder och därvid lämna svensk bibliografisk information i utbyte framhåller BIDOK. Upprättande av specialbibliografier eller ämnesbibliografier kan också bidra till den nationella servicen.

Insatser från nationalbiblioteket för att upprätta specialbibliografier eller ämnesbibliografier med utgångspunkt i dess omfattande specialsamlingar bör betraktas som bidrag till informationsförsörjningen inom ramen för ett system med ansvarsbibliotek. Förmedling av informationssökningsservice från databaser med vetenskaplig information inom vissa ämnesområden kan också vara uppgifter av sådan karaktär.

Nationalbiblioteket föreslås få utförandeansvaret för LIBRIS och därmed förenad verksamhet medan vidareutvecklingen av systemet ligger under delegationens ansvar. Denna lösning bedömer kommittén i dagens läge vara mest ändamålsenlig med hänsyn till nationalbibliotekets ansvar för framställning av accessionskatalogen och nationalbibliografiska produkter samt tillhandahållande av svensk och utländsk bibliografisk information. Vid nationalbiblioteket bör inrättas en samrådsnämnd för bibliografiska frågor.

BIDOK anser det angeläget att nationalbiblioteket får en styrelse vars sammansättning speglar bibliotekets olika kontaktytor mot samhället. Forskning och utbildning inom och utom högskolan, författare, bok- och musikförläggare, boktryckerier och bokbinderier, informationsförsörjningen i landet, särskilt de vetenskapliga biblioteken, samt kultursektorn

bör sålunda vara företrädare. Nationalbibliotekets chef bör också ingå som ledamot. Antalet ledamöter, bland vilka regeringen utser ordförande, bör vara högst tio. BIDOK har inte ansett sig böra ta upp frågan om företrädare för personalorganisationerna.

BIDOK tänker sig nationalbiblioteket organiserat på tre huvudenheter; en enhet för arkivbiblioteksfunktioner, en enhet för fonogramfunktioner och en enhet för bibliografiska funktioner (inkl. LIBRIS).

En organisationskommitté bör tillsättas med uppgift att företa en översyn av nationalbibliotekets interna organisation utifrån dels de ställningstaganden BIDOK:s förslag ger anledning till, dels kommande beslut på basis av förslagen från tidningsfilmnings- och dataarkiveringskommittéerna samt förslagen i betänkandet *Pliktleveranser av skrift*. BIDOK föreslår att kungl. bibliotekets omorganisation sker den 1 juli 1979.

2.1.8.5 Samverkan mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek

BIDOK förutser att folkbibliotekens roll i försörjningen med vetenskaplig och teknisk information kommer att öka bl. a. genom uppkomsten av nya användargrupper. Folkbiblioteken kan utgöra en bas i en utbyggd service till mindre och medelstor industri och lokal förvaltning. Sedan gammalt spelar de en viktig roll i fjärrlånesamarbetet, vilket kan förbättras genom bättre och aktuellare lokaliseringsinstrument. Åtskilligt dubbelarbete utförs vid behandling av svensk och utländsk litteratur som förvärfvas vid folkbibliotek och forskningsbibliotek.

En annan viktig fråga är vilken service de kommunala folkbiblioteken skall ge till den statliga högskoleutbildningen. BIDOK hänvisar här bl. a. till att statens kulturråd i en skrivelse har föreslagit att denna fråga snarast utreds.

BIDOK anser att den föreslagna delegationen särskilt bör uppmärksammas. ta initiativ till och stödja samarbetet mellan folk- och forskningsbibliotek. En högt prioriterad uppgift är därvid att underlätta fjärrlånesamarbetet samt gemensamt utveckla och utnyttja datatekniska hjälpmedel för bibliografisk samverkan.

Frågor enbart för SINFODK-utredningen

2.1.9 För SINFODK-utredningen särskilda frågor

Med utgångspunkt i den av utredningarna föreslagna organisationen behandlar SINFODK-utredningen vissa för utredningen särskilda frågor.

Företagarföreningarnas roll vid förmedling av *teknisk information till mindre och medelstora företag* har bl. a. berörts i en skrivelse från SINFODK-utredningen till industridepartementet, vilken fogas som bilaga till betänkandet. Utredningsarbetet har enligt SINFODK-utredningens me-

ning bekräftat att utnyttjandet av tillgänglig kunskap har särskild betydelse för ett industriland som Sverige, med dess totalt sett ringa del av världens totala forsknings- och utvecklingsarbete. Betydelsen av en rationellt ordnad informationsförsörjning har understrukits vid kontakter med representanter för såväl större som mindre företag.

I en delrapport till utredningen lämnar statens industriverk en beskrivning av patent- och registreringsverkets tekniska information. Industriverket bedömer det vara angeläget att den kvalificerade tekniska fackkunskap som finns tillgänglig vid patentverket i ökad utsträckning kan komma industrin till godo. Patentverket redovisar i en PM från augusti 1977 ett förslag till utveckling och effektivisering av sin informationsservice. SINFDOK-utredningen är positiv till detta under förutsättning att systemet utformas så att förtroendet för verkets myndighetsutövning inte rubbas.

Vidare betonar utredningen värdet av ett organiserat *nomenklaturarbete* inom det tekniska fältet och därtill hörande vetenskapsområden. Utredningen föreslår att delegationen från SINFDOK övertar ansvaret för det ekonomiska stöd som utgår till Tekniska nomenklaturcentralen (TNC). TNC bör mot bakgrund av en genomarbetad och av delegationen i princip godkänd flerårsplan årligen hos delegationen ansöka om medel.

Ett flertal statliga myndigheter med informationsförsörjningsuppgifter har utvecklat eller på annat sätt anskaffat programvara för datorbaserad informationssökning. För tillämpningar anlitas i allmänhet Stockholms datamaskincentral (QZ). SINFDOK-utredningen berör bl. a. sådana frågor som *drift, underhåll och utveckling av programvara*. Den föreslagna delegationen bör, enligt utredningens mening, tilldelas en aktiv roll vid utvärdering, anskaffning och utveckling av programvara inom informationsförsörjningen. Samarbete bör etableras mellan de berörda datacentralerna och delegationen.

Utredningen finner det även vara angeläget att delegationen följer utvecklingen inom *faktadatabasområdet* med uppmärksamhet. Ur nationell synpunkt anser utredningen det vara av intresse att söka utröna inom vilka områden det finns behov av nya faktadatabaser. Med tanke på att området är relativt nytt kan det finnas utrymme för svenska insatser med bytesvärde på den internationella marknaden.

SINFDOK-utredningen tar slutligen upp frågor om *utbildning och stipendiatverksamhet*. Utredningen vill betona behoven av utbildningsinsatser såväl när det gäller specialister vid bibliotek och informationscentraler som när det gäller användare, bl. a. inom industrin. Enligt utredningens mening bör den föreslagna delegationen som en inledande åtgärd inventera tillgänglig utbildning inom informationsförsörjningen och utreda behovet av olika typer av utbildning för de kategorier som berörs. I syfte att höja den allmänna kompetensen i landet på informationsförsörjningens område bör det finnas möjligheter att bedriva viss stipendiatverksamhet. Stipendier bör kunna utgå för olika nivåer av specialutbildning med teknisk inriktning vilket innebär en breddning av det nuvarande stipendiatsystemet.

2.2 Remissyttrandena

2.2.1 Allmänna synpunkter

Flertalet remissinstanser är avgjort positivt inställda såväl till utredningarnas allmänna syn på problemområdet som till deras konkreta förslag till lösningar på informationsförsörjningsproblemen.

Salunda hälsar bl. a. *universitets- och högskoleämbetet (UHÄ)*, *ett antal högskolor*, *Sveriges lantbruksuniversitet*, *Sveriges allmänna biblioteksförening (SAB)*, *skolöverstyrelsen (SÖ)* och *statskontoret* med tillfredsställelse de båda utredningarnas helhetssyn som ger goda förutsättningar för att lösa problem som rör vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning i ett större och samlat perspektiv. Bl. a. *medicinska forskningsrådet (MFR)*, *naturnvetenskapliga forskningsrådet (NFR)*, *försvarets forskningsanstalt (FOA)* och *Tekniska litteratursällskapet (TLS)* anger dock redan i sin allmänna översikt att en förutsättning för att utredningarnas förslag skall ha framgång är att en kraftig resursförstärkning kommer till stånd. *Forskningsrådsnämnden (FRN)* förutsätter att de resurser som skall tillföras den föreslagna delegationen för informationsförsörjning blir så omfattande att en successiv uppbyggnad av delegationen och dess verksamhet bör övervägas. *Landsorganisationen i Sverige (IO)*, *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* samt *Centralorganisationen SACO/SR* anser att utredningarna gjort en värdefull genomgång av området vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning och kan i huvudsak tillstyrka de förslag som framläggs.

Svenska Bokförläggareföreningen och *Bibliotekstjänst AB* tillstyrker den allmänna uppläggningsen i betänkandet. *Bokförläggareföreningen* finner dock för sin del att vikten av att även i framtiden ha tillgång till informationsbärare i form av tryckt material i stort sett har förbigåtts av utredningarna. *Bibliotekstjänst AB* kan inte frigöra sig från intrycket att utredningen i sin huvuddel valt att bortse från folkbiblioteken som informationsförmedlare.

En hög teknologisk nivå inom industri och näringsliv ställer stora krav på en god informationsförsörjning. Detta har varit en av utredningarnas grundtankar, vilket också vitsordas av *Svenska arbetsgivarföreningen (SAF)*. *SAF* finner det dock önskvärt att utredningarna i högre grad betonat att de flesta svenska företag till övervägande del hämtar sin information från den egna interna dokumentationen, alltså från det material som utredningarna valt att kalla icke-vetenskapligt. *Sveriges civilingenjörsförbund (SCF)* anser att utredningarna har förbisett de stora användargrupperna tekniker och ingenjörer inom industri och förvaltning. Förbundet finner att utredningarna på ett otillräckligt sätt har behandlat frågor som rör industrins behov av information och dokumentation och alltför hårt koncentrerat sig till biblioteks- och forskningsområdena. Utredningarna har inte heller föreslagit några kraftfulla åtgärder för att underlätta industrins informationssökning.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) anser att ett huvudtema för en informations- och dokumentationsutredning borde vara hur teknisk information skall utnyttjas inom företagen som en dynamisk faktor vid utveckling och innovationsskapande. Det är STU:s uppfattning att utredningarnas gemensamma utarbetande av ett betänkande inte varit till gagn för teknisk information och dokumentation. En självständig utredning av teknisk information och dokumentation hade kunnat koncentrera sig på aspekter som hör samman med denna som ett instrument i näringspolitiken, hävdar STU.

Nämnden för samhällsinformation (NSI) menar att utredningarnas övergripande principresonemang inte står i överensstämmelse med de åtgärder som föreslås.

Datainspektionen påpekar att det i samband med att informationsförsörjningen samordnas är lämpligt med en översyn av eventuellt förekommande datalagfrågor t. ex. vad avser registeransvar, registerutdrag enligt datalagen och utlämnande av personuppgifter till utlandet.

2.2.2 Betänkandets deskriptiva del

En del remissinstanser har kommenterat de avsnitt av utredningarnas betänkande som kan sägas vara huvudsakligen deskriptiva.

Beträffande utredningarnas definitioner och avgränsningar finner bl. a. *statens väg- och trafikinstitut (VTI)* att en integrerad syn på informationsverksamheten är nödvändig som en förutsättning för en framtida förbättring av informationsförsörjningen i Sverige. Betänkandets helhetssyn med sin grunduppdelning i referenssystem, beståndssystem och kommunikationssystem är ändamålsenlig och bör gälla alla slag av bibliotek och informationscentraler och i princip omfatta såväl vetenskaplig som teknisk information på alla ämnesområden, oberoende av medium, form, bearbetningsgrad och källa. *SÖ* anser att utredningarnas definition och precisering av begreppet informationsförsörjning underlättar en problembeskrivning och ett analysarbete som i sin tur kan leda till åtgärder och förbättringar inom respektive delsystem. Synsättet har stora förtjänster och stämmer väl överens med folkbibliotekens och även museernas metoder i informationsverksamheten, konstaterar *statens kulturråd*.

Utredningarna betonar starkt vikten av balans mellan de tre delsystem som ingår i deras informationsförsörjningssystem. *FOA*, *Sveriges Industrieförbund* och *TLS* delar denna uppfattning och hävdar att den alltför ofta förekommande obalansen mellan referens- och beståndssystemen, dvs. dokumentations- och biblioteksarbete, måste arbetas bort.

Lantbruksuniversitetet och *FOA* anser att utredningarnas deskriptiva delar utgör en värdefull översikt över informationsväsendet i Sverige och i utlandet. *SÖ* å sin sida anser dock att den beskrivna informationsförsörjningens struktur i själva verket är betydligt mer komplicerad än som den beskrivs i betänkandet. *TLS* reagerar inför uppgiften att det f. n. finns ett

tjugotal större företagsbibliotek i landet. TLS jämför siffran 20 med de 220 företagsbibliotek, vars tidskriftbestånd förtecknas i List Tech och de över 400 företagsbibliotek som ingår i TLS handbok 8, Svenska specialbibliotek.

2.2.3 Föresättningar för svensk informationsförsörjning och aktuella problemområden

Beträffande utredningarnas redogörelse för föresättningar för svensk informationsförsörjning har några remissinstanser kommenterat utredningarnas uppfattning om folkbibliotekens framtida roll i informationsförsörjningen. *SACO/SR* vill understryka folkbibliotekens speciella möjligheter att nå nya användargrupper inte minst mot bakgrund av den ökande decentraliseringen av högskoleutbildningen.

Även *kulturrådet* vill vitsorda folkbibliotekens speciella föresättningar att på lokal nivå svara för att det samarbete som utredningarna föreslår etableras och fungerar. *STU* finner däremot att tanken att folkbiblioteken skulle utgöra bas i en utbyggd service till mindre och medelstor industri inte tar hänsyn till vare sig företagens kontaktmönster, kompetensen hos folkbiblioteken eller de krav på snabbhet, åtkomlighet och resursinriktning som en industriell service ställer. Företagen måste för att få förtroende för en service få en samtalspartner insatt i industriella frågeställningar.

En lokal bearbetningsservice kan fungera också som hänvisningsservice. För att kunna hänvisa rätt måste man få den insikt i problemet som en bearbetning ger. Det behövs emellertid en central bearbetningsservice med stora resurser för de uppgifter som inte går att lösa lokalt och där annat etablerat organ att hänvisa till saknas, hävdar *STU*. *STU* föreslår att en teknisk bearbetningsservice inrättas för områden som inte täcks av Institutet för byggdokumentation, exempelvis i anslutning till men fristående från ett tekniskt högskolebibliotek.

I avsnittet om aktuella problemområden tar utredningarna upp frågan om ansvarsfördelningen inom informationsförsörjningen. Flertalet remissinstanser behandlar förslaget om ett system med ansvarsbibliotek och tillstyrker därvid utredningarnas förslag. Många ifrågasätter dock huruvida ett genomförande av förslaget är möjligt inom ramen för nuvarande anslagstilldelning. Bl. a. *UHÄ*, *statistiska centralbyrån (SCB)* och *lantbruksuniversitetet* vill understryka att de ekonomiska och budgetmässiga konsekvenserna av förslaget torde kräva en mera ingående undersökning. *Rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala* anser förslaget helt orealistiskt om det inte kombineras med en plan om hur de svenska biblioteken skall upprustas på ett kraftfullt sätt.

Att lösa problemen med finansieringen av ansvarsbibliotekens verksamhet blir en viktig uppgift för den föreslagna delegationen, anser *FOA*. Enligt *FOA*:s mening är det i princip rimligt att de som utnyttjar ansvarsbibliotekets tjänster står för åtminstone en del av kostnaderna. Resterande

merkostnader kan täckas av delegationen i form av fjärrlånebidrag e. d., föreslår FOA.

VTI anser att ett decentraliserat system med ansvarsbibliotek f. n. syns vara den enda tänkbara lösningen för att åstadkomma den avsedda samordningen av informationsförsörjningen. VTI rekommenderar att systemet genomförs samtidigt som de ekonomiska problemen löses så snart som möjligt och i full skala. Någon försöksverksamhet bör ej bedrivas, anser VTI.

UHÄ framhåller att försöksverksamheten med ansvarsbibliotek bör kunna omfatta informationscentralerna vid tekniska högskolan i Stockholm (IDC) och karolinska institutet (MIC). *Delegationen för energiforskning (DFE)* anser att det vore olyckligt om studier av energiområdets informationsförsörjning blev fördröjda i avvaktan på statsmakternas beslut om informationsförsörjningens organisation. Informationsbehoven på energiområdet uppfattas som stora och växande och DFE ser det som en möjlighet att de föreslagna inledande studierna och försöksverksamheten startar med energiområdet.

Kulturrådet och TLS avvisar i enlighet med utredningarna tanken på ett speciellt fjärrlånebibliotek enbart för svenska behov, särskilt mot bakgrund av förslaget om inrättande av ansvarsbibliotek. TLS finner dock frågan viktig för företagsbiblioteken och undrar om inte utredningarna avfärdat frågan väl lättvindigt. Att lösa problemet med ansvarsbibliotek eller lån från British Library Lending Division (BLLD) bör kompletteras med andra alternativ, vilka inte behöver följa BLLD:s konstruktion anser TLS. Beståndet kan fördelas på olika bibliotek, men det vore värdefullt, anser TLS, om läntagarna kunde vända sig till en bestämd upplysningscentral, som snabbt hänvisade till det bibliotek som är i besittning av det önskade materialet. *Biblioteksnämnden vid universitetet i Lund* tillstyrker förslaget om ansvarsbibliotek men anser att frågan om inrättande av ett fjärrlånebibliotek inte bör upphöra förrän kostnaderna härför i en statistiskt väl underbyggd utredning ställs i relation till kostnaderna för ett system med ansvarsbibliotek.

Även om det ligger förtjänster i utredningarnas sätt att koncentrera uppmärksamheten på utbildningens och institutionsforskningens tillgång till information via de vetenskapliga biblioteken bör enligt *statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFDOK)* ett större intresse visas industrins informationsproblem. Betänkandet förutsätts avhandla vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, där ordet teknisk bör ges vid tolkning. Frågan om industrins och näringslivets behov av kvalificerad information intar dock en undanskjuten plats i framställningen hävdar SINFDOK.

Det är SINFDOK:s uppfattning att strukturen för informationsförsörjning även måste anpassas till industrins, näringslivets och förvaltningens behov. De vetenskapliga biblioteken – liksom andra befintliga institutio-

ner, BYGGDOK, patentverket, miljödatanämnden etc. — bör härvid ges rollen som aktiva förmedlare av vetenskaplig och teknisk information till alla användare. Detta innebär en delvis ändrad målinriktning och förutsätter i konsekvens en omgruppering av de vetenskapliga bibliotekens resurser. Det som i fortsättningen behövs är således enligt SINFDOK:s mening ett väl integrerat och samordnat nät av informationscentraler, där ingående enheter aktivt marknadsför såväl egna som andras tjänster.

De tjänster som mot bakgrund av informationsförsörjningsidén i stort och på grund av tanken på ansvarsbibliotek skall erbjudas en vid krets av användare även utanför högskolemiljön måste åtminstone inledningsvis till stor del bekostas av allmänna medel, hävdar SINFDOK. Resurser härför bör då tillförsäkras de nationalansvariga biblioteken och institutionerna genom speciella anvisningar så märkta att de inte kan användas vid lokala läroanstalternas fördelning av programbudgetmedlen. Om så ej sker är det risk för att kraven från industrin och andra utomstående användare blir eftersatta till förmån för kraven inom den egna organisationen. Tillgången till informationsservice inom rimlig tid, till skäliga kostnader och i lämplig form är väsentlig för industrin. Informationens form och lättillgänglighet spelar också en stor roll för hur mycket den blir utnyttjad. Industrin är villig att betala för väl fungerande, användaranpassade tjänster. För att ansvarsbibliotekens tjänster ska kunna anpassas till industrins och andra intressenters önskemål måste dessas inflytande vid styrning av ansvarsbiblioteken tillgodoses, anser SINFDOK.

STU anser att utredningarna själva lägger fram ett tungt vägande argument mot förslaget om ansvarsbibliotek då de konstaterar att när högskole-reformen är fullt genomförd anslagen till vetenskaplig biblioteksservice kommer att avsättas ur den lokala högskoleenhetens anslag till forskning och utbildning. En genomförd programbudgetering i den nya högskolan skulle därvid innebära att medelsbehoven för lokal informationsförsörjning mer direkt kommer att avvägas mot andra behov inom forskning och utbildning vid den egna högskoleenheten. Detta kan komma att förstärka tendenserna till decentralisering av den svenska informationsförsörjningen. Detta innebär enligt STU att från industrin framförda önskemål om biblioteksservice kommer att vägas mot exempelvis institutionsönskemål om apparatinköp. STU anser att de olika bibliotekens ansvarsområden måste vara mycket noga definierade och särskilda medel avsatta för litteraturinköp, samkataloger och annan service om detta skall fungera. Utredningarna är helt otillfredsställande härvidlag, hävdar STU.

Då det är av ett betydande och från näringslivet ofta framfört intresse att få tillgång till ett svenskt fjärrlånebibliotek föreslår STU att ett svenskt fjärrlånebibliotek för periodisk litteratur och rapportlitteratur inrättas efter mönster av BLLD.

Bland de remissinstanser som har tagit upp utredningarnas förslag angående taxor och avgifter för informationsförsörjningen anser Ingen-

jörsvetenskapsakademien (IVA) att användarna bör betala för den tjänst som utförts för honom. IVA finner att detta synsätt också bör vara användbart för andra typer av service på info-försörjningsområdet, exempelvis bör man ej skilja mellan manuella och ADB-rutiner för informationsframtagning. Det kvalitetskrav på utfört arbete som denna princip måste medföra bör vara till nytta för både utföraren och nyttjaren, hävdar IVA.

Även *SCF* finner det rimligt att införa avgiftssystem för datorbaserade servicetjänster för externa användare t. ex. företag.

Bl. a. *riksrevisionsverket (RRV)*, *SCB*, *VTI*, *TLS* och *Industriförbundet* säger sig kunna gå med på utredningarnas förslag att använda rörliga kostnader för informationsservice som grund för avgiftssättningen. Den nuvarande taxesättningen på området är oenhetlig hävdar ovan nämnda remissinstanser. Det är därför angeläget att principerna för taxesättningen inom hela informationsområdet ses över. *SCB* anser att dessa frågor på grund av sin komplicerade natur fortlöpande måste uppmärksammas från centralt håll.

Traditionellt är utnyttjandet av beståndssystemet gratis framhåller *SINFODK*. Däremot är det förenat med kostnader att utnyttja de datorbaserade referenssystemen. Inom denna verksamhet råder således för närvarande det ovanliga förhållandet, att kunden måste betala för att få god insikt i vad som finns under det att varan (dokumentet) är tillgänglig gratis. En förutsättning enligt *SINFODK* för att delegationen skall kunna fullgöra sina samordningsuppgifter är att den får befogenhet och medel att pröva avgiftsbeläggning och subventioner för att åstadkomma en totaloptimering av ekonomin för hela informationsförsörjningsområdet anpassat till samhällets intresse av att existerande information effektivt utnyttjas.

En annan grupp remissinstanser är negativ till utredningarnas förslag. *SACO/SR*, *kulturrådet* och *forskningsbiblioteksrådet (FBR)* anser att frågan om avgiftsbeläggning av delar av informationsförsörjningen är ett viktigt kulturpolitiskt ställningstagande. Avgiftstäckning av datorbaserad referensservice strider mot allmänt vedertagna principer för folkbibliotekens verksamhet. Remissinstanserna avstyrker direkt utredningarnas förslag om att avgiftsbelägga mer omfattande literatursökningar i tryckta bibliografier och på längre sikt även annan service vid forskningsbiblioteken. En avgiftsbeläggning på detta område skulle få negativa effekter för folkbibliotekens verksamhet, hävdar remissinstanserna.

Svenska Kommunförbundet och *TCO* anmäler sin tveksamhet inför utredningarnas förslag. *TCO* befärar att avgiftsbeläggningsen kan motverka ambitionen att göra vetenskaplig och teknisk information tillgänglig för en allt vidare krets intressenter. Kommunförbundet påpekar att en avgiftsbeläggning av viss informationsförsörjning inte får innebära att kostnader flyttas över från staten till kommunerna.

Lantbruksuniversitetet anser att utredningarna inte i tillfredsställande utsträckning visat varför de rörliga kostnaderna bör täckas genom avgifter.

Enligt gammal tradition är svensk biblioteksservice fri för envar som vill utnyttja den. Skälet därtill är att information bör stå alla medborgare till buds oberoende av vilka möjligheter man har att betala för den. Samma resonemang bör tillämpas även på den datorbaserade informationsförmedlingen. Skall datorbaserad informationsservice avgiftsbeläggas måste det bedömas i sitt sammanhang. I så fall bör formerna för en avgiftsbeläggning av annan biblioteksservice också utredas varvid olika användargrupper varierande betalningsförmåga bör beaktas, hävdar lantbruksuniversitetet.

En rad instanser menar att samarbetet om bibliografering av svenskt material bör byggas ut mellan de organ som i dag sysslar med bibliografering. *Bibliotekstjänst AB* konstaterar dock att anpassningen av den svenska bibliograferingsverksamheten till internationell praxis bl. a. medför att kraven på fullständighet skärpts i flera avseenden. Detta innebär enligt bolaget att betydande skillnader finns mellan den för folkbiblioteken rimliga ambitionsnivån och den som tillämpas vid nationalbibliografisk registrering. Bolaget menar därför att det krävs en noggrannare analys av kostnaderna m. m.

VTI anför att det för institutet är självklart att tekniska och vetenskapliga rapporter utgör litteratur av samma värde som annan registrerad litteratur och därför rimligen måste behandlas i likhet med exempelvis monografier. Att upprätta en central enbart för rapporter förefaller vara en onödig och ekonomiskt betungande splittring av de totala resurserna för informationsförsörjningen. En komplettering av resurserna för bibliografering och beståndshållning vid befintliga bibliotek är enligt institutet mera rationell.

Utredningarna har starkt strukit under vikten av utbildningsåtgärderna, konstaterar *UHÄ* och flera *högskolor*, såväl vad beträffar bibliotekspersonal och dokumentalister som teknisk personal och olika användargrupper. *Rektorsämbetet vid Chalmers tekniska högskola* anser att utredningarna ägnat alltför lite utrymme åt användarundervisning. *Högskolestyrelsen vid högskolan i Borås* poängterar särskilt behovet av forskningsanknytning. Vad gäller fort- och vidareutbildning på informationsförsörjningens område är det så att det operativa organet här i helt övervägande grad är högskolan i Borås. Högskolestyrelsen ser med viss oro på inrättandet av ett organ utanför högskoleorganisationen med de tunga uppgifter inom utbildningsplaneringen som utredningarna föreslår att delegationen ska ges. Högskolestyrelsen erinrar om att det är en viktig uppgift för högskolemyndigheterna att initiera och planera utbildning.

Bl. a. *FBR*, *FRN* och *SINFDOK* anser däremot att den föreslagna delegationen bör få uppgifter motsvarande forskningsrådets, således med ansvar för övergripande och långsiktig planering i likhet med vad utredningarna har föreslagit. *SINFDOK* framhåller att den stipendiatverksamhet som rådet bedrivit varit en givande metod att höja landets kompetens i fråga om systemutveckling och informationsutgivande. Enligt *SINFDOK:s* mening bör stipendiatverksamheten fortsätta och vidareutvecklas efter

hand i enlighet med aktuella behov av kompetensuppbyggnad och problemlösning. Delegationen bör också ha möjlighet att liksom forskningsrådet inrätta särskilda forskartjänster, som kan placeras vid högskoleansluten institutioner.

Utredningarna förefaller enligt SACO/SR vara väl medvetna om vikten av utbildning. SACO/SR anser dock inte att av betänkandet framgår det angelägna i att den mera traditionella delen av biblioteksverksamheten tillförsäkras resurser för forskning och utveckling, t. ex. vid högskolan i Borås, där forskarutbildning bör komma till stånd. SACO/SR vill gärna se att fasta forskartjänster inrättas vid något eller några bibliotek.

Många remissinstanser har kommenterat frågan om utbildning, utveckling och forskning på detta område och samtliga är eniga om att en stark satsning här är av största betydelse.

2.2.4 Informationsförsörjningens organisation

2.2.4.1 Synpunkter på ansvarsfördelning m. m.

Den grundläggande principen för informationsförsörjningen bör enligt utredningarna även i fortsättningen vara ett decentraliserat system men med ett centralt organ för planering och samordning samt stöd till forskning och utveckling. Flertalet remissinstanser biträder utredningarnas förslag till principiell organisationslösning med en delegation med tillhörande nämnder och kansli å ena sidan samt ett nationalbibliotek å den andra. *Kungl. biblioteket (KB)* har noterat utredningarnas uttalande att det kan bli aktuellt att ånyo pröva ansvarsfördelningen inom informationsförsörjningen sedan närmare erfarenheter vunnits av den nya organisationen.

Några remissinstanser anmäler viss tveksamhet när det gäller delegationens kompetensområde. Enligt SACO/SR:s mening inger det viss oro att ett organ utanför högskoleorganisationen får de tunga uppgifter inom utbildningsplaneringen som utredningarna föreslår att delegationen skall ha. Delegationens kompetensområde i förhållande till högskoleväsendets organ måste noga definieras, anser SACO/SR. *Riksarkivet* tar upp samma spörsmål och önskar i klarhetens intresse få fastslaget att delegationens mandat inte berör arkivområdet.

Utredningarna tar avstånd från att ett nationellt planeringsorgan skall ha ansvar för nationell service i operativ drift, vilket skulle göra planeringsorganet tungrott. *Lantbruksuniversitetet* kan instämma i att planeringsorganet inte i onödan skall belastas med ett direkt utförandeansvar. Att därmed fränhändasig styrningen av operativ nationell service, vilket skulle bli resultatet om utredningens förslag förverkligades, förefaller lantbruksuniversitetet olämpligt. Detta är anledningen till att lantbruksuniversitetet anser att bl. a. de delar av MIC och IDC som har nationell servicekaraktär, liksom nationalbiblioteket i sin helhet bör finansieras och därmed styras av det nationella planeringsorganet. Endast därigenom kan tillräckliga garantier

skapas för att den för det svenska informationsväsendet nödvändiga nationella servicen kan ges utan att ett centralt organ behöver söka vinna inflytande över andra myndigheters interna anslagsprioriteringar. Skulle det av utredningen förordade alternativet komma att genomföras anser lantbruksuniversitetet att nationalbibliotekets nationaldokumentära uppgifter och nationella serviceuppgifter bör föras in under delegationen.

Bibliotekstjänst AB uttrycker samma tveksamhet inför den föreslagna uppdelningen av ansvaret och hävdar utifrån egna erfarenheter att en mycket nära samverkan mellan operativa och utvecklande instanser är en förutsättning för framgångsrik verksamhet. *Rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala* tillstyrker i och för sig utredningarnas förslag men framhåller att det föreligger en klar risk för att den föreslagna delegationen får mycket små möjligheter att påverka det operativa av de centrala uppgifter som skall vila på nationalbiblioteket och andra organ i ett decentraliserat mönster. *Rektorsämbetet* anser att det varit lyckligare om utredningarna förordat ett ämbetsverk med dels planerande och samordnande funktion, dels en operativ avdelning med uppgift att fullgöra de funktioner som enligt förslaget skall utföras av nationalbiblioteket. *Universitetsbiblioteket vid universitetet i Umeå* förordar också att ett tungt centralförvaltningsorgan enligt utredningarnas alternativ ett skapas.

SINFDOK som tillstyrker utredningarnas förslag om en delegation, har beträffande förslaget om att integrera ansvaret för forsknings- och utvecklingsarbete (FoU) i delegationen kommit till den slutsatsen att denna lösning endast kan komma i fråga på vissa villkor. Det första är att organisatoriska eller budgettekniska föreskrifter förebygger en utarmning av delegationens FoU-resurser. Ytterligare förutsättning är att delegationen ges sådana befogenheter och medel att den får möjligheter att samordna informationsförsörjningen i landet. Uppfylls emellertid ej dessa förutsättningar anser *SINFDOK* att FoU-ansvaret på området skall anförtros ett jämsides med delegationen inrättat forskningsråd.

Fakultetsnämnderna vid medicinska fakulteterna vid universiteten i Lund och Göteborg samt *Företagarföreningarnas förbund* är de enda remissinstanser som avstyrker inrättandet av den föreslagna delegationen. *Medicinska fakultetsnämnden i Lund* anser det viktigare att skapa en adekvat litteraturservice för medicinska forskare medan *medicinska fakultetsnämnden i Göteborg* anser att de frågor som en delegation skulle ha kan handläggas inom UHÄ.

Företagarföreningarnas förbund avvisar tanken på en särskild organisation för statsfinansierad informationsbearbetning med hänvisning till att befintliga informationskanaler i stället bör ytterligare utvärderas och eventuellt förbättras. Förbundet anser att den tekniska informationsförsörjningen på det centrala planet hör hemma hos STU med vilket organ dagens företagarföreningar redan har ett väl utvecklat samarbete.

Föreningen teknisk information framhåller att en viktig typ av teknisk

4 *Riksdagen 1977/78. 1 saml. Nr 114*

information är den som krävs för användning, drift och underhåll av tekniska produkter. Föreningen föreslår att den blivande delegationens instruktion utformas så, att även denna form av informationsverksamhet ges möjlighet att hos delegationen söka stöd för utvecklings-, försöks- och utbildningsinsatser.

SCB ställer sig positiv till utredningarnas förslag men anser att delegationens uppgifter inte bör omfatta system av typ faktadatabaser. SCB finner vidare benämningen "delegation för informationsförsörjning" olämplig. Den är enligt verkets uppfattning alltför generell och blir därigenom missledande. Med hänsyn till den betydelse utredningarna tillmåter en ändamålsenligare statistik föreslår SCB att verket så snart förutsättningar finns ges i uppdrag att göra en översyn av statistiken rörande de vetenskapliga biblioteken och den till dessa knutna informations- och dokumentationsverksamheten samt att medel härför tilldelas verket.

2.2.4.2 En delegation för informationsförsörjning

Delegationen skall enligt utredningarnas förslag bestå av tio ledamöter representerande allmänintressen, användarintressen och närliggande områden. Många remissinstanser anser sammansättningen av delegationen inte fullt tillfredsställande.

Inte bara LO, TCO och SACO/SR reagerar mot att frågan om personalföreträdare i delegationen lämnats öppen utan också åtskilliga andra remissorgan påtalar att representanter för löntagarorganisationerna bör vara med i delegationen. Däribland är *lantbruksuniversitetet*, *FOA*, *KB*, *SAB* samt *bibliotekskollegiet vid universitetet i Göteborg*.

UHÄ framhåller att det är av betydelse att såväl högskolan i allmänhet som de kunskaper och erfarenheter som finns vid de vetenskapliga biblioteken blir företrädare i delegationen och i de expertorgan som kan komma att knytas till den. Även *FBR* och *Sveriges författarförbund* talar för att de vetenskapliga biblioteken representeras i delegationen. *Statens råd för skogs- och jordbruksforskning* finner det välmotiverat att en representant för *lantbruksuniversitetet* ingår i delegationen. *SACO/SR* föreslår också att högskolan i Borås med en representant deltar i den föreslagna organisationskommitténs arbete, samt att en representant för högskolan i Borås ingår i delegationen.

Fakultetsnämnden vid humanistiska fakulteten vid universitetet i Umeå anser att chefen för det föreslagna nationalbiblioteket bör ingå som ledamot i delegationen. Även *KB* förespråkar att nationalbiblioteket blir representerat i delegationen. *Kulturrådet*, som i sitt remissvar hävdade att delegationens ansvarsområde även skulle omfatta museifrågor, föreslår att detta även bör återspeglas i sammansättningen av delegationen och utformning av nämnderna. *Kommunförbundet* å sin sida förutsätter att en företrädare för kommunerna kommer att ingå i delegationen antingen som representant för allmänintressena eller för användarintressena.

SAB delar utredningarnas uppfattning att avnämarrrepresentanter och representanter för allmänintressena bör bilda majoritet inom delegationen. Föreningen ifrågasätter dock om inte företrädare för yrkesutövare och personalorganisationer även bör ingå i delegationen och om inte denna i så fall bör utökas något utöver de föreslagna tio ledamöterna. Även *KB* finner det svårt att begränsa antalet ledamöter till tio.

SAF påpekar att delegationen, om den skall fylla de uppgifter som utredningen förutser, bör spegla både expert- och avnämarr/allmänintresse. Som en lösning vill *SAF* föreslå att de föreslagna nämndernas och arbetsgruppernas ordförande eller annan utsedd representant ingår i delegationen eftersom delegationen är den instans som inom det föreslagna systemet skall fatta beslut på samtligas vägnar. Även *KB* kan tänka sig en sådan lösning för att få till stånd en koppling mellan nämnderna och delegationen.

Förespråkarna för den tekniska informationsförsörjningen intar en något annan hållning än de hittills redovisade remissinstanserna när det gäller förslagen om delegationens sammansättning. *STU* delar utredningarnas uppfattning att användar- och allmänintressen bör få en stark ställning i delegationen. Däremot anser inte *STU* att representanter för närliggande områden eller kanslichefen bör ingå i delegationen. *STU* föreslår att delegationen får högst sju representanter med majoritet för användar- och allmänintressen. Industrin bör ha minst två representanter varav en från mindre och medelstor industri och en från större och forskningsintensiv.

Även *SINFDOK*, *SCF*, *TLS* och *Industriförbundet* föreslår samma starka representation från industrins sida som *STU*. Stark representation för industrin i delegationen och dess rådgivande organ framstår för *SINFDOK* som särskilt befogad med hänsyn till att delegationen föreslås sortera under utbildnings- och inte under industridepartementet.

Som representant för den forskningsintensiva svenska läkemedelsindustrin vill *Läkemedelsindustriföreningen* att det vid val av representanter till delegationen skall tillses att minst en av ledamöterna kan företräda läkemedelsindustrins speciella problem.

Remissinstanserna ställer sig i princip positiva till utredningarnas förslag om nämnder och arbetsgrupper knutna till delegationen. *LO*, *TCO* och *SACO/SR* påtalar även här liksom bl. a. *KB* och *kulturrådet* vikten av att personalinflytandet i nämnder och grupper säkerställs.

Delegationen bör, menar *RRV*, kunna inrätta nämnder och andra arbetsgrupper av den typ som förutses i förslaget, men dessa bör inte bilda en permanent organisation utan inrättas och avvecklas på initiativ av delegationen. *DFE* är inne på samma linje och menar att ett antal beredningsgrupper eller arbetsgrupper skall kunna knytas till delegationen på det sätt delegationen finner lämpligt.

Statens råd för skogs- och jordbruksforskning tillstyrker också utredningens förslag om att permanenta ämnes- eller branschvisa arbetsenheter inrättas och förutsätter att representation från lantbrukssektorn kommer att finnas i relevanta nämnder och arbetsgrupper.

FOA konstaterar att utredningens förslag beträffande olika nämnder knutna till delegationen är preliminärt och finner ej anledning att gå närmare in på denna fråga. FOA vill dock understryka vikten av att fragor beträffande dels myndighetsbibliotek, dels utbildning tillmäts stor betydelse vid utformningen av nämndorganisationen.

VTI och KB anser att indelningen i nämnder bör ske efter rent funktionella grunder och att berörda parter bör få möjlighet att påverka nämndorganisationens utseende, innan slutligt beslut fattas om dem.

Nordiska museet anser att museerna har en så vital betydelse som informationscentraler i utredningens anda att museerna bör vara representerade i vissa av de föreslagna nämnderna. Museet undrar i likhet med *kulturrådet* om det inte finns skäl att överväga att knyta en särskild nämnd för museiområdet till delegationen.

De remissinstanser som företräder industri och näringsliv såsom STU, SINFODK och Industriförbundet förespråkar kraftfullt att industri och näringsliv bör vara väl representerade i nämnder och arbetsgrupper. Kontakt- och forskningssekreteriet vid högskolan i Luleå fäster stor vikt vid att industrin får en stark representation, såväl för stor- som småindustri. Nämnden för industrifragor bör tillföras resurser så att man kan tillfredsställa de mindre och medelstora företagens behov, hävdar sekretariatet.

Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS) stöder förslaget med permanenta nämnder med speciell kompetens på olika områden. SIS har ett starkt intresse att vara representerad i flera av dessa nämnder för att inom respektive verksamhetsområde främja standardisering.

TLS och Industriförbundet förordar nämnder som företräder användarintressena framför alternativet med nämnder för bestands-, referens- och kommunikationssystem, vilket enligt TLS strider mot den helhetssyn på informationsförsörjningen, som i övrigt markerats i betänkandet.

Med tanke på att de olika nämndernas verksamhet i många avseenden kommer att överlappa varandra vill TLS kraftigt understryka vikten av att nämndernas arbete samordnas, lämpligen av kansliet, på ett rationellt sätt.

Statens industriverk pekar i detta sammanhang på den roll som bl. a. de regionala utvecklingsfonderna kan spela för att förbättra och systematisera spridningen av information till mindre och medelstora företag. Viss samordning av sådan verksamhet bör enligt verket kunna ske via den föreslagna delegationen.

Med hänsyn till den byråkratiskt tungrodda organisationen med åtta expertnämnder och arbetsgrupper som föreslås under delegationen vill Landstingsförbundet anmäla tveksamhet. Av samma skäl ställer sig *humanistiska sektionsnämnderna* vid universitetet i Göteborg frågande till förslaget med rådgivande nämnder. Synpunkter och informationer kan enligt nämnderna inhämtas på ett mindre formaliserat sätt, t. ex. genom redan befintliga organ eller särskild expertis.

Endast en remissinstans, Svenska språknämnden, anser att förslaget om

ett antal rådgivande nämnder inte bör förverkligas. Den föreslagna delegationen bör enligt nämndens mening, i stället för att byggas ut med ett omfattande nät av särskilda nämnder, på lämpligt sätt söka hålla kontakt med redan existerande organ och med andra experter. För särskilda behov torde tillfälliga arbetsgrupper eller kommittéer vara en lämpligare – och mindre byråkratiserad – metod att lösa delegationens arbetsuppgifter än språknämnden.

Utredningarnas förslag om medel som skall ställas till delegationens förfogande det första verksamhetsåret (sammanlagt 13,4 milj. kr.) samt resurserna i allmänhet på informationsförsörjningens område kommenteras direkt eller indirekt av ett stort antal remissinstanser, som samtliga förordar kraftiga resursförstärkningar. Flertalet menar också att framgången av den föreslagna reformen på informationsförsörjningens område helt är beroende av om ytterligare medel kan ställas till verksamhetens förfogande.

IVA vill framhäva att det är viktigt att den föreslagna delegationens självständighet gentemot andra myndigheter kan hävdas. I förhållande till utredningarnas förslag vill IVA förorda att delegationen tilldelas en vidare beslutsfunktion. Enligt IVA kan detta endast ske genom en förstärkt medeltilldelning, vilket stärker delegationens status.

Enligt SINFDOK:s bedömning kommer de föreslagna medlen till FoU och försöksverksamhet ej att vara tillräckliga för att genomföra en merparten av det av utredningarna föreslagna programmet. Detta finner SINFDOK allvarligt eftersom den framtida utvecklingen av en effektiv informationsförsörjning i Sverige i hög grad är beroende av ett stabilt faktaunderlag. Ett sådant faktaunderlag kan endast erhållas genom kvalificerade och samordnade studier av brukarbehov och möjligheter att tillfredsställa dessa, hävdar SINFDOK.

Det viktigaste kravet på informationsförsörjningens område är enligt TLS i dagens läge en kraftig förstärkning av de ekonomiska resurserna. Svenskt biblioteksväsen har enligt TLS under lång tid, med hänvisning till framtida vinster med LIBRIS-systemet, fått vidkännas en kraftig reell nedskärning av resurser genom att bokinköpsanslagen inte ens höjts i takt med inflationen, än mindre med priserna, och genom att antalet nya tjänster kraftigt begränsats. TLS hävdar att kunskap utgör en produktionsfaktor som kommer att bli allt väsentligare för svensk industris utveckling. De resurser som satsas på informationsförsörjning bör alltså ses i ett övergripande näringspolitiskt sammanhang. Den föreslagna statliga satsningen på metoder att nå kunskap om ny teknik förefaller helt marginell jämfört t. ex. med motsvarande statliga satsningar för att rädda sysselsättning vid företag med passerad teknik. TLS hemställer att en översyn snarast görs av ekonomin för hela den framtida dokumentförsörjningen.

VII förordar att den i betänkandet gjorda fördelningen av insatser mellan å ena sidan FoU och å andra sidan övrig verksamhet torde få omprövas till förmån för de senare.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) påtalar forskningsbibliotekens vanskliga ekonomiska läge. Den vetenskapliga informationsförsörjningen kan ej främjas bättre, anser HSFR, än genom en kraftig uppräknig av inköpsanslagen till biblioteken.

AB Atomenergi menar att medelsbehovet för delegationen förefaller avsevärt underdimensionerat och ej står i överensstämmelse med utredningarnas uttalade målsättning att vidta kraftfulla åtgärder för att samordna och förbättra informationsförsörjningen.

Enligt *FBR:s* mening är de föreslagna medelsramarna alltför snävt tilltagna och innebär i realiteten ingen nämndvärd resursförstärkning för informationsförsörjningsområdet. *FBR* anser att en omorganisering av den stora omfattning som föreslås, för att bli meningsfull måste följas upp med avsevärda ekonomiska insatser.

2.2.4.3 Informationscentralerna vid karolinska institutet och tekniska högskolan i Stockholm

Samtliga instanser som yttrar sig om utredningarnas förslag om ansvarsfördelning och finansiering av de olika uppgifter som i dag ingår i informationscentralerna vid karolinska institutet (*MIC* vid *KI*) och tekniska högskolan (*IDC* vid *KTH*) tillstyrker utredningarnas förslag.

Vad gäller informationscentralernas operativa verksamheter föreslår utredningarna att dessa finansieras via den ordinarie budgeten eller genom avgifter i stället för som nu via medel avsedda för forskning och utveckling.

Statskontoret och *RRV* delar utredningarnas uppfattning i denna fråga. *Statskontoret* vill i detta sammanhang hänvisa också till *RRV:s* förvaltningsrevisionella studie om *SINFODOK* (1977), där det bl. a. konstateras att det finns anledning att se över relationen mellan taxeinkomsterna och bidragen för att inte *SINFODOK:s* medel till forsknings- och utvecklingsstöd fortlöpande skall bli bundet till viss verksamhet.

SINFODOK tillstyrker finansieringsförslaget under förutsättning att adekvata resurser ställs till förfogande. *SINFODOK* anser i likhet med utredningarna att informationscentralerna måste bli en resurs för hela landet men då måste informationscentralerna ges organisatoriska och ekonomiska möjligheter att fylla de nationella uppgifterna. Även *TLS* yrkar på att *IDC* och *MIC* får resurser som motsvarar de uppgifter de båda centralerna förväntas fylla.

MFR svarade från början för tillkomsten av den medicinska dokumentationscentralen. Huvuddelen av dess verksamhet har nu lämnat forsknings- och utvecklingsstadiet. Det är helt i linje med rådets uppfattning att huvudansvaret för verksamheten bör åvila karolinska institutet. I detta sammanhang önskar rådet framhålla att rådets anslag till medicinska informationscentralen för projektet "Biomedicinsk dokumentation" budgetåret 1977/78 är ett slutanslag innebärande att rådet ej är berett bevilja ytterligare medel

för projektet i dess nuvarande utformning. Rådet vill dock understryka den utomordentliga vikt det fäster vid medicinska informationscentralens fortsatta verksamhet och utveckling.

Miljödatanämnden vill i sammanhanget poängtera att båda dessa informationscentraler spelar en roll när det gäller toxikologisk informationsservice med inriktning på miljöområdet och hälsoaspekter.

Fakultetsnämnden vid KTH tillstyrker att kostnaderna för IDC vid KTH förs över till KTH på dess ordinarie anslag och förordar liksom *rektorsämbetet vid KTH* att en särskild anslagspost tas upp för den externa verksamheten. Vad gäller avgifter för olika tjänster hävdar *överbibliotekarien vid KTH* att företagsekonomiska synpunkter inte utan vidare kan läggas på biblioteks- och dokumentationsverksamhet och anser det överhuvudtaget svårt att värdera effekterna av förbättrad tillgång på vetenskaplig information.

Att sammanföra MIC och karolinska institutets bibliotek anser *MIC* kan ha vissa fördelar men tycker att landet borde ha råd att hålla sig med en specialenhet av *MIC*:s typ. *MIC* liksom *rektorsämbetet* och *överbibliotekarien vid KI* påtalar vikten av att *KI* erhåller resurser för *MIC* i erforderlig utsträckning vid en övergång till ett nytt finansieringssystem. *Överbibliotekarien vid KI* delar utredningens uppfattning att en närmare institutionell samordning mellan *KIB* och *MIC* bör övervägas. En utredning i denna fråga pågår för närvarande inom *KI*.

2.2.4.4 Nationalbiblioteket

Flertalet instanser tillstyrker förslaget om att *KB* omorganiseras till ett nationalbibliotek med de uppgifter som utredningarna anger, så bl. a. *statskontoret*, *RRV*, *KB*, *UHÄ*, *kulturrådet*, *MFR*, *LO*, *TCO* och *SAB*. *KB* tillstyrker även utredningarnas förslag om att biblioteket bör ha benämningen nationalbiblioteket, med hänvisning till att detta bättre anger bibliotekets uppgifter och även ansluter till internationell praxis.

UHÄ erinrar om statsmakernas beslut att universitetsbiblioteket i Stockholm i fortsättningen skall svara för informationsförsörjningen till utbildning och forskning vid universitetet. *BIDOK*:s förslag innebär, menar *UHÄ*, att en klar åtskillnad nu kan göras mellan nationalbibliotekets och universitetsbibliotekets uppgifter. En överföring av uppgifter och resurser från *KB* till universitetsbiblioteket bör sålunda nu komma till stånd i enlighet med den fastställda gränsdragningen.

Sveriges författarförbund anser, mot bakgrund av de ställningstaganden som tagits om att biblioteket vid universitetet i Stockholm skall överta servicen till utbildning och forskning vid universitetet, att *BIDOK* undvikit att behandla kärnfrågan i avgränsningen mellan *KB* och universitetsbiblioteket, och att förslaget behöver omarbetas. Förbundet hävdar att *KB*:s nuvarande samlingar under överskådlig framtid kommer att vara absolut oundgängliga för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i stock-

holmsregionen. Det är enligt förbundet av yttersta vikt att nationalbiblioteket ges möjlighet att även i fortsättningen fungera som forskningsbibliotek för kulturliv, forskning och massmedia i stockholmsregionen. Förbundet förordar att KB och universitetsbiblioteket förs samman lokalmässigt även om de organisatoriskt är uppdelade i en nationalbiblioteksdel och en universitetsbiblioteksdel.

Rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala finner det naturligt att nationalbiblioteket och biblioteket vid universitetet i Stockholm organisatoriskt förs samman till en enhet under högskolestyrelsen.

KB pekar på att nationalbiblioteket även framdeles kommer att ha en roll som forskningsbibliotek för de områden som anknyter till bibliotekets samlingar. Därutöver bör nationalbiblioteket ha ansvaret för bl. a. den ganska stora sektor som nu bevakas av KB men knappast med samma bredd av något av universitetsbiblioteken, som t. ex. bok- och biblioteksväsen och flera andra humanistiska områden som har anknytning till de stora centrala kulturinstitutionernas, massmedias och bokbranschens behov. *SAB* anför, med hänvisning till samma intressen, att det bör vara möjligt att infoga KB i systemet med ansvarsbibliotek. *Sveriges Radio* menar att det är viktigt att KB fortsätter förvärva utländsk litteratur eftersom bl. a. massmediernas behov inte torde komma att kunna tillfredsställas av universitetsbiblioteket. Inom nationalbiblioteket bör därför finnas en särskild enhet för utländsk litteratur.

Vad gäller nationalbibliotekets uppgifter i övrigt önskar *riksarkivet* en klargöring av gränsdragningen gentemot arkivinstitutioner.

Byggnadsstyrelsen erinrar om att en översyn pågår av KB:s lokalbehov. Styrelsen kommer i samband med översynen att beakta de förändringar i lokalbehovet som kan bli aktuella vid ett genomförande av utredningens förslag.

Statskontoret och *RRV* erinrar om dataarkiveringskommitténs förslag att nationalbiblioteket bör föras till en ny institution för ljud- och bildmedier. *Riksarkivet* och *Sveriges Radio* förordar en lösning i enlighet med dataarkiveringskommitténs förslag, medan *KB* pekar på att en sådan lösning kan leda till vissa gränsdragningsproblem.

Skyddsfilmning av tidningar ingår, anför *KB*, som ett viktigt moment i de centrala nationaldokumentära uppgifterna. *KB* finner det väsentligt att tidningsfilmningskommitténs förslag genomförs. Det är också enligt *KB* oundgängligt att filmningen lokalt blir förlagd i så nära anslutning till biblioteket som möjligt.

Flera instanser, bl. a. *KB* självt, framhåller att resurstillskott krävs för att nationalbiblioteket skall kunna fylla de uppgifter det skall ha enligt utredningarnas förslag. Bl. a. *KB*, *kulturrådet*, *HSFR*, flera *högskolor*, *kommunförbundet* och *SACO/SR* betonar att accessionskatalogen över utländsk litteratur i svenska forskningsbibliotek måste ajourföras.

Även förslaget om en styrelse för nationalbiblioteket tillstyrks. Flera

instanser har synpunkter på sammansättningen. Så anser bl. a. *kulturrådet* och *SACO/SR* att folkbiblioteken bör representeras i den. *Universitetsstyrelsen för universitetet i Stockholm* noterar med tillfredsställelse att universitetet föreslås få en representant i styrelsen för nationalbiblioteket. *TCO* och *SACO/SR* finner det självklart att personalen är representerad. *Sveriges författarförbund* framhåller, med anledning av att förbundet föreslås vara representerat i styrelsen, att även övriga kulturarbetsorganisationer och massmedier hör till KB:s/nationalbibliotekets viktigaste intressenter.

Flera instanser, bl. a. *kulturrådet* och *kommunförbundet*, menar att folkbiblioteken bör företräddas, t.ex. av en av *SAB* utsedd representant, i nämnden för bibliografiska frågor.

KB pekar på en rad detaljfrågor som bör tas upp av den föreslagna organisationskommittén.

2.2.4.5 LIBRIS

En rad instanser tar upp försöksverksamheten med LIBRIS. Förslaget om ansvarsfördelning för LIBRIS tillstyrks i allmänhet. *Universitetsstyrelsen vid universitetet i Linköping* vill dock fästa uppmärksamheten på att delegationens möjligheter att förändra och påverka driften av LIBRIS blir mycket små om budgetansvaret för LIBRIS förs till nationalbiblioteket. *SACO/SR* framhåller att i det kommande utvecklingsarbetet synpunkter från de LIBRIS-anslutna biblioteken måste inhämtas. *TCO* anser att en förutsättning för att nationalbiblioteket skall svara för driften av LIBRIS är att den föreslagna nämnden för bibliografiska frågor kommer till stånd så att användarna tillförsäkras inflytande.

En rad instanser för fram önskemål och förslag om vidareutveckling av LIBRIS, så bl. a. *FOA*, *UHÄ* och ett antal *högskolor*, *SÖ*, *FBR* och *TCO*. Flera av dessa, bl. a. *SÖ*, *FBR* och flera *högskolor*, anser att fler bibliotek bör anslutas till LIBRIS-nätet med egna terminaler.

Några instanser tar upp möjligheterna till samverkan mellan LIBRIS och det datanät som byggs upp för folkbiblioteken, BUMS. En sammankoppling mellan dem ter sig enligt *SÖ* rationell. *Bibliotekstjänst AB* anger att man fortfarande har en positiv syn på samverkan mellan bibliografiska ADB-system i Sverige. Det förefaller emellertid, anför bolaget, som om LIBRIS i sin nuvarande utformning skulle vara olämpligt som bas för en gemensam utveckling och starkare skäl skulle tala för att en fortsatt utveckling skulle ske med tillvaratagande av det stora kunnande inom de aktuella områdena som genom åren ackumulerats på Bibliotekstjänst. *UHÄ* noterar att möjligheterna till datateknisk samverkan mellan LIBRIS och BUMS är begränsade och tillstyrker att en utvecklingsplan för datateknikens utnyttjande inom hela informationsförsörjningens område utarbetas.

Statskontoret anför att svårigheterna att vidareutveckla LIBRIS underskattats. I dagsläget bör därför, anser statskontoret, förändringarna i LIB-

RIS begränsas till vissa förbättringar medan en fortsatt systemutveckling ställs på framtiden. *HSFR* finner att de stora förväntningar om rationaliseringsvinster som knutits till *LIBRIS*-projektet hittills inte infriats utan att projektet blivit dyrbart för svenskt biblioteksväsen. Projektet bör därför enligt rådets mening tills vidare begränsas till att utveckla funktionen för katalogproduktion och lokalisering av vetenskaplig litteratur.

STU menar att *LIBRIS*-systemet bör ersättas av ett modernt, billigt och användarvänligt system som bl. a. medger ämnesmässiga sökningar. *SACO/SR* menar att man i det fortsatta arbetet med utveckling av *LIBRIS* bör satsa på ett nytt system med mer modern teknik och med atkomstmöjligheter för ett stort antal bibliotek.

2.2.5 Samverkan mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek

En rad instanser instämmer i att folkbiblioteken har en ökande roll i informationsförsörjningen och att det är viktigt att samarbetet byggs ut mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek, så bl. a. *KB*, *UHÄ*, *kulturrådet*, *FBR*, *HSFR*, *LO*, *SACO/SR*, *TCO*, *Landstingsförbundet*, *Kommunförbundet* och *Sveriges författarförbund*. Flera av dessa pekar också på att det bör bli en uppgift för den föreslagna delegationen att arbeta med dessa frågor.

Bl. a. *KB*, *FBR* och *SACO/SR* anför att det, på grund av det primärkommunala huvudmannaskapet för folkbiblioteken, inte är möjligt att fastställa några allmänna riktlinjer för en samverkan.

Flera instanser påpekar att vissa uppgifter för folkbiblioteken inte uppmärksammas av utredningarna. *KB* menar att de kulturpolitiska målen i flertalet kommuner torde ha inneburit en klar prioritering av bibliotekens insatser för att nå nya grupper. I rådande resursknappa läge torde detta ha medfört minskade eller i vart fall inte ökade möjligheter att tillhandahålla kurs- och vetenskaplig litteratur.

Kulturrådet och *SACO/SR* visar på att folkbibliotekens roll inom den samhälleliga informationen har ökat. *Sveriges författarförbund* menar att delegationen för informationsförsörjning bör ta initiativ till försöksverksamhet med informations- och utredningstjänster vid folkbiblioteken. Deras uppgift skall vara att ställa sådan utredningskapacitet till löntagarnas och medborgarnas förfogande som i dagens samhälle bara näringslivet, förvaltningen och de stora organisationerna besitter. Riksdagens upplysningstjänst kan tjäna som förebild.

Förbundet föreslår vidare att folkbiblioteken bör ges resurser att stödja amatörforskning på olika områden och att delegationen för informationsförsörjning tar initiativet till försöksverksamhet med forskningshändertjänster vid folkbiblioteken.

SAB beklagar att utredningarna inte mer berört sådana frågor som den ojämna utbyggnaden av informationsresurserna, svårigheterna för folkbiblioteken att prioritera vissa läntagargrupper före andra och den besvärande

ekonomiska situationen i kommunerna och dess konsekvenser för t. ex. informationsförsörjningen.

Bibliotekstjänst AB beklagar att utredningarna inte lagt fram konkreta förslag om hur samverkan skulle kunna utformas. Det skulle enligt bolaget sannolikt vara av värde med en diskussion om ambitionsnivå och finansiering av projekt som har gemensamt intresse för alla bibliotekstyper och för forskningen i stort.

Flera instanser tar upp folkbibliotekens roll för högskolan i samband med den nyligen genomförda högskolereformen. *UHÄ* anför att folkbiblioteken har stor betydelse för informationsförsörjningen till högskolan på utbildningsorterna. Den fortsatta spridningen av den statliga högskoleutbildningen liksom utvecklingen inom den kommunala högskoleutbildningen kommer att ställa ökade krav på folkbiblioteken. En ökad samverkan mellan de vetenskapliga biblioteken och folkbiblioteken är därför angelägen. *UHÄ* anser att det bör bli en uppgift för den föreslagna delegationen att i samråd med statens kulturråd och *UHÄ* närmare överväga och finna lösningen på frågan om ansvarsfördelning och samverkan. Samma uppfattning har *SAB*.

Kulturrådet upprepar sitt förslag i skrivelse till utbildningsdepartementet i juni 1977 om en utredning av litteraturförsörjningen till högskoleutbildningen och distansundervisningen. *Kommunförbundet* stöder kulturrådets förslag och framhåller att informationsförsörjningen till vuxenutbildning och grundläggande högskoleutbildning bör tillgodoses inom ramarna för respektive utbildningsform. Det är viktigt att kontakten mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek på högskoleorterna är god. På en del sådana orter – som i Örebro – finns ett särskilt samrådsorgan för utbyte av tjänster och erfarenheter mellan högskolebibliotek, folkbibliotek och gymnasiebibliotek. Samrådsorgan av denna typ bör, anför förbundet, efter hand inrättas på alla högskoleorter. *KB* menar också att några generella förpliktelser för de kommunala biblioteken att lämna litteraturservice till högskolorna inte föreligger. Några lokala avtal med berörda kommuner har enligt *KB* inte träffats vid tillkomsten av de nya högskoleenheterna. *SACO/SR* menar att en tillfredsställande lösning av kostnadsansvaret för de kommunala bibliotekens ansvar för högskoleväsendets informationsförsörjning måste åstadkommas. *Jämtlands läns bibliotek* redogör för svårigheterna att i Östersund från bibliotekets sida ge biblioteksservice till högskolan och anför att ökade statliga bidrag krävs.

Fjärlläneverksamheten berörs av några instanser. *Kommunförbundet* anför att fjärlläneservicen är en personalintensiv och kostnadskrävande uppgift, och att det är väsentligt att den inte drabbas av inskränkningar på grund av bristande ekonomiska resurser. Resurstillskott härför kommer därför att krävas. Förbundet vill i sammanhanget aktualisera litteraturutredningens förslag om att de kommunala biblioteken skulle få tjänstebrevsrätt och s. k. rikstillstånd för svarsförsändelser. *Regionstyrelsen*

för Lund/Malmö högskoleregion menar att en översyn av bestämmelserna för fjärrlåneverksamheten bör göras. Kulturrådet och SACO/SR betonar länsbibliotekens och länecentralernas roll för fjärrlåneverksamheten. Ett ökat statligt stöd till dessa är enligt båda instanserna angeläget. De pekar bl. a. på de tyngande portokostnaderna.

Statskontoret menar att en utbyggd samverkan mellan forskningsbibliotek och folkbibliotek i allt väsentligt blir beroende av hur frågan om ett närmare bibliografiskt samarbete mellan KB, Bibliotekstjänst AB och bokförlagen kan komma att lösas. Vikten av ett bibliografiskt samarbete understryks också av bl. a. KB, kommunförbundet, SAB och Bibliotekstjänst AB. Likaså är det enligt KB, kulturrådet, kommunförbundet, SACO/SR och SAB angeläget att möjligheterna till samverkan mellan LIBRIS och BUMS beaktas.

Bibliotekstjänst AB menar också att en samordnad inköpsorganisation skulle erbjuda intressanta möjligheter.

2.2.6 För SINFDOK-utredningen särskilda frågor

I utredningens bedömning av de frågor som tas upp under detta avsnitt instämmer SINFDOK. SINFDOK betonar samtidigt att flera av dessa informationsbehov ej kan tillgodoses utan avsevärda ekonomiska insatser. Detta gäller särskilt de mindre företagens behov och upprättandet av fakta-databaser.

Statskontoret tillstyrker att uppgifter av den art som utredningen anger hålles under delegationen. Särskilt angeläget finner statskontoret det vara att datorbaserade informationssökningssystem blir mera lättillgängliga för användarna genom ökade krav på samordning gentemot de systemansvariga. Statskontoret vill även peka på möjligheterna att i större utsträckning än hittills förbehålla staten upphovsrätten till bl. a. datorprogram som utvecklas inom statligt finansierade projekt. Även RRV anser att den föreslagna delegationen noggrant bör pröva möjligheterna att förbehålla staten utnyttjanderätten till bl. a. datorprogram som utvecklas med statliga medel. Om det skulle visa sig att det inte är möjligt för staten att få utnyttjanderätt, bör detta föranleda åtgärder i form av omprioriteringar till förmån för projekt som kan utnyttjas av staten för en förbättrad informationsförsörjning.

Flera instanser betonar att standardisering, normering och terminologifrågor är angelägna utvecklingsuppgifter och att bl. a. Tekniska normenkaturcentralen (TNC) här har en viktig roll. Så gör bl. a. televerket, DFE, Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS) och plan- och byggterminologikommittén. Televerket förutsätter att den delegation som föreslås ersätta SINFDOK kommer att verka för att målsättningarna för TNC:s verksamhet fullföljs. SINFDOK finner utredningens förslag om TNC:s finansiering ändamålsenlig. Det är angeläget att dialogen mellan TNC och delegationen förs på grundval av en rullande flerårsplan och kon-

centreras kring fragor om verksamhetens mål, inriktning och ekonomiska ramar. Prioriteringen mellan enstaka projekt, andra verksamheter och administrativa kostnader får sedan göras av TNC inom de givna ramarna. Härigenom kommer högre krav att ställas på TNC:s långsiktiga planering, samtidigt som den dagliga verksamheten underlättas genom att den blir mindre beroende av enstaka beslut av andra organ.

SIS framhåller att samarbetet mellan TNC och SIS med fackorgan bör organiseras så att båda parter resurser utnyttjas optimalt. SIS anför i detta sammanhang också att de anslag kommissionen sedan år 1970 har erhållit från SINFODOK har varit helt avgörande för möjligheterna att bedriva ett meningsfullt arbete. SIS anser det väsentligt att detta stöd upprätthålls även i fortsättningen.

3 Mikrofilmning av svensk dagspress

3.1 Tidningsfilmningskommittén

I proposition 1973:1 (bil. 10 s. 392) förordade föredragande statsrådet att en mikrofilmning av den svenska dagspressen skulle komma till stånd i huvudsak efter de riktlinjer som statskontoret hade föreslagit i rapporten Mikrofilmning av den svenska dagspressen (Stencil 1971). Föredraganden förordade också att vissa detaljundersökningar samt planerings- och samordningsuppgifter vid ett genomförande av statskontorets förslag borde utföras av en speciellt tillkallad organisationskommitté. Riksdagen biföll förslagen (UbU 1973: 8, rskr 1973: 105).

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 maj 1973 tillkallades en organisationskommitté bestående av fem ledamöter med uppgift att svara för planeringen m. m. av verksamheten med mikrofilmning av den svenska dagspressen. De sakkunniga som antog namnet tidningsfilmningskommittén (TFK) (U 1973: 07) har kommit med två rapporter: Dagspress på mikrofilm (Ds U 1975: 4 och Ds U 1976: 14). Den första rapporten behandlar tidningsfilmningens omfattning och organisation m. m. och den andra filmning, arkivering och läsning av mikrofilm.

I det följande redovisas kortfattat kommitténs förslag.

3.1.1 Bakgrund

Enligt lagen (1949: 166) angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift (ändrad senast 1977: 1022) skall ett exemplar av varje tryckt skrift levereras till vart och ett av kungl. biblioteket (KB) samt universitetsbiblioteken i Uppsala, Lund och Göteborg. En betydande del av det leveranspliktiga svenska trycket utgörs av dagstidningar. Av samtliga dagstidningar bevarar vart och ett av nämnda bibliotek minst en edition.

Förvaringen av dagstidningsmaterialet ställer stora krav på utrymmen.

Uppskattningsvis 25–30 % av totala antalet hyllmeter – motsvarande en yta av nära 8 000 m² – vid nämnda bibliotek utgörs av tidningar. Lokalbehovet för dagstidningar växer med uppskattningsvis 150 m² per år.

Arbetet med att ta emot, förvara och tillhandahålla dagstidningar i original är förenat med betydande kostnader och olägenheter från servicesynpunkt. Tidningarna binds vanligen i tunga och skrymmande lägg. Genom bindningen fördröjs tillgängligheten av tidningarna avsevärt. Till detta kommer den överhängande risken av att det äldre tidningsmaterialet går förlorat för eftervärlden genom att papperet förmultnar eller slits ned.

Såväl skyddssynpunkter som ekonomiska aspekter har drivit fram mikrofilmning av dagspressen. Genom sådan mikrofilmning kan nedslitningen av läggen reduceras och centralt belägna bibliotekslokaler disponeras för andra ändamål. Vidare blir tidningsmaterialet genom mikrofilmning relativt snabbt tillgängligt samt lätt att distribuera och att i enskilda delar överföra till papperskopior.

I Sverige har viss mikrofilmning av tidningar förekommit sedan slutet av 1940-talet. Mikrofilmningen har till övervägande del utförts av privata företag.

3.1.2 Nuvarande tidningshantering och tidningsfilmning

Organisationskommittén beskriver de rutiner som förekommer vid tidningshantering vid ett av de fyra biblioteken, nämligen KB. Tidningstryckerierna levererar tidningsmaterialet ungefär en gång varannan månad. Efter kontroll och registrering transporteras materialet till magasin, i första hand statens biblioteksdepå i Bålsta.

Tidningsfilmning i Sverige omfattar både äldre årgångar, retrospektiv filmning, och löpande årgångar, kontinuerlig filmning. Det totala antalet utförda exponeringar uppskattas, enligt kommittén, till ca 20 milj. Tidningslägg som hotar att bli förstörda har genom kommitténs försorg skyddsfilmats.

För retrospektiv filmning – liksom kontinuerlig filmning av tidningar med ringa efterfrågan vid biblioteken – krävs i regel att en utomstående beställare helt eller delvis svarar för grundkostnaderna i samband med filmningen. Detta system för igångsättning av mikrofilmning har medfört att retrospektiv mikrofilmning endast undantagsvis kommit ifråga för nedlagda tidningar eller tidningar med svag ekonomi annat än i den mån bibliotek eller andra institutioner finansierat sådan filmning.

År 1974 utgavs i Sverige 148 tidningar av dagspresskaraktär. Enligt kommittén filmades 80 (54 %) av dessa kontinuerligt, vilket motsvarar ungefär 60 % av antalet framställda tidningssidor. Företrädesvis är det storstadstidningar och större landsortstidningar som mikrofilmas kontinuerligt.

Mer än hälften av de exponeringar som hittills utförts har förvärvats av kungl. biblioteket och/eller universiteten i form av en eller flera positiva kopior.

3.1.3 Rättsliga frågor

Organisationskommittén redogör i kapitel 3 av rapporten för de rättsliga frågor som uppkommer i samband med mikrofilmning av svensk dagspress.

De rättigheter som är knutna till tidningsfilm är av två slag, *dels* äganderätt, *dels* upphovsrätt till de alster som är upptagna på filmen. Beträffande upphovsrätten finns bestämmelser härom i lagen (1960: 729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (ändrad senast 1976: 192, upphovsrättslagen). Till denna lag ansluter sig lagen (1960: 730) om rätt till fotografisk bild (ändrad senast 1973: 362), som handlar om fotografens rätt till sina bilder.

Upphovsmännens principiella ensamrätt är inskränkt i vissa hänseenden av hänsyn till privata och allmänna intressen (11–26 §§ upphovsrättslagen). De viktigaste av de inskränkningar som kan vara aktuella i detta sammanhang är följande. För det första får enstaka exemplar framställas för enskilt bruk. Dessa exemplar får inte användas för annat ändamål (11 § upphovsrättslagen). För det andra får arkiv och bibliotek med regeringens tillstånd och på de villkor, som anges däri, för sin verksamhet framställa exemplar av verk genom fotografi (12 § upphovsrättslagen). De närmare bestämmelserna härom finns i kungörelsen (1961: 348) med tillämpningsbestämmelser till lagarna den 30 december 1960 om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk och om rätt till fotografisk bild.

Kommittén framhåller att de upphovsrättsliga förhållandena kring material som publiceras i tidningarna ofta är svåra att utreda, bl. a. därför att de är grundade på oklara avtal. I många fall har dock upphovsrätten övergått på tidningsföretaget, vilket särskilt gäller material som de anställda framställer i sin tjänst. Detta innebär alltså att tidningen, såvitt det är av intresse i samband med mikrofilmning, i princip har "all rätt" till materialet. Det bör emellertid enligt kommittén tilläggas, att åtskilligt material som publiceras i tidningar inte har skydd, eftersom det utgörs av meddelanden m. m. av enklare karaktär som inte uppnår tillräcklig grad av självständighet.

3.1.4 Tidningsfilmningens omfattning

Kommittén föreslår att tidningsfilmningen omfattar både kontinuerlig filmning, dvs. löpande mikrofilmning av varje dagstidning som utkommer i Sverige, och retrospektiv filmning, dvs. mikrofilmning av sådana serier av svenska dagstidningar som finns vid de vetenskapliga biblioteken och som tidigare inte filmats.

Den *kontinuerliga* filmningen bör enligt kommittén prioriteras. Kommittén har sökt uppskatta antalet unika sidor i ett års tidningsproduktion samt antalet exponeringar vid filmning av alla unika sidor. Kommittén har därvid delat upp tidningarna i tre grupper, nämligen storstadspress (tidningar utkommande i Stockholm, Göteborg och Malmö), landsortspress samt s. k. smärre enheter i Stockholm. Tidningsgrupperna bör enligt kom-

mittén filmas i tre olika sviter. Svit A bör innehålla resp. tidnings huvud-edition, dvs. i allmänhet den senast utkommande editionen. Svit B bör omfatta de ändrade sidorna, i förekommande fall föregångna av första editionen, om denna skiljer sig från huvudeditionen. Detta gäller f. n. beträffande storstadspress. Svit C avses för löpsedlar.

Svit A väntas bli den av forskarna mest utnyttjade och föreslås bli filmad med 16 gångers förminskning. Av besparingsskäl bör för sviterna B och C tillämpas 24 gångers förminskning. Det av kommittén uppskattade antalet unika tidningssidor m. m. och exponeringar per år framgår av följande tabell.

Som framgår av tabellen kommer en årgång dagstidningar vid kontinuerlig filmning av unika sidor jämte första editionen av storstadspress att motsvara ca 780 000 exponeringar. Den årliga kostnaden för själva filmningen har av kommittén beräknats till ca 370 000 kr. i 1975 års prisläge.

		Tidningar i det mindre formatet (tabloid) sidor exp		Tidningar i det större formatet sidor exp		Summa sidor exp	
<i>Storstad</i>							
Svit A	Huvuded 16×	56	28	76	76	132	104
Svit B	Första ed 24×	101	51	51	25	152	76
	Ändr. sidor 24×	77	39	40	20	117	59
Svit C	Löpsedlar (3 st/exp) 24×	18	6	5	2	23	8
	Summa	252	124	172	123	424	247
<i>Landsort + SES</i>							
Svit A	Huvuded 16×	103	52	437	437	540	489
Svit B	Ändr. sidor 24×	12	6	44	22	56	28
Svit C	Löpsedlar (3 st/exp) 24×	4	1	36	12	40	13
	Summa	119	59	517	471	636	530
SUMMA (storstad, lands- ort + SES)		371	183	689	594	1060	777

Siffrorna anger 1 000-tal sidor resp. exponeringar.

Anmärkning: ed = edition; SES = små(tidnings-)enheter i Stockholm; exp = exponeringar. Tidningar i det mindre formatet filmas med två sidor per exponering och tidningar i det större formatet filmas med en sida per exponering.

Kommittén har undersökt möjligheten av att unika sidor skall kunna sorteras ut på resp. tidningstryckeri. Av en enkät som Svenska tidningsutgivareföreningen på initiativ av kommittén har genomfört hos sina medlemsföretag framgår, att ett nittiotal tidningar, som representerar ca 80% av antalet sidor enligt den i det föregående redovisade tabellen, är villiga att, ifall tanken på filmning av unika sidor realiseras, varje dag plocka ut de unika sidorna och markera dessa sidors kronologiska förhållande till första editionen eller huvudeditionen.

Under förutsättning att de unika tidningssidorna – jämte första editionen av storstadspress och löpsedlar – kan tas fram för filmning utan andra kostnader för staten än dem som hänger samman med exponeringarna bör, enligt kommittén, den kontinuerliga tidningsfilmningen omfatta detta material.

Den *retrospektiva* filmningen bör enligt kommittén kunna genomföras under en femtonårsperiod. Kommittén uppskattar antalet ofilmade tidningssidor till mellan 11 och 14 milj. Kostnaderna för den återstående filmningen har av kommittén beräknats till ca 300 000 kr./år i 1975 års prisläge.

3.1.5 Organisation

Bevarandet av svensk dagspress åvilar av tradition vissa vetenskapliga bibliotek. Kommittén finner det därför naturligt, att den med tidningsfilmningen förenade verksamheten knyts till det statliga biblioteksväsendet. Kommittén anser att starka skäl talar för att en särskild organisatorisk enhet – av kommittén benämnd Svenska tidningsavdelningen (STA) – för denna verksamhet inrättas vid KB. Tidningstryckerierna bör sända in materialet till denna enhet, som kontrollerar det innan det skickas vidare till filmning. Det bör enligt kommittén ankomma på KB att för utlåning förvara en fullständig omgång positiva kopior av svensk tidningsfilm. Själva filmningen av tidningsmaterialet bör, enligt kommitténs mening, förläggas externt, dvs. hos företag (motsv.) som redan bedriver likartad verksamhet.

Den föreslagna tidningsenheten vid KB bör enligt kommittén ha en personalorganisation motsvarande 11 årsverken. Eftersom KB f. n. har vissa resurser för tidningshantering erfordras ett nettotillskott som motsvarar sex årsverken.

För att KB skall kunna skaffa kopior av filmade tidningar erfordras enligt kommittén *dels* ca 800 000 kr. för engångsanskäffning av redan utförda exponeringar, *dels* ca 100 000 kr. per år för inköp av positiva kopior av den årliga produktionen av tidningsfilm. För inredning och utrustning behövs en engångsanvisning av ca 100 000 kr. Detta belopp inkluderar inte foto-utrustning och dylikt.

3.1.6 Lokalisering av filmningsarbetet

Som nämnts i det föregående har kommittén föreslagit att själva filmningsarbetet sker externt. Enligt kommitténs uppfattning bör biblioteks-
5 Riksdagen 1977/78. I saml. Nr 114

tekniska, produktionstekniska och ekonomiska faktorer bilda utgångspunkt för överväganden om lokalisering av filmningsarbetet.

Kommittén pekar på att sysselsättningseffekterna blir relativt små men självfallet positiva var än tidningsfilmningen förläggs. En landsortsförläggning innebär att svårigheter uppstår för den personal i Stockholm som f. n. är sysselsatt med tidningsfilmning. Kommittén anser att den retrospektiva filmningen kan ge sysselsättning motsvarande tre årsverken under en 15-årsperiod. Den kontinuerliga filmningen kan, enligt kommittén, ge permanenta arbetstillfällen motsvarande ca fyra årsverken.

Kommittén har varit i kontakt med företag (motsv.) som här i landet kan tänkas framställa tidningsmikrofilm och därvid funnit, att de bästa produktionstekniska förutsättningarna för tidningsfilmning föreligger i Stockholm och Kalmar.

Kommittén har därför närmare granskat dessa lokaliseringalternativ, varvid särskild hänsyn tagits till bibliotekstekniska och ekonomiska faktorer. Vid sin bedömning av dessa faktorer har kommittén först behandlat den retrospektiva filmningen. Denna kommer att baseras på tidningssamlingar i vissa vetenskapliga bibliotek och i statens biblioteksdepå i Bålsta. Med hänsyn till att tidningarna vanligen binds i tunga och skrymmande lägg, som dessutom vad beträffar det äldre materialet är mycket ömtåligt, kommer transportkostnaderna – vid en förläggning av den retrospektiva filmningen till Kalmar – att bli avsevärt högre än om filmningen förläggs till stockholmsområdet. Vid retrospektiv filmning är det vidare, framhåller kommittén, särskilt angeläget, att den personal som filmar materialet och de som inom KB förberett materialet för filmning kan hålla nära kontakt med varandra. Vid förläggning av den retrospektiva filmningen till Kalmar kan det, enligt kommittén, bli nödvändigt att förstärka KB med biblioteksskolad arbetskraft, motsvarande en årsarbetskraft, placerad i Kalmar som rådgivare åt det företag (motsv.) som svarar för filmningen. Enligt kommitténs mening talar såväl bibliotekstekniska som ekonomiska skäl för att den retrospektiva tidningsfilmningen förläggs till storstockholmsområdet.

Den kontinuerliga filmningen kan, enligt kommittén, med beaktande av transportkostnader före filmningen, lika gärna förläggas till Kalmar som till stockholmsområdet. Avgörande för kommitténs bedömning av var den kontinuerliga filmningen bör förläggas har varit att en splittring av verksamheten mellan skilda orter leder till kommunikationsproblem av biblioteksteknisk art samt orationella lösningar, som får merkostnader till följd. Efter ingående överväganden har kommittén funnit att även den kontinuerliga filmningen bör förläggas till storstockholmsområdet.

3.1.7 Leveransskyldighet, upphovsrätt och tryckfrihetsrätt

Kommittén föreslår att av varje tidning som utgör tryckt skrift och som har framställts och utgivits i Sverige skall den som trycker tidningen lämna

ett exemplar (filmningsexemplar) till KB. Detta exemplar ska bilda underlag för filmning och därefter utgöra nationalexemplar.

Den tidigare skyldigheten att leverera tidningar till bibliotek skulle ersättas av skyldigheten att lämna filmningsexemplar till KB. På grund av vissa speciella svårigheter, såsom önskemål om tätare leveranser av tidningsexemplar och behovet att den leveransskyldige viss tid bevarar och ev. lämnar nytt exemplar av tidning, bör enligt kommittén bestämmelserna om avlämnande av tidningar till KB brytas ut från lagen om skyldighet att avlämna biblioteksexemplar. Dessa bestämmelser måste med hänsyn till grundlagsföreskrifter intas i en lag. Denna lag föreslås få samma uppbyggnad som lagen om biblioteksexemplar.

Kommittén har funnit att nuvarande lagstiftning inte behöver ändras för att mikrofilmningen av dagspress ska bli möjlig. Kommittén anser vidare att nuvarande bestämmelser om möjligheten att utnyttja upphovsrättsligt skyddat material är tillräckliga även för det mikrofilmade tidningsmaterialet.

Kommittén har kommit fram till att upptagningen på mikrofilm är att anse som handlingar i tryckfrihetsförordningens mening och att alltså offentlighetsprincipen skall tillämpas i den mån de upprättats av eller getts in till myndighet. Från tryckfrihetsförordningens regler om allmänna handlingars offentlighet görs emellertid undantag för bl. a. material som överlämnats till arkiv eller bibliotek. Kommittén finner det uppenbart att filmningsexemplaren bör behandlas lika med biblioteksexemplaren och således inte omfattas av bestämmelserna om allmänna handlingars offentlighet. Härigenom kan enligt kommittén utlämnandet av nationalexemplaret och mikrofilmade exemplar styras av administrativa föreskrifter.

3.1.8 Filmning—arkivering—läsning

Med utgångspunkt i sin första rapport tar TFK i sin andra rapport upp frågor rörande filmning, arkivering och läsning av den mikrofilmade dagspressen.

Beträffande filmningen och behandlingen av film hänvisar TFK till de förslag och rekommendationer som dataarkiveringskommittén (U 1968: 48 DAK) lägger fram i sitt tredje betänkande.

Kommittén, som samrått med DAK i dessa frågor, finner det vara en uppgift för den föreslagna svenska tidningsavdelningen (STA) vid KB att bevaka pågående standardarbete avseende mikrofilm. Kommittén utgår dessutom ifrån att STA beaktar de beslut och rekommendationer som blir följden av DAK:s förslag rörande behandling av mikrofilm.

Sedan nationalexemplaret efter filmning arkiverats, bör enligt kommittén dubblettmaterial i de fyra berörda biblioteken så snart som möjligt gallras ut. Biblioteken bör erhålla fullständiga kopieringar av det kontinuerligt och retrospektivt filmade materialet med hänsyn bl. a. till gallringsförfarandet. TFK föreslår att det centrala ledningsorganet vid KB – STA

– erhåller två fullständiga omgångar positiva kopior, av vilka en för fortsatt kopiering och en för utlåning, främst interurbant till bibliotek och andra institutioner. Kommittén föreslår vidare att universitetsbiblioteken i Stockholm, Umeå och Linköping bör ges tillgång till kopiaomgångar av den kontinuerliga filmningen.

Det filmade materialet av löpande tidningsutgåvor bör enligt kommittén arkiveras som nationalexemplar. Som tidigare nämnts levereras för närvarande exemplar av svenska dagstidningar till vart och ett av KB samt universitetsbiblioteken i Uppsala, Lund och Göteborg. Om endast en fullständig omgång dagstidningar skall bevaras i original för framtiden bör det enligt kommittén prövas om befintligt tidningsbestånd vid något av nämnda bibliotek kan utpekas som nationalexemplar. Frågan har därför prövats mot bakgrund av organisatoriska och lokalmässiga förhållanden. Därvid har kommittén funnit att KB bör utses till det bibliotek som skall förvara nationalexemplaret och att detta bör arkiveras i statens biblioteksdepå i Bålsta. Det tidningsbestånd som hör till KB bör utgöra grund för nationalexemplaret. I samband med detta förslag anger kommittén hur komplettering av nämnda exemplar bör ske.

Den retrospektiva filmningen av ännu ofilmade tidningsbestånd kan enligt kommittén väntas ta åtskilliga år i anspråk. Detta påverkar takten i gallringen och därmed friställandet av magasinlokaler vid berörda bibliotek. Kommittén lämnar vissa rekommendationer och förslag om hur utgallringen bör ske. Tidningsmaterialet fram till 1900 är därvid dock av så ringa omfattning, att det icke bör innefattas i gallringsförslaget, anser kommittén. Den förutsätter vidare att närmare föreskrifter i fråga om gallringen meddelas av den myndighet som regeringen bestämmer.

Filmoriginalet bör enligt kommittén förvaras i riksarkivets underjordiska magasin. Beträffande förvaringsförhållanden för såväl filmoriginal som nationalexemplar av tidningar hänvisar kommittén till dataarkiveringskommitténs undersökningar.

I fråga om läsmiljö och läsutrustning redovisar kommittén en rad önskemål. En handdriven läsapparat tillverkad i Finland har anpassats till kommitténs krav och senare levererats till en rad bibliotek och institutioner.

De löpande kostnaderna för genomförande av kommitténs förslag i de båda rapporterna kan för den närmaste 15-årsperioden uppskattas till sammanlagt ca 3,8 milj. kr. per år enligt 1976 års löne- och prisläge. Härtill kommer vissa engångskostnader.

Kommittén lägger även fram förslag till författningsreglering rörande filmningens genomförande, urval av nationalexemplar och utgallring.

3.2 Remissyttrandena

Organisationskommitténs förslag, som framlagts i den första rapporten, har fått ett positivt mottagande i remissyttrandena. Man konstaterar med

tillfredsställelse att mikrofilmning av hela den svenska dagspressen synes förestående. Flertalet remissinstanser biträder kommitténs förslag att den kontinuerliga filmningen ges prioritet. *Statskontoret*, *riksrevisionsverket (RRV)* och *Pressens samarbetsnämnd* finner det ändamålsenligt att resp. tidningsstryckeri skall handha den dagliga utsorteringen av det material som skall filmas. Denna uppfattning framförs även av *riksarkivet*, som dock anser att kontrollmöjligheten inte är helt tillfredsställande från forskningssynpunkt. *Forskningsbiblioteksrådet (FBR)* anser att garantier saknas för att tidningsfilmningen kommer att omfatta samtliga unika sidor. Flera remissinstanser understryker vikten av att yttersta omsorg ägnas åt problemet med framtagna av tidningssidor.

Den av kommittén föreslagna omfattningen av den kontinuerliga filmningen – samtliga unika sidor jämte första editionen av storstadspress – tillstyrks av dem som yttrat sig i denna fråga, bl. a. *RRV* och *FBR*. *Statskontoret* tillstyrker en filmning av nämnd omfattning under förutsättning av att tidningsföretagen svarar för framtagning av de unika sidorna.

Med hänsyn till det äldre tidningsmaterialets sprödhet och starka förslitning framhålles bl. a. från *riksarkivet*, *FBR* och *universitetsbiblioteken i Uppsala* och *Lund* att den retrospektiva filmningen bör fullföljas så snabbt som resurserna medger.

Kommitténs förslag att en särskild enhet för mikrofilmning av tidningar inrättas vid kungl. biblioteket tillstyrkes av *statskontoret*, *RRV*, *riksarkivet*, *kungl. biblioteket (KB)*, *Sveriges allmänna biblioteksörening (SAB)* och *Pressens samarbetsnämnd*. Förslaget avstyrkes av *FBR* och *universitetsbiblioteket i Lund*, vilka anser att det administrativa och organisatoriska ansvaret för tidningsfilmningen bör tillkomma det planerade centrala ledningsorganet för de vetenskapliga biblioteken, bl. a. med hänsyn till att tidningsfilmningen är en fråga som berör samtliga vetenskapliga bibliotek.

Flera remissinstanser tar upp frågan om fortsatt förvaring av tidningar i original. Enligt direktiven till organisationskommittén bör normalt ett exemplar av varje tidning bevaras. *FBR* framhåller att om endast ett exemplar bevaras i original för framtiden, detta måste förvaras under så betryggande omständigheter att det endast i undantagsfall blir åtkomligt för forskningen. Rådet förordar därför att två kompletta sviter originaltidningar bevaras, varav den ena under högt ställda arkiveringskrav. Den andra sviten bör ställas till forskningens förfogande i de fall då mikrofilm ej är tillräcklig för uppgiftens genomförande. I sak likartade synpunkter förs fram av *statens humanistiska forskningsråd*, *universitetsbiblioteken i Uppsala*, *Lund*, *Göteborg* och *Umeå*, *historisk-filosofiska sektionen vid universitetet i Lund* och *SAB*.

Statskontoret tillstyrker kommitténs förslag att förlägga själva filmningen externt. Därvid bör, enligt statskontoret, filmningen beställas hos företag (motsv.) som redan bedriver likartad verksamhet och som kan förutsättas ha erfarenhetsmässig bakgrund för denna verksamhet. *Riksarkivet*,

FBR och *universitetsbiblioteket i Lund* anser att kommittén redovisat övertygande skäl för en förläggning av filmningsverksamheten till storstockholmsområdet. *Organisationskommittén för skyddat arbete* framhåller i sitt yttrande, att oavsett till vilken ort filmningsarbetet lokaliseras, i första hand arbetsvården bör tillfrågas om sina möjligheter att åtaga sig filmningsarbetet. *RRV* anser att hänsyn bör tas till transportkostnader vid prövning av anbud.

Med hänsyn till att Kalmarregionen under senare tid fått vidkännas vissa sysselsättningsproblem förordar *länsstyrelsen* och *länsarbetsnämnden i Kalmar län*, *Kalmar läns landsting* samt *Kalmar kommun* att hela den med tidningsfilmningen förenade verksamheten — administration, filmning, arkivering, m. m. — förläggs till Kalmar. Själva filmningen bör därvid, framhålls det, bedrivas i landstingets regi i anslutning till dess arbetsvårdande verksamhet. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anser att objektet lokaliseringsmässigt kan bli av största värde för regionen och förordar därför en förläggning till Kalmar.

Kommitténs förslag angående filmning, arkivering och läsning av dagspressen har också fått ett positivt mottagande av flertalet remissinstanser.

Statskontoret tillstyrker kommitténs förslag till genomförande av den kontinuerliga och retrospektiva filmningen. Däremot ifrågasätter statskontoret kommitténs förslag om komplettering med kopior av det befintliga filmbeståndet. Kommittén föreslår här en kostnadsram på ca 10 milj. kr., motsvarande ca 0,7 milj. kr. per år under en femtonårsperiod. Före ett beslut om ett så omfattande kompletteringsprogram bör enligt statskontoret utredningen fördjupas på några punkter. Enligt statskontorets mening måste vissa delar av redan filmade tidningar under alla omständigheter filmas om och omfilmning i större skala än kommittén förutsatt kan vara ett alternativ till komplettering av kopianbeståndet. Omfilmning förefaller, till ungefär samma kostnad som kompletteringen, kunna ge fler brukskopior, högre arkivkvalitet och en enklare administrativ hantering, hävdar statskontoret. Till dess en plan för omfilmning framlagts bör ytterligare kopior anskaffas endast då det är oundgängligen nödvändigt med hänsyn till biblioteksservicen, anser statskontoret, som tills vidare kan se som en tänkbar åtgärd att endast komplettera tidningsavdelningens kopianbestånd.

Även *RRV* tillstyrker i huvudsak kommitténs förslag. *RRV* vänder sig dock mot förslaget att den föreslagna tidningsavdelningen vid KB skulle få disponera två fullständiga kopianomgångar av redan filmat material. Enligt *RRV* torde det av ekonomiska skäl vara tillräckligt med en omgång positiva kopior av befintligt tidningsmaterial med hänsyn till att fyra fullständiga sviter kommer att därutöver finnas tillgängliga.

Även *universitets- och högskoleämvetet (UHÄ)* tillstyrker för sin del i allt väsentligt tidningsfilmningskommitténs förslag. *UHÄ* anser i likhet med *FBR* dock att även universitetsbiblioteken i Linköping och Umeå bör få kopior av det retrospektivt filmade materialet. Därigenom får samtliga

sex högskoleregioner kopior av mikrofilmen. *Universiteten i Stockholm, Umeå och Linköping* samt SAB hävdar att resp. bibliotek bör få kopior även av det retrospektivt filmade materialet. UHÄ delar även *universitetets i Lund* uppfattning att uppgiften att utfärda föreskrifter om utgallring med fördel kan åvila det blivande centrala ledningsorganet för de vetenskapliga biblioteken.

Riksarkivet ansluter sig allmänt sett till kommitténs förslag och finner det riktigt att nationalexemplaret på papper och det vilande filmnegativet av säkerhetsskäl förvaras på olika håll.

Vid den filmning som kontinuerligt bedrivs i dag förstörs det uppskurna och filmade exemplaret sedan filmen kontrollerats och nödvändig omfilmning skett. Riksarkivet ifrågasätter om inte så bör ske också i fortsättningen. Enligt riksarkivet borde två exemplar kunna tagas ut och granskas utan större extrakostnader. Det ena skäres och filmas, det andra – kompletterat med ändringsblad m. m. – bevaras som nationalexemplar. Detta borde enligt riksarkivet genom ett sådant förfarande få ökad hållbarhet.

KB vill också i likhet med *humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet* och SAB att två exemplar i original bör kunna tagas ut, dock för att båda bevaras – efter det att det ena mikrofilmats. KB föreslår detta med hänsyn till dels säkerheten, dels önskvärdheten av att servicen underlättas för de nyttjare som av skilda skäl inte kan använda mikrofilm.

Byggnadsstyrelsen konstaterar att realiserande av kommitténs förslag förutsätter en ytterligare utbyggnad i Bålsta. Det finns goda utbyggnadsmöjligheter i anslutning till de befintliga lokalerna, konstaterar byggnadsstyrelsen. Byggnadsstyrelsen bedömer att en ytterligare etapp kan färdigställas 4–5 år efter beslut.

Vad gäller omfattningen av de lokaler som kan friställas i samband med att en gallring genomförs utgår byggnadsstyrelsen ifrån att denna är beroende av takten i gallringen i förhållande till ackvisitionen av annan litteratur och av de befintliga lokalernas kvalitet.

Vad avser förvaringen av filmoriginalet har byggnadsstyrelsen i sitt yttrande över betänkandet (SOU 1976: 68) Moderna arkivmedier bl. a. anfört att riksarkivets nuvarande resurser för att förvara ADB-material är begränsade, men att planering pågår i samråd mellan riksarkivet och byggnadsstyrelsen för en utbyggnad av bergrum, där även band och filmmaterial kan förvaras.

Byggnadsstyrelsen bedömer det slutligen sannolikt att förvaring av fullständiga kopiaomgångar av det filmade materialet i universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund m. fl. kan komma att ställa krav på lokalmässiga om-dispositioner och ombyggnader i befintliga lokaler, vars omfattning får prövas från fall till fall.

LUP-nämnden för universitet och högskolor kommenterar endast de delar av kommitténs förslag som berör nämndens verksamhet och ansluter sig härvid till kommitténs förslag.

Nämnden kan konstatera att förslaget om Bålstadepån som förvaringsplats för nationalexemplaret av tidningar väl låter sig kombineras med förslaget - som är under utredning inom nämnden - att successivt bygga ut biblioteksdepån i Bålsta till en riksdepå för litteratur. En mera allsidig depåservice kommer därigenom att kunna lämnas bibliotekskunderna och förutsättningarna för att uppnå en tillfredsställande servicegrad och bemanning vid depån ökar, konstaterar nämnden.

Nämnden tillstyrker även kommitténs förslag att förvara originalexemplaret av negativfilmer av tidningarna i riksarkivets arkivlokaler i Stockholm. Det härigenom uppkomna lokalbehovet bör sålunda beaktas vid den framtida utbyggnaden av de underjordiska magasinslokalerna vid riksarkivet.

Nämnden har heller inget att erinra mot kommitténs synpunkter och förslag beträffande läsmiljö och läsutrustning m. m. vid studium av mikrofilmade tidningar. Det bör ankomma på LUP-kommittéerna att i det löpande lokal- och utrustningsprogramarbetet beakta behovet av lokaler och utrustning - bl. a. läsapparater - för tidningsfilmstudier vid universitets- och högskolebiblioteken, hävdar nämnden. Det underlag för denna planering som tidningsfilmningskommittén givit i rapporten bör kunna tjäna som vägledning för kommittéerna i detta arbete, anser nämnden.

4 Internationellt system för tidskriftsregistrering (ISDS)

Unesco antog år 1972 det s. k. UNISIST-programmet, som numera är en del av Unescos s. k. General Information Programme. Sverige har utsett statens råd för vetenskaplig information och dokumentation till svenskt kontaktorgan med programmet.

Inom ramen för programmet har upprättats ett internationellt system för registrering av periodiska skrifter och serier, International Serials Data System (ISDS). Syftet med systemet är att skapa ett pålitligt och heltäckande register för samtliga seriepublikationer. En central för systemet har upprättats i Paris. Förslag till statuter för centret har diskuterats vid internationella konferenser där även svenska observatörer har deltagit.

Sverige deltar redan i det praktiska arbetet. I oktober 1974 anvisade regeringen första gången medel till kungl. biblioteket för introduktion och drift i Sverige av systemet.

Sverige har senare erbjudits att ansluta sig formellt till centret. Med anledning härav remitterades hösten 1976 förslag till statuter för centret till berörda instanser. Samtliga instanser tillstyrkte att Sverige ansluter sig. Några av instanserna hade dock förslag till ändringar i statuterna. Ändringar i den riktning förslagen gick har sedermera gjorts.

5 Föredraganden

5.1 Inledning

Mot bakgrund av utvecklingen inom informations- och dokumentationsområdet tillkallades år 1975 två utredningar med uppgift att se över problem inom informationsområdet. Dessa utredningar var dels utredningen rörande ett centralt biblioteksorgan m.m., som antog namnet biblioteks- och dokumentationssamverkanskommittén, BIDOK (U 1975: 06), dels utredningen om organisation av verksamheten inom området teknisk och vetenskaplig information och dokumentation, som antog namnet SINF-DOK-utredningen (I 1975: 04). I direktiven för de två utredningarna föreskrevs att de skulle samråda.

Utredningarna lade hösten 1977 fram ett gemensamt betänkande (SOU 1977: 71) Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning. I betänkandet beskriver utredningarna bl. a. nuvarande struktur inom informationsområdet och redogör för sina överväganden om förutsättningarna för och problemen inom informationsförsörjningen. Vidare lägger de fram ett gemensamt förslag om en delegation för informationsförsörjning med planerings- och samordningsuppgifter.

I betänkandet ingår också särskilda förslag från var och en av utredningarna. BIDOK lägger fram förslag om kungl. bibliotekets (KB) framtida uppgifter och organisation samt redogör för sina överväganden om möjligheterna till samverkan mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek. SINF-DOK-utredningen tar upp vissa frågor rörande bl. a. industrins informationsbehov.

Med tanke på vikten av att bedöma informations- och dokumentationsfrågorna samlat finner jag det värdefullt att utredningarna kunnat enas om ett gemensamt underlag för regeringens och riksdagens ställningstaganden. Jag kommer i det följande att redogöra för utredningarnas förslag och mina ställningstaganden till dem. Jag vill från början betona att jag, i likhet med utredningarna, främst behandlar den vetenskapliga och tekniska informations- och dokumentationsverksamheten. Jag har i dessa delar samrått med statsrådet Johansson.

I anslutning till BIDOK:s förslag om KB:s uppgifter och organisation kommer jag även att ta upp de förslag om mikrofilmning av svensk dagspress som tidningsfilmningskommittén (U 1973: 07) har lagt fram i sina två rapporter (DsU 1975: 4 och 1976: 14) Dagspress på mikrofilm.

Jag vill redan nu ange att jag avser att i huvudsak följa utredningarnas förslag om organisation för informations- och dokumentationsområdet. Detta innebär bl. a. att jag vad gäller övergripande uppgifter kommer att föreslå en ansvarsfördelning mellan å ena sidan en delegation för informationsförsörjning och å andra sidan ett nationalbibliotek.

Utredningarna tar upp en rad frågor som i första hand bör bedömas av

de organ som har eller kommer att få ansvar för informationsförsörjningen. Jag kommer därför inte att lägga fram förslag i dessa frågor utan överlämnar till vederbörande organ att ta ställning till förslagen och använda dem som underlag för sin planering.

För sammanhangets skull kommer jag att beröra vissa frågor där det ankommer på regeringen att besluta.

5.2 Informationsförsörjning

5.2.1 Utgångspunkter

Utvecklingen under senare år har medfört att samhället blivit alltmer beroende av information och dokumentation. Forsknings- och utvecklingsarbete inom universiteten och högskolorna har ökat snabbt. Samtidigt och i samspel med tillväxten inom högskolan har forsknings- och utvecklingsarbete fått ökad betydelse inom skilda sektorer av samhället. En förutsättning för att bedriva forsknings- och utvecklingsarbete är att man får kännedom om vad som görs och tidigare har gjorts inom det aktuella området och att man får tillgång till och kan utnyttja resultat och idéer från andra håll. Även inom annan samhällsverksamhet ökar behovet av information och dokumentation.

Främst den växande forskningsverksamheten har i sig inneburit att också mängden av information ökat explosionsartat. Enligt olika beräkningar fördubblas informationsmängden vart tionde till femtonde år. Detta skulle innebära att det sedan mitten av 1960-talet fram till i dag har publicerats lika mycket vetenskaplig och teknisk information som under all tid dessförinnan.

Denna utveckling leder också till krav på att information skall kunna förmedlas allt snabbare. Ofta riktas intresset mot arbete som fortfarande pågår. De traditionella formerna för informationsförmedling är inte längre tillräckliga. Så har t. ex. rapporter och tidskrifter till en del ersatt böcker. Tekniska hjälpmedel av olika art måste tillgripas och utnyttjas i allt större omfattning. Datatekniken har här fått stor betydelse för lagring och sökning av information. Utvecklingen har också medfört ett ökande behov av samarbete mellan olika organ med verksamhet inom dessa områden såväl nationellt som internationellt.

Informations- och dokumentationsverksamhet har behandlats i olika sammanhang under senare år. Behovet av samordning och övergripande planering har man sökt tillgodose bl. a. genom att inrätta särskilda organ. År 1965 inrättades forskningsbiblioteksrådet (FBR) som ett samrådsorgan för främst de vetenskapliga biblioteken. År 1968 inrättades statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFODOK) med uppgift bl. a. att inom området vetenskaplig information och dokumentation följa utvecklingen och dra upp riktlinjer för verksamheten, att svara för långsik-

tig planering och att fördela stöd till forsknings- och utvecklingsarbete. Klara riktlinjer för hela området information och dokumentation har dock saknats.

Det är mot bakgrund bl. a. av denna utveckling som utredningarna gör sina överväganden. De anser det nödvändigt att förena å ena sidan traditionell biblioteksservice och å andra sidan vetenskaplig och teknisk information och dokumentation. Utredningarna utgår från att i princip alla vetenskaper och ämnen bör rymmas inom begreppet vetenskaplig information. De anför att det av organisatoriska, personella och ekonomiska skäl är motiverat att behandla området som en helhet, vilket också är grunden för att de har kunnat lägga fram gemensamma förslag.

Utredningarna anför vidare att det är väsentligt att definiera och avgränsa problemområdet på ett sådant sätt att framtida tekniska landvinningar kan inkluderas. De anser det därför vara befogat med en viss återhållsamhet med att entydigt och exakt söka staka ut det område utredningarna har haft att behandla. De definitioner och avgränsningar som redovisas i betänkandet anges vara av snarast operationell karaktär och gör därför inte anspråk på exakthet.

Utredningarna definierar information och dokumentation som systematisk anskaffning, lagring, urval och förmedling av fakta eller begrepp oberoende av hur detta görs. Ett viktigt inslag i denna verksamhet är enligt utredningarna en aktiv vägledning och undervisning av den som söker information. En avgränsning görs gentemot informationsspridning, varmed utredningarna avser verksamhet där någon själv väljer ut informationen och sprider den.

Som sammanfattande benämning på informations- och dokumentationsverksamhet inför utredningarna begreppet informationsförsörjning. Syftet med denna skall vara att underlätta för informationssökare att nå den information som är relevant för dem. Begreppet omfattar bl. a. verksamheten vid olika typer av bibliotek, informationscentraler och vissa arkiv. Utredningarna anger dock, i anslutning till sina direktiv, att deras uppgift är att behandla den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen. Detta område definierar utredningarna som den verksamhet som betjänar främst forskning, högskoleutbildning, industriell utveckling och annan samhällsrelig verksamhet som grundar sig på tillämpning av dokumenterad erfarenhet.

Jag kan i huvudsak ansluta mig till de avgränsningar som utredningarna gör. Utredningarnas sammanfattande benämning informationsförsörjning bör kunna användas som praktisk benämning. Enligt min mening är det väsentliga att informations- och dokumentationsverksamhet ses som en helhet. Endast med den utgångspunkten kan man på sikt bygga upp en ändamålsenlig organisation för informationsförsörjning som underlättar och möjliggör en långsiktig planering och ett rationellt utnyttjande av resurserna. Man kan i sammanhanget peka på att en sådan enhetlig syn allmänt

vinner insteg i många andra länder. Bl. a. i övriga nordiska länder har man börjat bygga upp en organisation för informationsförsörjningen enligt ett sådant mönster.

Samtidigt vill jag, i likhet med utredningarna, framhålla att begreppsbestämningar inte har ett värde i sig. Deras värde ligger i att de kan användas praktiskt och utgöra grund för en ändamålsenlig organisation. Därmed bortfaller också till en del behovet av att göra exakta definitioner. I stället bör man låta avgränsningarna göras efter hand och i anslutning till utvecklingen.

Utredningarna delar in informationsförsörjningen i tre system: referenssystemet, beståndssystemet och kommunikationssystemet. Referenssystemet består av de hjälpmedel som används för att orientera sig bland och leta sig fram till fakta och dokument av olika slag. I referenssystemet ingår därför främst olika bibliografiska hjälpmedel som tryckta och stencilerade bibliografier och litteraturlistor, bibliotekens kortkataloger och datorbaserade söksystem.

I beståndssystemet ingår de dokument och andra informationskällor som referenssystemet hänvisar till. Det består främst av bibliotekens och andra institutioners gemensamma, tillgängliga samlingar av dokument eller andra informationskällor såsom produkt- och faktadatabaser.

Kommunikationssystemet slutligen utgörs av förbindelserna mellan användarna och referens- och beståndssystemen liksom mellan systemen inbördes. I det ingår bl. a. post, telefon, direkta personkontakter, telex och datakommunikationsnät.

Utredningarna påpekar att denna indelning i tre system tjänar det praktiska syftet att ge en grund för att beskriva och diskutera åtgärder inom informationsförsörjningen. I praktiken hänger givetvis systemen nära samman och kan inte alltid klart skiljas åt.

5.2.2 Riktlinjer för informationsförsörjningen

Utredningarna anför att informationsförsörjningen inte är en isolerad företeelse utan ett av flera medel för att uppnå vetenskapliga, ekonomiska, sociala och kulturella mål i samhället. Mot denna bakgrund ställer utredningarna upp vissa riktlinjer för informationsförsörjningen.

Huvudsyftet för informationsförsörjningen är enligt utredningarna att den skall tillgodose de behov av information som finns eller kan förutses vid forsknings- och utvecklingsverksamhet eller liknande verksamhet oavsett var den bedrivs i samhället.

Utredningarna framhåller vidare vissa krav som bör uppfyllas. Bl. a. skall informationsförsörjningen avse information inom alla discipliner och områden som kan bidra till samhällsutvecklingen och syfta till att tillförsäkra användarna information oavsett medium, form och bearbetningsgrad och oberoende av var den har framtagits. Det internationella utbudet av in-

formationstjänster skall utnyttjas i största möjliga utsträckning och de informationstjänster som byggs upp skall utnyttja tillgänglig teknik.

Dessa riktlinjer kan enligt min uppfattning utgöra en god utgångspunkt för planeringen av informationsförsörjningen. Det bör ankomma på de organ som får det övergripande ansvaret för informationsförsörjningen att i sin planering vidareutveckla och tillämpa dessa riktlinjer.

Utredningarna behandlar vidare i ett särskilt avsnitt nationella uppgifter inom informationsförsörjningen. Som utgångspunkt fastslår utredningarna att den decentraliserade struktur som i dag gäller för informationsförsörjningen i Sverige bör gälla även framdeles. Detta innebär att service ges av lokala organ och att beslut om service i stor utsträckning fattas lokalt. Denna struktur behöver dock enligt utredningarna kompletteras med ett samordningsorgan för nationella uppgifter.

Som nationella funktioner anger utredningarna planering och samordning, forskning och utveckling, samt nationella serviceuppgifter. Till detta kommer också nationaldokumentära uppgifter. Jag har i det föregående kortfattat redovisat vilka uppgifter utredningarna anger under de olika funktionerna.

Jag tillstyrker för egen del denna principskiss för informationsförsörjningens uppbyggnad. Några av de viktigaste delarna av den vetenskapliga informationsverksamheten utgörs av de vetenskapliga biblioteken inom högskolan. Dessa ingår i en decentraliserad högskoleorganisation, där besluten om deras verksamhet inkl. anslagstilldelning fattas lokalt av resp. högskolestyrelse. Någon ändring av denna struktur bör inte ske.

Jag kan också tillstyrka utredningarnas förslag att vissa uppgifter av övergripande karaktär läggs på ett centralt organ. I detta sammanhang vill jag erinra om att utgångspunkten för BIDOK:s uppdrag var vad min företrädare anförde i prop. 1975: 9 om reformering av högskoleutbildningen (s. 545), nämligen att ett centralt ledningsorgan på de vetenskapliga bibliotekens område var väl motiverat, ett uttalande som riksdagen inte hade någon erinran mot (UbU 1975:17, rskr 1975:179). Mot bakgrund av mitt tillstyrkande i det föregående av en enhetlig syn på informationsförsörjningsområdet bör ett sådant centralt ledningsorgan få ansvar inte enbart för biblioteksområdet utan också för den verksamhet med inriktning på den tekniska informationen för vilken hittills SINFDOK har ansvarat. Jag återkommer i det följande till uppgifter och organisation för ett sådant organ.

5.2.3 Vissa särskilda frågor

Utredningarna redogör för ett antal problemområden som helt eller delvis bör ingå i ett kommande centralt ledningsorgans ansvarsområde. I en särskild bilaga ger utredningarna ett underlag för en utvecklingsplan inom informationsförsörjningens område. I det avsnitt som innehåller särskilda

överväganden för SINFDOK-utredningens del tas också vissa sådana uppgifter upp.

Som jag har angivit i det föregående är en rad av dessa uppgifter av den arten att de i första hand bör bedömas av de organ som i framtiden kommer att vara ansvariga för informationsförsörjningen. Jag finner därför inte anledning att här närmare gå in på dem. På ett par punkter av principiell karaktär vill jag dock ange vilka utgångspunkter som enligt min mening bör gälla för den fortsatta planeringen av informationsförsörjningen.

Utredningarna anför att fördelningsplaner för litteraturköp har prövats för de vetenskapliga biblioteken och att en viss ansvarsfördelning förekommer bland såväl vetenskapliga bibliotek som folkbibliotek för servicen till användarna. De nya krav som kommer att ställas på informationsförsörjningen behöver, anser utredningarna, mötas med en ansvarsfördelning som omfattar såväl bestånds- som referensservice. Därför bör, förordar utredningarna, ett system med *ansvarsbibliotek* prövas. Ett sådant system innebär att vissa bibliotek eller informationscentraler får ett nationellt ansvar för referens- och beståndsservicen inom ett visst ämnes- eller problemområde.

Flertalet remissinstanser tillstyrker principen om ett system med ansvarsbibliotek. Samtidigt ifrågasätter flera instanser om systemet är möjligt att genomföra inom ramen för nuvarande resurser. Andra instanser anför att ekonomiska och budgetmässiga konsekvenser av ett sådant system måste utredas närmare innan en försöksverksamhet sätts igång. Bl. a. pekar man på att anslagssystemet för högskolan, där kostnader för biblioteksservice kommer att ingå som icke särmarkerade delar av anslagen för utbildning och forskning, reser vissa tekniska frågor.

Jag är för egen del beredd att i princip tillstyrka att ett system med ansvarsbibliotek prövas närmare. I likhet med en rad remissinstanser anser jag emellertid också att de närmare formerna för och omfattningen av systemet m. m. bör utredas innan en konkret försöksverksamhet startas. Bl. a. bör, som flera instanser påpekar, frågan om hur ett sådant system skall kunna anpassas till högskolans anslagssystem undersökas. Jag vill här erinra om att jag i årets budgetproposition (prop. 1977/78: 100 bil. 12 s. 393), i enlighet med riksdagens uttalande våren 1977 (prop. 1976/77: 59 s. 243, UbU 1976/77: 20 s. 81, rskr 1976/77: 246), förordat att kostnaderna för bl. a. biblioteksservice inom högskolan bestrids inom ramen för anslag till utbildning och forskning inom högskolan. Detta medför att det i sista hand är styrelsen för resp. högskoleenhet som fastställer medelstilldelningen till enhetens bibliotek. Eftersom de vetenskapliga biblioteken inom högskolan tillhör de viktigaste beståndsdelarna i informationsförsörjningen, är det nödvändigt att noggrant överväga hur ett system med ansvarsbibliotek skall anpassas till högskolans anslagssystem.

För att genomföra ett ansvarsbibliotekssystem krävs vidare god översikt över bestånd m. m. vid berörda bibliotek och informationscentraler, lik-

som en inventering av behovet av särskild bevakning av olika ämnesområden. Därvid torde man kunna konstatera att vissa bibliotek redan i dag i huvudsak fyller de krav som kan ställas på ett ansvarsbibliotek enligt utredningarnas modell. Vissa ämnesområden torde å andra sidan vara av den arten att en ansvarsfördelning inte kommer ifråga eftersom dessa områden bör bevakas i full utsträckning av flera bibliotek.

Det bör ankomma på i första hand det centrala organ som jag kommer att förordna att närmare utreda de frågor jag har angivit. Ett genomförande av systemet får givetvis förutsättas ske successivt, allteftersom förutsättningarna för bevakning av de ämnesområden som väljs ut föreligger.

I anslutning till ansvarsbibliotekssystemet har utredningarna även tagit upp några frågor av delvis liknande karaktär. Så avvisar de tanken på ett svenskt bibliotek särskilt avsett för fjärrlåneservice. Motiveringen härför är att den tekniska utvecklingen liksom ett genomfört system med ansvarsbibliotek till stor del bör kunna ersätta ett sådant bibliotek. Uppbyggnaden av ett *fjärrlånebibliotek* skulle dessutom kräva jämförelsevis stora basinvesteringar som inte skulle vara nödvändiga vid utvecklandet av ett ansvarsbibliotekssystem.

Några remissinstanser anser att tanken på ett fjärrlånebibliotek inte bör avskrivas definitivt utan att den kan prövas vidare, eventuellt också med andra konstruktioner än ett sammanhållet bibliotek.

För egen del ansluter jag mig till utredningarnas bedömning att ett särskilt fjärrlånebibliotek inte bör byggas upp. En stor del av de behov ett sådant skulle möta tillgodoses redan genom den omfattande fjärrlåneverksamhet som i dag bedrivs mellan biblioteken i landet. Ett system med ansvarsbibliotek kan ytterligare bidra till att täcka sådana behov.

Utredningarna har också diskuterat tanken på en central för registrering och insamling av tekniska och vetenskapliga *rapporter*. Dessa utgör i dag ett särskilt problem, eftersom de ofta inte registreras på samma sätt som övrig litteratur och inte behandlas enhetligt i biblioteken. Frågan om en särskild rapportcentral bör enligt utredningarna övervägas närmare i samband med frågan om ett ansvarsbibliotekssystem.

Några remissinstanser har kommenterat denna fråga. Statens väg- och trafikinstitut har anfört att sådana rapporter bör behandlas, registreras och förvaras på samma sätt som övrig litteratur. Styrelsen för teknisk utveckling föreslår att man inrättar ett fjärrlånebibliotek för periodisk litteratur och rapportlitteratur.

Dokumentation av den typ som de tekniska rapporterna representerar är en del av den samlade dokumentationen. För vissa behov, bl. a. inom industrin, torde de tekniska rapporterna tillhöra den väsentligaste delen av dokumentationen. Det är därför viktigt att denna dokumentation behandlas så långt möjligt på samma sätt som övrig dokumentation. Detta utesluter givetvis inte att man väljer särskilda metoder för att göra en särskild kategori av dokument tillgänglig. Jag är emellertid inte f. n. beredd att förör-

da att en särskild rapportcentral inrättas. Denna fråga bör övervägas vidare av de organ som får ansvar för informationsförsörjningen, bl. a. i samband med frågan om ett system med ansvarsbibliotek.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att jag i 1977 års budgetproposition (prop. 1976/77:100 bil. 12 s. 377) tog upp frågan om framtida ställning för AB Atomenergis bibliotek i Studsvik. Frågan har utretts vidare av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) som i en skrivelse den 19 september 1977 har redovisat sina slutsatser.

I prop. 1977/78:110 om energiforskning m. m. har statsrådet Johansson efter samråd med mig bl. a. förordat att AB Atomenergis biblioteks ställning inte ändras f. n. I anslutning härtill vill jag konstatera att jag förutsätter att bibliotekets möjligheter beaktas i samband med frågan om ett system med ansvarsbibliotek.

Utredningarna har också tagit upp frågan om *avgiftsbeläggning av biblioteksservice*. Sådan förekommer i dag i begränsad utsträckning. Utredningarna förordar att rörliga kostnader för datorbaserad referensservice i största möjliga utsträckning täcks genom uttag av avgifter från användarna. Övriga resurser för verksamheten bör tillföras över ordinarie budget. På längre sikt bör den organisation som utredningarna föreslår ta initiativ till en översyn av nuvarande taxesättning och diskutera mer genomgripande förändringar av gällande principer. Utredningarna anser att man särskilt bör undersöka förutsättningarna för att låta omfattande litteratursökningar i tryckta bibliografier och på sikt även annan service vid forskningsbibliotek betalas av användarna.

Flera remissinstanser instämmer i huvudsak med utredningarnas resonemang. SINFDOK menar att det är en förutsättning för att den föreslagna delegationen skall kunna fullgöra sina samordningsuppgifter att den får befogenhet och möjligheter att pröva avgiftsbeläggning och subventioner för att åstadkomma en riktig avvägning av ekonomin för hela informationsförsörjningsområdet, anpassad till samhällets intresse av att existerande information effektivt utnyttjas.

Andra instanser är negativa till utredningarnas förslag. Statens kulturråd, FBR och Centralorganisationen SACO/SR anser att beslut om avgiftsbeläggning av delar av informationsförsörjningsområdet är ett viktigt kulturpolitiskt ställningstagande. Avgiftsbeläggning av biblioteksservice strider mot vedertagna principer för folkbibliotekens verksamhet. Tjänstemännens centralorganisation (TCO) pekar på att avgiftsbeläggning kan motverka att en allt vidare krets av intressenter får tillgång till information. Svenska kommunförbundet anför att en avgiftsbeläggning inte får innebära att kostnader flyttas över från staten till kommunerna.

Avgiftsbeläggning förekommer redan i dag inom vissa delar av informationsförsörjningsområdet, främst för viss datorbaserad informationsförmedling. Den traditionella biblioteksservicen är däremot sedan gammalt avgiftsfri.

Utvecklingen innebär emellertid att allt större grupper efterfrågar information av olika slag. Den information de söker är också ofta av mer kvalificerad karaktär än tidigare och fordrar inte sällan att kostnadskrävande teknisk utrustning utnyttjas. Enligt min uppfattning är det mot den bakgrunden inte rimligt att lägga fast en princip att informationsservice i alla lägen skall vara kostnadsfri för användaren.

I dag saknas dock underlag för att fastställa nya principer för avgiftsbeläggning av informationsservice. Tills vidare bör avgiftsbeläggning förekomma i vart fall i nuvarande omfattning. På längre sikt bör de organ som får ansvaret för informationsförsörjningen i framtiden ta initiativ, i enlighet med utredningarnas förslag, till en allsidig undersökning av förutsättningar för avgiftsbeläggning av informationsservice. Utgångspunkten bör därvid vara att en rimlig avgiftsbeläggning för användarna skall gälla, utan att den förhindrar informationsförmedling i samhället. Detta innebär givetvis inte att alla bibliotekstjänster bör avgiftsbeläggas. Särskilt bör beaktas att enskildas tillgång till information inte skall försvåras.

5.3 Informationsförsörjningens organisation

5.3.1 Nuvarande struktur

Som framgår av utredningarnas redogörelse – som jag i det föregående har redovisat förhållandevis fylligt – företer den nuvarande organisationen för förvarande och förmedling av information och dokumentation en mångsidig uppbyggnad. Ansvaret för det löpande, operativa arbetet ligger på en lång rad organ av växlande karaktär. Bland sådana organ märks t. ex. vetenskapliga bibliotek, såväl s.k. allmänbibliotek som specialbibliotek. Vidare ingår i nätet bl. a. en rad myndigheter med särskilt ansvar för sitt ansvarsområde, eller informationscentraler med såväl bevarande som förmedlande uppgifter.

Ansvar för sådana uppgifter som utredningarna betecknar som nationella och som avser både övergripande planerings- och samordningsuppgifter och serviceuppgifter ligger hos några organ. Dessa har dock i allmänhet ett avgränsat ansvarsområde och inte ansvar över hela fältet. Bland dessa organ bör främst nämnas kungl. biblioteket (KB) och FBR samt vad gäller forskning och utveckling SINFDOK.

5.3.2 Framtida struktur och ansvarsfördelning

Utredningarna utgår från att den grundläggande principen för en framtida organisation skall vara att operativ verksamhet utförs i ett decentraliserat mönster. Utredningarna föreslår att denna struktur kompletteras med ett centralt organ för främst planering och samordning samt forskning och utveckling. Jag har i det föregående tillstyrkt denna principstruktur.

Med denna utgångspunkt presenterar utredningarna två organisationsalternativ.

Det ena alternativet är ett nationalbibliotek med planerings-, samordnings- och utvecklingsuppgifter jämte de operativa uppgifter, främst nationaldokumentära, som f. n. åvilar KB. Det andra alternativet innebär att en särskild delegation för informationsförsörjning inrättas för planerings-, samordnings- och utvecklingsuppgifter. Vid sidan av delegationen får KB ställning som nationalbibliotek med ansvar i huvudsak för KB:s nuvarande uppgifter.

Utredningarna förordar det senare av dessa två alternativ. Flertalet remissinstanser tillstyrker också utredningarnas förslag.

Sveriges lantbruksuniversitet och biblioteket vid universitetet i Umeå menar att de två föreslagna organen bör höra samman organisatoriskt. Motiveringen härför är bl. a. att det samordnande och planerande organet även bör ha direkt inflytande på den operativa nationella servicen, samt att det torde krävas en stark central myndighet för att få det inflytande på informationsförsörjningsområdet som delegationen förutsätts få.

Som jag redan har angivit förordar jag att utredningarnas förslag följs. Jag delar således utredningarnas bedömning att man bör skilja de två funktionerna åt. Delegationen bör alltså i sin myndighetsutövning vara fristående från nationalbiblioteket. En fristående delegation får en neutral ställning gentemot nationalbiblioteket och andra vetenskapliga bibliotek och institutioner som svarar för informationsförsörjning. Delegationen kommer också att ha ett ansvar gentemot ett vidare fält än det som direkt berörs av det föreslagna nationalbibliotekets verksamhet. I delegationen bör finnas en stark representation för användarintressena, bl. a. inom industri och näringsliv. Den får därför en annan sammansättning än den styrelse som jag kommer att föreslå inrättas för biblioteket.

Denna uppdelning av ansvarsområden innebär inte i sig att delegationen inte kan ha vissa verkställande uppgifter. Ställning till detta bör emellertid inte tas nu, utan man bör avvakta en närmare precisering av uppgifterna i organisationsarbetet samt utvecklingen efter hand.

Ett antal remissinstanser har tagit upp vissa synpunkter på ansvarsfördelningen inom informationsförsörjningens område och på de uppgifter som de nämnda organen föreslås få. Dessa frågor och andra av liknande art bör granskas närmare i det organisations- och förberedelsearbete som jag förutsätter kommer att utföras fram till dess att den nya organisationen börjar arbeta. Jag återkommer i det följande till formerna för detta organisationsarbete. Några av de frågor som remissinstanserna har berört vill jag dock ta upp redan nu.

I sitt yttrande anför SINFDOK att en förutsättning för att den föreslagna lösningen bör genomföras är att garantier skapas för att delegationen får tillräckliga resurser för forsknings- och utvecklingsarbete. Om detta inte blir fallet bör enligt SINFDOK forsknings- och utvecklingsansvaret läggas på ett vid sidan av delegationen inrättat forskningsråd.

Enligt min uppfattning vore det en klar nackdel om delegationen inte jämte sina övriga övergripande uppgifter för informationsförsörjningen även hade ansvaret för utveckling och forskning på detta område. En utgångspunkt för förslaget är att man hos ett organ skall få en samlad överblick och ett samlat ansvar för informationsförsörjningen. Forsknings- och utvecklingsarbetet är en mycket väsentlig del av detta, varför ansvaret bör ligga hos delegationen som en central uppgift.

Detsamma kan i princip sägas om den oro som några instanser har framfört med anledning av att delegationen föreslås få ett övergripande planeringsansvar för utbildning inom informationsförsörjningsområdet. Detta har bl. a. framförts av högskolan i Borås, där utbildning för bibliotekarier bedrivs, och av SACO/SR. Det är min uppfattning att delegationen bör ha en övergripande, samordnande uppgift när det gäller att ta initiativ till och främja utbildning inom detta område. Detta innebär inte något intrång på högskolans ansvar för planering och utveckling av sådan utbildning som naturligen hör till högskolans ansvarsområde. Delegationen bör givetvis samarbeta nära med alla berörda organ. Dess övergripande ansvar innebär i första hand att den skaffar sig överblick över befintliga utbildningar och tar initiativ, i samråd med övriga berörda organ, där brister finns.

Riksarkivet anför att en gränsdragning bör göras så att delegationens mandat inte berör arkivområdet. Jag delar riksarkivets uppfattning att en så klar ansvarsfördelning som möjligt bör göras mellan delegationen och statens arkivstyrelse. Frågan om avgränsning mellan arkivstyrelsens ansvarsområde och delegationens bör därför behandlas i organisationsarbetet.

5.3.3 En delegation för informationsförsörjning

Jag tillstyrker således att en delegation för informationsförsörjning inrättas. Delegationen skall ansvara för övergripande planering och samordning inom informationsförsörjningsområdet. Den skall vidare svara för forsknings- och utvecklingsverksamhet och ha vissa serviceuppgifter. I delegationens uppgifter bör ingå att svara för internationell bevakning och samverkan.

Delegationen bör i enlighet med utredningarnas förslag få ställning som självständig myndighet under utbildningsdepartementet. Till frågan om administrativ ställning för delegationen återkommer jag i det följande. Samtidigt med att delegationen inrättas bör SINFDOK och FBR upphöra.

Enligt utredningarnas förslag skall delegationen ha högst tio ledamöter representerande allmänintressen, användarintressen och närliggande områden. Allmän- och användarintressena förutsätts få majoritet i delegationen. Utredningarna har inte tagit ställning till frågan om i delegationen bör ingå personalföreträdare.

En rad remissinstanser har anfört synpunkter på sammansättningen. Jag utgår för egen del från att sammansättningen bör övervägas ytterligare, bl. a. i anslutning till organisationsarbete, och med hänsynstagande till framförda synpunkter. Utgångspunkten för sådana överväganden bör vara att delegationen, för att fullgöra sina uppgifter, måste vara ett organ där allmän- och användarintressena har en stark representation. Samtidigt måste delegationen ha tillgång till bred sakkunskap. När den slutliga sammansättningen fastställs måste dessa olika faktorer beaktas. Enligt min mening bör dock inte någon bindning göras i instruktion eller liknande till att bestämda organ eller sammanslutningar skall representeras i delegationen.

Remissinstanserna har i allmänhet varit positiva till utredningarnas förslag om att ett antal nämnder knyts till delegationen. En rad synpunkter har emellertid förts fram på såväl vilka nämnder som bör inrättas som sammansättningen av nämnderna. Några instanser, bl. a. riksrevisionsverket (RRV) och Landstingsförbundet, är tveksamma till en fast nämndorganisation. RRV förespråkar i stället en mer flexibel organisation med arbetsgrupper där delegationen själv beslutar såväl om inrättande som om avvecklande.

Med tanke på informationsförsörjningens mångsidighet torde det komma att krävas olika beredande organ under delegationen. Det torde också bli nödvändigt att i olika sammanhang anlita ytterligare expertis utöver den som ingår i själva delegationen. Ett system med nämnder så som utredningarna har föreslagit anser jag därför vara befogat. Givetvis bör vid sidan av permanenta nämnder olika arbetsgrupper m. m. kunna tillsättas för tillfälliga uppgifter.

Remissbehandlingen har visat att ytterligare överväganden krävs om vilka nämnder som bör inrättas. Detta bör ske under organisationsarbetet. Därvid bör givetvis beaktas såväl utredningarnas förslag – som dessa själva har angett som exempel – som synpunkter framförda i remissbehandlingen.

Vid utformningen av nämndorganisationen bör givetvis en avstämning göras av hur olika intressegrupper kan representeras i olika nämnder. Det är möjligt att man härvidlag från början kan ange vilka sakområden som bör företrädas i resp. nämnd. Någon definitiv bindning till organ och sammanslutningar bör emellertid inte heller här göras.

Delegationen kommer i vart fall inledningsvis att ha ett jämförelsevis litet kansli. Det kan därför vara ändamålsenligt om den administrativt kan knytas till något befintligt organ, i första hand nationalbiblioteket. Detta bör prövas som ett första alternativ i organisationsarbetet.

Flera remissinstanser har tagit upp de förslag till medelsberäkningar som utredningarna har gjort för delegationens verksamhet. Detta måste givetvis bedömas i budgetberedningen för resp. budgetår. Som utgångspunkt för den första budgetbedömningen bör då ligga ett inom organisationsarbe-

ter utarbetat detaljförslag till organisation för delegationen och till anslagsstruktur. Jag återkommer i det följande till frågor om förberedande organisationsarbete inför inrättandet av delegationen.

5.3.4 Nationalbiblioteket

Som jag har anfört i det föregående förordar jag att vid sidan av en delegation för informationsförsörjning det nuvarande KB ombildas till ett nationalbibliotek med vissa uppgifter av nationell karaktär. Dessutom skulle nationalbiblioteket överta övriga uppgifter som f. n. åvilar KB och som inte förs till något annat organ.

Förslagen om nationalbibliotekets uppgifter och organisation läggs som jag har nämnt fram av BIDOK ensam.

Enligt BIDOK:s förslag skall det nya nationalbibliotekets verksamhet försiggå inom två program, ett för nationaldokumentära uppgifter och ett för nationella serviceuppgifter.

Till de nationaldokumentära uppgifterna bör enligt utredningen hänföras bl. a. verksamheten som arkivbibliotek för svenska skrifter, verksamheten vid nationalfonoteket samt framställning av de nationalbibliografiska produkterna. Därutöver skall i det nationaldokumentära programmet också ingå att vårda och förkovra KB:s äldre samlingar av böcker och annat tryck, handskrifter, kartor och planscher samt att svara för skyddsfilmning av dagstidningar och i övrigt hålla en representativ samling utländsk litteratur.

De nationella serviceuppgifterna avses främst bestå i att framställa accessionskatalogen över förvärv av utländsk litteratur till landets vetenskapliga bibliotek samt tillhandahålla utländsk bibliografisk information i datorläsbar form från bibliografiska centraler i andra länder och lämna svensk bibliografisk information till utländska centraler m. m. I detta program skall enligt BIDOK också kunna ingå att upprätta specialbibliografier eller ämnesbibliografier.

Flertalet remissinstanser har tillstyrkt BIDOK:s förslag om det nya nationalbibliotekets uppgifter. Även jag kan i huvudsak ansluta mig till den inriktning som utredningen har angivit.

På några punkter torde dock en närmare precisering behöva göras. Vad gäller uppgiften att svara för *bevarandet av nationalexemplaren* av svenska skrifter har denna fråga behandlats av en särskild utredning, utredningen om skyldighet att leverera biblioteksexemplar av tryckt svensk skrift, som i augusti 1977 lade fram sina förslag i betänkandet (DsU 1977:12) *Pliktexemplar av skrift*. Mina ställningstaganden till dessa förslag har jag redovisat i den proposition (1977/78: 97) som tidigare under riksmötet har förelagts riksdagen med förslag om åtgärder för att bevara skrifter och ljud- och bildupptagningar. Ställningstagandena innebär för KB:s del bl. a. att det får pliktexemplar av allt svenskt tryck och har skyldighet att bevara

detta som nationalexemplar för framtiden. Detta ställningstagande överensstämmer i huvudsak med BIDOK:s förslag.

I den nämnda propositionen har jag även förordat, med avvikelse från BIDOK:s förslag men i anslutning till dataarkiveringskommitténs (U 1968: 48) förslag, att *nationalfonoteket* förs till det arkiv för ljud och bild som föreslås bli inrättat den 1 januari 1979.

Organisationen av *mikrofilmningen av dagstidningar* har övervägts av en särskild kommitté, tidningsfilmningskommittén. Jag avser att ta upp denna fråga särskilt i det följande och kommer därvid att förorda att denna verksamhet knyts till nationalbiblioteket.

Några remissinstanser har tagit upp *avgränsningen mellan nationalbiblioteket och biblioteket vid universitetet i Stockholm*.

Jag vill i denna fråga först erinra om vad jag anförde härom i prop. 1976/77: 59 om utbildning och forskning inom högskolan (s. 345, jfr. UbU 1976/77: 20, rskr 1976/77: 246). Jag erinrade därvid om uttalandet i prop. 1975: 9 att den del av KB som avsåg service till utbildning och forskning så långt möjligt borde inordnas i högskolans biblioteksorganisation. Mot bakgrund av det utredningsarbete som därefter hade fullgjorts av organisationskommittén för högskolereformen i stockholmsregionen förordade jag att universitetet i Stockholm i princip skulle svara för litteraturförsörjningen till utbildning och forskning vid universitetet. Det skulle alltså i första hand ankomma på universitetsbiblioteket att förvärva och hålla den litteratur det därvid var fråga om. I avvaktan på att KB:s framtida uppgifter fastställdes utgick jag från att den slutliga överföringen av uppgifter till universitetsbiblioteket borde anstå. En viss resursomfördelning ägde dock rum med anledning av att universitetsbiblioteket från KB övertog bevakningen av juridiska samt vissa samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnesområden. Riksdagen anslöt sig till dessa förslag.

I sitt yttrande över BIDOK:s förslag menar universitets- och högskoleämberetet (UHÄ) att en klar åtskillnad mellan nationalbibliotekets och universitetsbibliotekets uppgifter nu kan göras, och att en överföring av uppgifter och resurser till universitetsbiblioteket bör komma till stånd i enlighet med den fastställda gränsdragningen. Sveriges författarförbund hävdar för sin del att KB:s nuvarande samlingar under överskådlig framtid kommer att vara absolut oundgängliga för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i stockholmsregionen. Nationalbiblioteket måste ges möjlighet att även i fortsättningen fungera som forskningsbibliotek för kulturliv, forskning och massmedia i regionen. KB och universitetsbiblioteket bör därför, anför förbundet, föras samman lokalmässigt. KB självt, liksom Sveriges allmänna biblioteksörening och Sveriges Radio, menar att vissa ämnesområden, bl. a. sådana som anknyter till de centrala kulturinstitutionernas, massmedias och bokbranschens behov, inte kommer att bevakas med tillräcklig bredd av något av universitetsbiblioteken, och att därför nationalbiblioteket även i fortsättningen bör bevaka dessa.

Särskilt i dag med den snabba utvecklingen och ökningen av kostnader-na för informationsförsörjningen måste ett rationellt utnyttjande av de gemensamma resurserna vara utgångspunkten för fördelningen av uppgifter mellan berörda enheter. För egen del anser jag att den huvudprincip som jag förordade förra året skall vara utgångspunkten för ansvarsfördelningen mellan de två biblioteken. Universitetsbiblioteket bör alltså i första hand ansvara för litteraturförsörjningen till den forskning och utbildning som bedrivs vid universitetet. Som bl. a. KB självt påpekar finns det vissa ämnesområden som i första hand utnyttjas av grupper utanför universitetet. Dessa bör kunna bevakas av nationalbiblioteket. Detta har vidare en självklar skyldighet att specialbevaka sådana områden som direkt anknyter till bibliotekets övriga uppgifter. Slutligen är det givetvis så att KB:s nuvarande samlingar delvis täcker områden som i fortsättningen kommer att bevakas av universitetsbiblioteket. Dessa delar kommer självklart att behöva utnyttjas även av dem som studerar eller forskar vid universitetet, vilket förutsätter en nära samverkan mellan biblioteken.

En skarp gränslinje kan inte dras mellan de två bibliotekens ansvarsområden. Ett rationellt framtida utnyttjande av de två bibliotekens resurser förutsätter ett nära samarbete mellan dem. Det bör ankomma på de två bibliotekens ledningar att närmare lägga fast ansvarsfördelningen och lämpliga samarbetsrutiner mellan biblioteken.

Sveriges författarförbund har anfört att de två biblioteken bör föras samman lokalmässigt. Detta är givetvis en fråga som får prövas i ljuset av övriga beslut om lokaler m. m. för de två enheterna. Förutsättningar för en lokalsamordning torde inte föreligga f. n. Universitetsbiblioteket är nu förlagt till Frescati. Jag vill här anmäla att regeringen den 30 juni 1977 gav byggnadsstyrelsen i uppdrag att projektera en ny biblioteksbyggnad i anslutning till de nuvarande lokalerna. För att fylla sina uppgifter bör universitetsbiblioteket enligt min mening också vara förlagt till det område där huvuddelen av universitetets institutioner m. m. är lokaliserade.

En viktig uppgift för det nya nationalbiblioteket kommer att vara att svara för *nationalbibliografiska uppgifter* och för *accessionskatalogen* för förvärv av utländsk litteratur i vetenskapliga bibliotek. F. n. släpar produktionen av bibliografierna kraftigt efter. För att bibliografierna rätt skall fylla sin uppgift krävs emellertid att eftersläpningar i framställningen undviks. Det bör ankomma på nationalbiblioteket att göra en sådan planering att detta kan ske. Frågan bör övervägas redan under arbetet inför omorganiseringen av biblioteket. Delegationen bör i samråd med nationalbiblioteket lägga fram förslag om hur det bibliografiska arbetet skall utformas i framtiden. Detta sammanhänger givetvis också på sikt med utvecklingen av det datorbaserade informationssystemet för de vetenskapliga biblioteken, LIBRIS.

F. n. leds biblioteket av riksbibliotekarien. Enligt BIDOK:s förslag skall det omorganiserade biblioteket ledas av en *styrelse* vars sammansättning

är representativ för olika grupper m. m. som är intressenter i bibliotekets verksamhet. Remissinstanserna har genomgående tillstyrkt detta förslag. Även jag ansluter mig till förslaget. En sådan ordning är i dag den normala för bl. a. centrala ämbetsverk och bör gälla även nationalbiblioteket. Det bör vidare betonas att biblioteket har en mycket bred inriktning mot stora grupper i samhället, och att det därför bör vara ett klart intresse för biblioteket att i en styrelse få in synpunkter och önskemål på verksamhetens utformning från dessa olika grupper.

Vissa synpunkter har framförts på styrelsens sammansättning. Den slutliga sammansättningen bör övervägas vidare mot bakgrund av förslagen och dessa synpunkter. I likhet med vad jag anförde i det föregående om delegationen för informationsförsörjning bör inte heller för nationalbibliotekets del i instruktionen skrivas in att bestämda organ eller sammanslutningar skall representeras i styrelsen.

BIDOK har också föreslagit att nationalbiblioteket organiseras på tre huvudenheter, en enhet för arkivbiblioteksfunktioner, en enhet för fonogramfunktioner och en enhet för bibliografiska funktioner. Jag är inte beredd att f. n. ta ställning till detta förslag utan utgår från att bibliotekets interna organisation prövas under organisationsarbetet.

Jag återkommer i det följande till frågor om förberedande organisationsarbete inför omorganisationen.

5.3.5 Mikrofilmning av svensk dagspress

I prop. 1973:1 (bil. 10 s. 393) förordade föredragande statsrådet att mikrofilmning av den svenska dagspressen skulle ske i huvudsak efter riktlinjer som statskontoret hade föreslagit i en särskild rapport. Riksdagen anslöt sig till förslaget (UbU 1973: 8, rskr 1973:105). Förslag om organisation m. m. för tidningsfilmningen har sedermera utarbetats av en särskild kommitté, tidningsfilmningskommittén (U 1973: 07, TFK) och lagts fram i två rapporter (Ds U 1975: 4, 1976:14) Dagspress på mikrofilm. Eftersom tidningsfilmningen har anknytning till vissa av de frågor jag har berört i det föregående, främst KB:s framtida organisation och uppgiften att bevara nationalexemplaret av svenskt tryck, tar jag upp denna fråga nu.

Papperet i dagstidningar är av sådan kvalitet att det fortgående bryts ner och förstörs. Om materialet också används, t. ex. för forskningsändamål, förslits det snabbt. För att bevara tidningsmaterialet på sikt fordras därför att det filmas. Filmen kan nämligen i flertalet fall utnyttjas i stället för originalet. Ett ytterligare skäl för filmning är att därigenom avsevärda lokalutrymmen kan frigöras eftersom originaltidningarna inte behöver sparas i så många exemplar.

Utgångspunkten för mina överväganden i det följande är riksdagens ställningstagande år 1973. Jag erinrar om att jag i proposition 1977/78: 97 om åtgärder för att bevara skrifter och ljud- och bildupptagningar vad gäl-

ler pliktleveranser av dagstidningar har utgått från detta. Mina förslag i nämnda proposition innebär att dagstidningar, till skillnad från annat svenskt tryck, skall lämnas i tre exemplar. Två exemplar skall gå till KB och ett exemplar till biblioteket vid universitetet i Lund. Ett av KB:s exemplar skall vara nationalexemplar och sparas för framtiden, medan det andra exemplaret är avsett att användas vid filmningen och därefter gallras. Det exemplar som lämnas till universitetsbiblioteket i Lund förutsätts sparas och vid behov nyttjas på samma sätt som det nationella reserv-exemplaret av svenskt tryck i övrigt.

I nämnda proposition har jag också redogjort för min bedömning av vissa rättsliga frågor kring filmning av tidningsexemplaren. De rättsliga frågor i övrigt som kan bli aktuella bör övervägas i samband med det kommande organisationsarbetet mot bakgrund av förslagen i prop. 1977/78: 97 och TFK:s bedömningar.

TFK föreslår att tidningsfilmningen omfattar såväl kontinuerlig filmning, dvs. löpande filmning av varje dagstidning som kommer ut i Sverige, och retrospektiv filmning, dvs. filmning av sådana serier av svenska dagstidningar som finns vid de vetenskapliga biblioteken och som inte har filmats tidigare.

Kommittén förordar att filmningen omfattar samtliga unika sidor av tidningarna samt löpsedlar. Filmningen föreslås vara uppdelad i tre sviter, nämligen svit A omfattande resp. tidnings huvudedition, svit B omfattande ändrade sidor jämte tidningens första edition ifall denna skiljer sig från huvudeditionen, och svit C omfattande löpsedlar. Kommittén beräknade antalet exponeringar per år till 780 000.

Enligt förslagen i prop. 1977/78: 97 skall pliktexemplar lämnas av den första editionen av dagstidning och, om minst tre editioner ges ut, även av den sista editionen. Vidare skall bl. a. varje ändrad sida lämnas.

Jag ansluter mig till kommitténs förslag. En förutsättning för en filmning av denna omfattning bör vara att de unika sidorna sorteras ut på resp. tidningstryckeri. Såväl vid en enkät som Svenska tidningsutgivareföreningen gjorde för TFK:s räkning som av remissvar från Pressens samarbetsnämnd framgår att förutsättningar härför föreligger. Jag utgår från att samråd äger rum mellan tidningarna och det organ som får ansvar för tidningsfilmningen om närmare regler för framtagningen av materialet.

Vad gäller den retrospektiva filmningen bör denna enligt kommitténs bedömning kunna genomföras under en femtonårsperiod. Jag anser inte att det finns anledning att f. n. fixera någon tidsgräns för den retrospektiva filmningen. I likhet med kommittén menar jag att den kontinuerliga filmningen bör prioriteras. Vid den retrospektiva filmningen bör givetvis med förtur tas sådana tidningar som löper störst risk att förstöras.

Kommittén lägger också fram beräkningar av kostnader och behov av arbetskraft för såväl den kontinuerliga som den retrospektiva filmningen. Jag återkommer till detta i det följande.

TFK finner det naturligt att uppgiften att svara för mikrofilmning av svensk dagspress knyts till KB. En särskild enhet, svenska tidningsavdelningen, föreslås bli inrättad.

Ansvaret för nationalexemplaret av det svenska trycket ligger i dag hos KB och skall enligt mina förslag i det föregående göra det även i fortsättningen. Uppgiften att svara för mikrofilmning av den svenska dagspressen är enligt min mening en del av detta ansvar. Förslaget till lag om plikt-exemplar i prop. 1977/78: 97 utgår också från att så är fallet. Jag förordar därför att KB skall ansvara för tidningsfilmningen.

Vad gäller själva filmningen förutsätter jag i likhet med kommittén att den utförs externt. Det bör ankomma på KB att infordra anbud och ta ställning till var och hur filmningsverksamheten i detalj skall bedrivas. Därvid får möjligheterna att förlägga själva filmningen såväl till stockholmsområdet som utanför detta undersökas. Avgörande för ställningstagandet bör vara dels de biblioteksmässiga krav som bör ställas, dels en ekonomisk bedömning av olika alternativ. Enligt förslagen i prop. 1977/78: 97 skall de nya bestämmelserna om pliktleveranser av bl. a. dagstidningar träda i kraft den 1 januari 1979. Planeringen för mikrofilmning av dagstidningarna bör inriktas på start den 1 juli 1979. Tidningsfilmningen bör alltså beaktas i förslagen till anslagsframställning för budgetåret 1979/80.

TFK har vidare förordat att allteftersom den retrospektiva filmningen utförs, äldre tidningslägg i biblioteken bör gallras ut. I anslutning till mina tidigare förslag om nationalexemplar och nationellt reservexemplar av svenskt tryck utgår jag ifrån att även de äldre tidningsläggen sparas av KB och av universitetsbiblioteket i Lund. Övriga exemplar bör, med hänsyn till de stora magasinutrymmen som tas i anspråk, efter hand kunna gallras ut.

TFK tar också upp en rad tekniska frågor i samband med tidningsfilmningen. Jag bedömer att dessa inte behöver tas upp i detta sammanhang utan bör ligga till grund för resp. myndigheters arbete med dessa frågor.

5.3.6 Informationscentralerna vid karolinska institutet och vid tekniska högskolan i Stockholm

Utredningarna har även diskuterat medicinska informationscentralen vid karolinska institutet (MIC) och informations- och dokumentationscentralen vid tekniska högskolan i Stockholm (IDC) och deras framtida ställning.

Jag har i det föregående redovisat vilka förslag utredningarna lägger fram för centralernas verksamhet. Remissinstanserna har i stort sett tillstyrkt förslagen.

För egen del ansluter jag mig till utredningarnas bedömning att verksamheten vid centralerna nu har kommit över försöksstadiet. Huvudansvaret för centralernas verksamhet bör framdeles åvila karolinska institutet resp.

tekniska högskolan. Det bör ankomma på berörda myndigheter att i samband med sina förslag till anslagsframställning för budgetåret 1979/80 lägga fram förslag om finansiering m. m. av centralernas verksamhet.

5.3.7 LIBRIS

Försöksverksamhet med ett datorbaserat informationssystem för bibliotek, LIBRIS, bedrivs sedan år 1973. Sammanhållande ansvar för verksamheten har åvilat statskontoret. Enligt beslut av regeringen den 15 december 1977 skall, i avvaktan på ställningstagandena till BIDOK:s förslag, ansvaret för den löpande driften av LIBRIS ligga hos KB, medan utvecklingsansvaret fortsatt ligger hos statskontoret.

Enligt BIDOK:s förslag skall ansvaret för den löpande driften ligga hos det nya nationalbiblioteket, som en del av dess nationalbibliografiska uppgifter. Utvecklingsansvaret skall ligga hos delegationen för informationsförsörjning. Remissinstanserna har i allmänhet tillstyrkt denna uppdelning. Några instanser har framhållit angelägenheten av att bl. a. de LIBRIS-anslutna biblioteken och användarna tillförsäkras inflytande på såväl driften som utvecklingen av systemet. Några instanser har också önskemål om utbyggnad av LIBRIS i olika avseenden. Statskontoret å sin sida förordar att i dagsläget förändringarna i LIBRIS begränsas till vissa förbättringar medan en fortsatt systemutveckling bör ställas på framtiden.

Riksdagens revisorer har i skrivelse den 28 februari 1978, med utgångspunkt i en på initiativ av revisorerna företagen granskning (Granskningspromemoria nr. 10/1977) hemställt att erforderliga åtgärder vidtas för att uppnå en tillfredsställande organisatorisk förankring av LIBRIS-systemet, att såväl kortsiktiga som långsiktiga mål för systemets utveckling fastställs, att systemets tekniska funktioner ses över och att tillfredsställande utbildning ges den personal som är engagerad i LIBRIS-verksamheten.

För egen del anser jag att förslaget om ansvarsfördelning för LIBRIS naturligt följer den uppdelning av de nationella informationsförsörjningsuppgifterna som utredningarna har föreslagit. Jag tillstyrker därför förslaget. Den exakta inplaceringen organisatoriskt hos resp. organ bör övervägas under det organisationsarbete som förutsätts komma till stånd inför budgetåret 1979/80.

Det bör ankomma på delegationen och nationalbiblioteket att överväga den fortsatta utvecklingen av LIBRIS och lägga fram förslag till verksamhetsplaner på längre sikt. Det material och de synpunkter som har förts fram av riksdagens revisorer bör därvid kunna nyttiggöras. Jag avser att senare föreslå regeringen att revisoreernas skrivelse överlämnas till berörda organ för beaktande.

5.3.8 Genomförande

BIDOK och SINFDOK-utredningen har föreslagit att delegationen för informationsförsörjning inrättas den 1 juli 1978. BIDOK har vidare förordat att omorganisationen av KB genomförs den 1 juli 1979.

Med hänsyn bl. a. till den tid som krävs för förberedelser förordar jag att såväl delegationens inrättande som KB:s omorganisation sker den 1 juli 1979. Ytterligare skäl härför är att gränsdragningsfrågor kan komma upp som lättare kan lösas i ett parallellt organisationsarbete.

Detta senare förhållande är också enligt min mening anledning att låta organisationsarbetet för båda myndigheterna ledas av en gemensam organisationskommitté. För detta talar också vad jag anförde i det föregående att man i organisationsarbetet borde pröva möjligheterna att administrativt knyta delegationen till något befintligt organ, i första hand nationalbiblioteket.

5.4 Övriga frågor

5.4.1 Samverkan mellan vetenskapliga bibliotek och folkbibliotek

Enligt BIDOK:s bedömning kommer folkbiblioteken att få en allt större roll inom informationsförsörjningen, bl. a. till följd av att nya användargrupper tillkommer samtidigt som kraven på informationsförsörjningens bredd ökar. Detta är enligt min uppfattning en riktig bedömning. Till följd av att en helhetssyn på informationsförsörjningen tränger igenom allt mer kommer kraven på informationsservice vid varje enskilt bibliotek, såväl vetenskapligt bibliotek som folkbibliotek, att öka och i många fall avse sådana områden där biblioteket inte i dag ger service. Även detta kommer att öka folkbibliotekens roll för informationsförsörjningen.

Mot den bakgrunden är det av yttersta vikt att samverkan mellan vetenskapliga bibliotek och folkbibliotek kan byggas ut, och att möjligheterna till direkt samarbete och gemensamt utnyttjande av resurser tas till vara. I det sammanhanget måste beaktas att, med hänsyn till att bestämmandet över bibliotekens förpliktelser ligger inom resp. kommun, några generella regler inte kan fastställas. Det bör vara en angelägen uppgift bl. a. för den föreslagna delegationen för informationsförsörjning att kontinuerligt se över samarbetsmöjligheter och på annat sätt främja samverkan.

Några områden där samarbete bedöms möjligt har tagits upp i BIDOK:s förslag. Så understryker flera remissinstanser vikten av bibliografiskt samarbete. F. n. utförs bibliografering av svenskt tryck dels av bibliografiska institutet vid KB, dels av Bibliotekstjänst AB för folkbibliotekens bruk. Jag anser, i likhet med instanser som tagit upp denna fråga, att möjligheterna att samverka, och därmed att undvika dubbelarbete, bör tillvaratas. De närmare formerna härför måste emellertid diskuteras mellan ansvariga organ. Bl. a. berörs här de två datorsystem för biblioteksservice som finns i

landet. LIBRIS för de vetenskapliga biblioteken och BUMS för folkbiblioteken. Inget av dessa två system har fått sin slutliga utformning i dag. Det är dessutom, som Bibliotekstjänst påpekar, så att bibliograferingen för de vetenskapliga biblioteken kräver en högre grad av utförlighet än vad som krävs för folkbiblioteken, varför en samordning inte utan vidare kan ses som ändamålsenlig.

Flera instanser tar upp folkbibliotekens roll för högskolan, bl. a. i anknytning till den nyligen genomförda högskolereformen. Allmänt anför att folkbiblioteken särskilt på orter där högskoleutbildningen byggs ut får betydelse för informationsförsörjning för bl. a. denna utbildning. UHÄ anser att det bör bli en uppgift för den föreslagna delegationen att i samråd med statens kulturråd och UHÄ närmare överväga och finna lösningar på frågan om ansvarsfördelning och samverkan.

Kulturrådet har i en särskild skrivelse i juni 1977 föreslagit att en utredning görs om litteraturförsörjningen till högskoleutbildningen och distansundervisningen. I sitt yttrande över BIDOK:s förslag upprepar rådet sitt förslag. Svenska kommunförbundet ansluter sig till förslaget. Förbundet anser att informationsförsörjningen till vuxenutbildning och grundläggande högskoleutbildning bör tillgodoses inom ramarna för resp. utbildningsform. Samrådsorgan för utbyte av tjänster och erfarenheter mellan olika bibliotek på orten bör vidare enligt förbundet inrättas på alla högskoleorter.

Det är enligt min mening angeläget att högskoleutbildningen på de nya högskoleorterna får en tillfredsställande informationsförsörjning. De centrala organ som har ansvar för informationsförsörjning resp. högskoleutbildning bör kontinuerligt följa dessa frågor. Huvudansvaret för att lösa dem måste dock ligga på lokal nivå. Skälen härför är följande. Förutsättningarna är i utgångsläget olika på olika orter. Vidare är det med hänsyn till dels den kommunala självbestämmanderätten, dels högskolans anslags-system m. m. — som bl. a. innebär att beslutanderätten över fördelning av anslag är en fråga för resp. högskolestyrelse — inte lämpligt att utfärda generella bestämmelser. Samarbetsrutiner måste därför överenskommas lokalt. En möjlighet därvidlag är att formella avtal ingås som reglerar hur informationsförsörjningen till högskoleutbildningen på orten skall tillgodoses, och hur kostnaderna för berörda folkbibliotek skall täckas. En sådan avtalsmässig reglering tillämpas på flera andra områden där folkbibliotek svarar för biblioteksservice till organ och institutioner under annat än primärkommunalt huvudmannaskap.

Flera instanser har berört fjärrlåneverksamheten. Så anför bl. a. Svenska kommunförbundet att fjärrlåneverksamheten är en personalintensiv och kostnadskrävande uppgift. Regionstyrelsen i Lund/Malmö högskole-region menar att en översyn av bestämmelserna för fjärrlåneverksamheten bör göras.

Fjärrlåneverksamheten är av mycket stor betydelse för informationsför-

sörjningen. Särskilt under en utveckling mot att fler grupper kräver informationsförsörjning är det av vikt att fjärrlåneservicen fungerar. Denna innebär att krav ställs på bl. a. folk- och andra bibliotek på orter där stora vetenskapliga bibliotek inte finns att skaffa fram den litteratur och annan dokumentation som krävs. Samtidigt ställs krav på de stora biblioteken att genom utlåning av litteratur bistå bl. a. folkbiblioteken. Att stor generositet vid utlåningen därvid visas är en förutsättning för en fungerande fjärrlåneverksamhet. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag har anfört i prop. 1977/78: 97 om åtgärder för att bevara skrifter och ljud- och bildupptagningar om att det är naturligt att universitetsbiblioteken i den nya högskoleorganisationen har en uppgift också gentemot andra högskoleenheter i regionen än den till vilken resp. bibliotek hör. Ett sådant ansvar kan de i viss mån sägas ha gentemot regionen i sin helhet. Givetvis utesluts därmed inte samverkan över regiongränserna.

5.4.2 Internationellt system för tidskriftsregistrering

Inom ramen för Unescos UNISIST-program har initiativ tagits till ett internationellt system för registrering av periodiska skrifter och serier, International Serials Data System (ISDS). Målet för detta system är att skapa ett heltäckande register för samtliga dylika publikationer. Sverige har inbjudits att formellt ansluta sig till det centrum för systemet som har upprättats i Paris.

Sverige medverkar i UNISIST-programmet, och deltar redan i dag i ISDS-arbetet. En formell anslutning har tillstyrkts av berörda myndigheter. Exakta uppgifter om kostnaderna för en anslutning föreligger inte. En preliminär beräkning har angett en årlig kostnad om ca 15 000 franska francs.

För egen del anser jag att Sverige bör ansluta sig till det internationella centret för ISDS. En formell anslutning torde ge bättre möjligheter att medverka i och påverka utformningen av systemet än det informella samarbete som Sverige i dag har med centret. De kostnader som anslutningen kan medföra bör kunna bestridas inom ramen för de medel som f. n. beräknas för samarbetet inom ISDS.

Jag förordar därför att regeringen bemyndigas att besluta om anslutning till International Serials Data System.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för informationsförsörjningen som jag har förordat,
2. bemyndiga regeringen att besluta om anslutning till International Serials Data System.

7 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
1 <i>Inledning</i>	2
2 <i>BIDOK:s och SINFODK-utredningens förslag</i>	4
2.1 <i>Utredningsförslagen</i>	4
2.1.1 <i>Avgränsnings- och definitionsfrågor</i>	4
2.1.2 <i>Allmänna riktlinjer för informationsförsörjningen</i>	5
2.1.3 <i>Informationsförsörjningens nuvarande struktur</i>	5
2.1.3.1 <i>Den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen</i>	5
2.1.3.2 <i>Forskning, utveckling och utbildning</i>	12
2.1.3.3 <i>Folkbiblioteken i informationsförsörjningen</i>	15
2.1.3.4 <i>Internationell samverkan</i>	17
2.1.3.5 <i>Kungl. biblioteket</i>	18
2.1.3.6 <i>Forskningsbiblioteksrådet</i>	22
2.1.3.7 <i>Statens råd för vetenskaplig information och dokumentation</i>	22
2.1.3.8 <i>Informationscentraler</i>	23
2.1.3.9 <i>LIBRIS</i>	26
2.1.3.10 <i>Tekniska nomenklaturcentralen</i>	28
2.1.4 <i>Internationell översikt</i>	28
2.1.5 <i>Utvecklingstendenser och förutsättningar</i>	29
2.1.5.1 <i>Allmänna utvecklingstendenser av betydelse för informationsförsörjningen</i>	29
2.1.5.2 <i>Förutsättningar för svensk informationsförsörjning</i>	30
2.1.6 <i>Aktuella problemområden</i>	31
2.1.7 <i>Nationella uppgifter inom informationsförsörjningen</i>	33
2.1.8 <i>Organisatoriska förslag</i>	34
2.1.8.1 <i>Alternativa organisationsformer</i>	34
2.1.8.2 <i>En delegation för informationsförsörjning</i>	34
2.1.8.3 <i>Informationscentralerna vid karolinska institutet och tekniska högskolan i Stockholm</i>	36
Frågor enbart för BIDOK	
2.1.8.4 <i>Nationalbiblioteket</i>	37
2.1.8.5 <i>Samverkan mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek</i>	39
Frågor enbart för SINFODK-utredningen	
2.1.9 <i>För SINFODK-utredningen särskilda frågor</i>	39
2.2 <i>Remissyttrandena</i>	41
2.2.1 <i>Allmänna synpunkter</i>	41
2.2.2 <i>Betänkandets deskriptiva del</i>	42
2.2.3 <i>Förutsättningar för svensk informationsförsörjning och aktuella problemområden</i>	43
2.2.4 <i>Informationsförsörjningens organisation</i>	48
2.2.4.1 <i>Synpunkter på ansvarsfördelning m. m.</i>	48
2.2.4.2 <i>En delegation för informationsförsörjning</i>	50
2.2.4.3 <i>Informationscentralerna vid karolinska institutet och tekniska högskolan i Stockholm</i>	54
2.2.4.4 <i>Nationalbiblioteket</i>	55
2.2.4.5 <i>LIBRIS</i>	57

2.2.5 Samverkan mellan folkbibliotek och forskningsbibliotek .	58
2.2.6 För SINFODOK-utredningen särskilda frågor	60
3 Mikrofilmning av svensk dagspress	61
3.1 Tidningsfilmningskommittén	61
3.1.1 Bakgrund	61
3.1.2 Nuvarande tidningshantering och tidningsfilmning	62
3.1.3 Rättsliga frågor	63
3.1.4 Tidningsfilmningens omfattning	63
3.1.5 Organisation	65
3.1.6 Lokalisering av filmningsarbetet	65
3.1.7 Leveransskyldighet, upphovsrätt och tryckfrihetsrätt	66
3.1.8 Filmning – arkivering – läsning	67
3.2 Remissyttrandena	68
4 Internationellt system för tidskriftsregistrering	72
5 Föredraganden	73
5.1 Inledning	73
5.2 Informationsförsörjning	74
5.2.1 Utgångspunkter	74
5.2.2 Riktlinjer för informationsförsörjningen	76
5.2.3 Vissa särskilda frågor	77
5.3 Informationsförsörjningens organisation	81
5.3.1 Nuvarande struktur	81
5.3.2 Framtida struktur och ansvarsfördelning	81
5.3.3 En delegation för informationsförsörjning	83
5.3.4 Nationalbiblioteket	85
5.3.5 Mikrofilmning av svensk dagspress	88
5.3.6 Informationscentralerna vid karolinska institutet och vid tekniska högskolan i Stockholm	90
5.3.7 LIBRIS	91
5.3.8 Genomförande	92
5.4 Övriga frågor	92
5.4.1 Samverkan mellan vetenskapliga bibliotek och folkbibliotek	92
5.4.2 Internationellt system för tidskriftsregistrering	94
6 Hemställan	94
7 Beslut	95
Innehåll	96

